

Prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić

Prof. dr Nevena Petrušić

Krivično delo nasilja u porodici

aktuelna pravosudna
praksa u Beogradu i Nišu

KRIVIČNO DELO NASILJA U PORODICI
aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu

Autorke:
Prof. dr Slobodanka Konstantinović Vilić
Prof. dr Nevena Petrušić

Izdavač:
Autonomni ženski centar, Beograd
Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici

Saizdavač:
Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš

Urednica:
Tanja Ignjatović

Dizajn:
Bobana Macanović

Štampa:
MarDox, Beograd

Tiraž: 500

CIP-Katalogizacija u publikaciji
Narodna biblioteka Srbije, Beograd

340 . 142 : 343 . 54/ . 55 (497 . 11)
340 . 142 : 343 . 62 (497 . 11)

KONSTANTINOVI] Vili} , Slobodanka

Krivično delo nasilja u porodici : aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu
/ Slobodanka Konstantinović Vilić, Nevena Petrušić. - Beograd : Autonomni ženski centar,
Program razvoja dobrih praksi u oblasti nasilja u porodici, 2007 (Beograd : MarDox). - 129
str. : graf. prikazi , tabele ; 26 cm

Tiraž 500. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 124-129.

ISBN 978-86-902567-8-5

1. Petru{i}, Nevena

a) Krivično delo nasilja u porodici b) Sudska praksa - Porodično nasilje - Beograd
c) Sudska praksa - Porodično nasilje - Niš

C OBIS.SR - ID 143632652

u Nišu, 2007. uz podršku

Sadržaj:

Predgovor	5
-----------------	---

Prvi deo

1. PRAVNI OKVIR ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI U REPUBLICI SRBIJI	7
1.1. Nasilje u porodici kao socio-patološka pojava – osnovne karakteristike i polazišta u razumevanju i sprečavanju	7
1.2. Geneza izgradnje sistema pravne zaštite od nasilja u porodici u Republici Srbiji	11
1.3. Aktuelna krivičnopravna regulativa	12
2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA	16
3. PREDMET ISTRAŽIVANJA	18
4. METODOLOGIJA	19

Drugi deo

1. PRAVOSUDNA PRAKSA U BEOGRADU	20
1.1. Opšti podaci o predmetima	20
1.2. Predmeti tužilaštva	20
1.3. Sudski predmeti	34
1.3.1. Profil izvršilaca	35
1.3.2. Odnos izvršilaca prema izvršenom krivičnom delu ..	39
1.3.3. Stanje uračunljivosti izvršilaca	40
1.3.4. Profil žrtava	40

1.3.5. Priroda odnosa između izvršilaca i žrtava	42
1.3.6. Odnosi izvršilaca i žrtava pre podnošenja krivične prijave i reagovanje na ranije akte nasilja	42
1.3.7. Obeležja krivičnog dela	46
1.3.8. Krivični postupak – sadržina, tok i trajanje	50
1.3.9. Vrsta i visina kazni	56
2. PRAVOSUDNA PRAKSA U NIŠU	62
2.1. Opšti podaci o predmetima	62
2.2. Predmeti tužilaštva	62
2.3. Sudski predmeti	69
2.3.1. Profil izvršilaca	69
2.3.2. Odnos izvršilaca prema izvršenom krivičnom delu ...	73
2.3.3. Stanje uračunljivosti izvršilaca	74
2.3.4. Profil žrtava	74
2.3.5. Priroda odnosa između izvršilaca i žrtava	76
2.3.6. Odnosi izvršilaca i žrtava pre podnošenja krivične prijave i reagovanje na ranije akte nasilja	76
2.3.7. Obeležja krivičnog dela	77
2.3.8. Krivični postupak – sadržina, tok i trajanje	80
2.3.9. Vrsta i visina kazni	85
3. NALAZI I ZAPAŽANJA SA SUĐENJA	92
 Treći deo	
1. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE	106
2. DODATAK	112
2.1. Upitnik za prikupljanje podataka iz predmeta javnog tužilaštva	112
2.2. Upitnik za prikupljanje podataka iz sudskih predmeta ...	114
LITERATURA	124

Predgovor

Monografski rad „Krivično delo nasilja u porodici - aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu”, rezultat je naučnog istraživanja koje su autorke realizovale sa ciljem da sagledaju promene u fenomenologiji krivičnog dela nasilja u porodici i utvrde kako, posle punih pet godina od inkriminacije nasilja u porodici kao posebnog krivičnog dela, praktično funkcioniše mehanizam krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici u Beogradu i Nišu.

Sprovedeno istraživanje oslanja se na rezultate ranijeg istraživanja pravne prakse u Republici Srbiji u okviru koga je po prvi put analizirana domaća policijska, javnotužilačka i sudska praksa nastala tokom prvih 18 meseci procesuiranja krivičnog dela nasilja u porodici. Ovo istraživanje autorki, čiji su rezultati objavljeni u knjizi „*Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa u Republici Srbiji*”, omogućilo je da se stekne uvid u karakteristike izvršenih krivičnih dela nasilja u porodici i otkriju negativne pojave i problemi koji se javljaju prilikom prijavljivanja, otkrivanja i procesuiranja dela nasilja u porodici. S obzirom da je, u međuvremenu, donošenjem Krivičnog zakonika Republike Srbije (2005), došlo do određenih izmena u inkriminaciji dela nasilja prema članovima porodice i da su u Srbiji realizovani mnogobrojni edukativni programi i stručne rasprave posvećene problemima krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici, bilo je potrebno pristupiti novom istraživanju kako bi se, na osnovu prikupljenih podataka i komparativne analize, ispitalo da li su ove aktivnosti dovele do kvalitativnih promena u pravnoj praksi, da li je u odnosu na raniji period poboljšana efektivnost i delotvornost krivičnopravnog mehanizma zaštite

od nasilja u porodici i šta je neophodno dalje preduzeti u cilju poboljšanja sistema pravne zaštite od nasilja u porodici.

Istraživanje pravosudne prakse nastale procesuiranjem dela nasilja u porodici na području Beograda i Niša samo je jedna od aktivnosti u okviru projekta „Nasilje u porodici - prepreka razvoju”, koji realizuje Autonomni ženski centar iz Beograda, u saradnji sa Ženskim istraživačkim centrom iz Niša. Publikovanje rezultata istraživanja motivisano je potrebom da se rezultati istraživanja učine dostupnim široj stručnoj javnosti, kako bi se podstakla rasprava o spornim pitanjima u tumačenju i primeni zakonskih normi i inicirao proces kritičkog preispitivanja pravosudne prakse u cilju prevazilaženja problema u pružanju krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici.

Pored autorki monografije, u prikupljanju podataka učestvovala su i mr Slađana Jovanović i mr Biljana Simeunović Patić, saradnice Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja u Beogradu. One su visoko profesionalno i znalački prikupile i obradile podatke iz uzorka sudskih i javno-tužilačkih predmeta sa područja Beograda i pripremile iscrpne izveštaje o sadržini i toku glavnih pretresa koje su neposredno pratile, na čemu im najtoplije zahvaljujemo.

Tokom istraživanja, od neprocenjivog značaja bili su podsticaj, podrška, ohrabrenje i razumevanje naših prijateljica, Tanje Ignjatović, Bobane Macanović i Vanje Macanović, iz Autonomnog ženskog centra iz Beograd, i naše prijateljice mr Natalije Žunić, kojima dugujemo veliku zahvalnost.

Poslove statističke i grafičke obrade podataka obavio je Vladimir Blagojević, dipl. ing. elektronike, na čemu smo mu iskreno zahvalne.

Posebnu zahvalnost dugujemo rukovodstvu i osoblju pravosudnih institucija u kojima je istraživanje sprovedeno, koji su razumeli značaj istraživanja i obezbedili adekvatne uslove za rad istraživačica.

Sprovođenje istraživanja i publikovanje ove monografije finansijski je podržala organizacija Development Cooperation Ireland, čija je pomoć bila dragocena u realizaciji svih aktivnosti na projektu „Nasilje u porodici - prepreka razvoju”.

AUTORKE

Prvi deo

1. PRAVNI OKVIR ZAŠTITE OD NASILJA U PORODICI U REPUBLICI SRBIJI

1.1. Nasilje u porodici – osnovne karakteristike i standardi pravne zaštite

Nasilje u porodici je svaki vid fizičkog, seksualnog, psihičkog ili ekonomskog zlostavljanja, koje vrši jedan član porodice prema drugom članu porodice, bez obzira na to da li takvo ponašanje pravni propisi inkriminišu i da li je izvršilac nasilja prijavljen organima gonjenja. Izvršenje nasilja u porodici dovodi do ugrožavanja sigurnosti i odnosa poverenja među članovima porodice i predstavlja oblik kontrole i manifestaciju moći nad članovima porodice.¹

Nasilje u porodici je univerzalna pojava, koja prožima sva društva, sve kulture i sve regione sveta.² Ono spada u red najtežih oblika nasilja jer se

¹ O pojmovnom određenju nasilja u porodici, videti: Konstantinović Vilić, S., Nikolić-Ristanović, V.: *Kriminologija*, SKC, 1998, str. 122; Konstantinović, V. S., *Pravna zaštita od nasilja*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 1999, str. 7; Lukić, M., *Kriminološka analiza nasilja u porodici*, magistarska teza, Niš, 2003. U pokušaju da se objasne uzroci nasilja u porodici, posebno partnerskog nasilja, nastale su brojne teorije: teorija o mentalnoj bolesti, teorija međugeneracijskog prenosa nasilja, teorija o ciklusima nasilja, teorija besa, teorija moći i kontrole i dr. (Videti: *Razumevanje nasilja prema ženama, istraživanja, programi delovanja i uloga institucija*, (ur. Ignjatović, T.), Autonomni ženski centar, Beograd, 2002. i tamo navedenu literaturu).

² To je potvrdilo i jedno od najsveobuhvatnijih antropoloških istraživanja, sprovedeno u 14 država Saharske Afrike, u 10 država Srednjeg Istoka, u sedam država iz Evrope, u 17 iz Severne Amerike i 16 iz Južne Amerike, u 13 iz Okeanije i 13 iz Azije. Ovo, metodološki zanimljivo istraživanje, koje je sprovedeno tako što su antropolozi živeli u porodicama i neposrednim posmatranjem pratili dinamiku porodičnog života, istovremeno je pružilo uvid i u rasprostranjenost nasilja, najčešće oblike ispoljavanja i obeležja fenomena nasilja, koje su u većini društava istovetna. (Videti: Levinson, D., *Family Violence in Cross-Cultural Perspective*, Newbury Park, Calif: Sage, 1989, navedeno prema Žegarac,

njegovim ispoljavanjem krše osnovna ljudska prava i slobode članova porodice, kao što je pravo na život, pravo na slobodu i bezbednost, pravo na fizički, psihički i seksualni integritet i dr. Ova globalna patološka pojava, izaziva nesagledive posledice i na individualnom i na društvenom planu. Povećanje kriminaliteta u društvu, maloletnička delinkvencija, nasilno ponašanje ljudi u svakodnevnim životnim odnosima, enormno visoki ekonomski troškovi koje društvo plaća za saniranje posledica nasilja u porodici,³ samo su deo negativnih posledica koje ova pojava izaziva. Zbog svojih karakteristika, nasilje prema članovima porodice ozbiljno ugrožava samu instituciju porodice,⁴ kao osnovne ćelije društva.

Na osnovu dosadašnjih istraživanja o nasilju u porodici nesumnjivo je utvrđeno: da nasilje u porodici predstavlja model ponašanja, a ne izolovani incident,⁵ da je porast nasilja u društvu direktno povezan sa porastom nasilja u porodici; da osoba može biti izložena nasilju u porodici tokom celog svog života, od najranijeg detinjstva do duboke starosti; da su najčešće žrtve nasilja u porodici žene, deca i stare osobe; da nasilje u porodici obuhvata raznovrsne radnje i ponašanja, koje jedan član porodice preduzima, odn. ispoljava prema drugom kako bi uspostavio moć i kontrolu i/ili zadovoljio neke svoje potrebe na štetu drugog člana; da su posledice izloženosti nasilju brojne i da bitno utiču na mentalno zdravlje onih koji su mu neposredno izloženi, ali i onih koji ga posmatraju i da „količina” nasilja doživljena u detinjstvu doprinosi razvoju i pribegavanju nasilju u međuljudskim odnosima u odraslom dobu života.⁶

Nasilje je veoma rašireno u svim regionima sveta i njegove najčešće žrtve su žene,⁷ deca i stare i nemoćne osobe. Imajući u vidu učestalost

---

N., Brkić, M., *Nasilje u porodici – mogućnosti zaštite i prevencija*, „Nasilje nad decom”, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1998, str. 93-94).

Tako, npr. na osnovu rezultata istraživanja, Sylvia Walby procenjuje da u Engleskoj i Velsu troškovi premašuju 23 milijarde funti godišnje. (Walby, S., *The Cost of Domestic Violence*, September 2004, (<http://www.womenandequalityunit.gov.uk>). Prema podacima Ekonomskog saveta za žene u Tenesiju, koji je razradio specifičan model kvantitativnog merenja troškova nasilja u porodici, procenjuje se da se samo pokriće troškova zdravstvene zaštite žrtava nasilja godišnje potroši preko 32 miliona dolara, a da za potrebe procesuiranja dela nasilja u porodici u pravosudnim institucijama država godišnje izdvaja 49,9 miliona dolara. (Videti: *The Impact of Domestic Violence on the Tennessee Economy, Report to the Tennessee General Assembly Presented by Tennessee Economic Council on Women, Nashville, Tennessee, January, 2006*, (http://www.state.tn.us/sos/ecw/domestic_violence_report.pdf). Podaci o troškovima služe kao snažan argument u lobiranju za uvođenje preventivnih mera zaštite od nasilja u porodici.

³ O transformacijama u strukturi i funkciji porodice, njenoj evoluciji i tipologizaciji, detaljno: Milić, A., *Sociologija porodice, kritika i izazovi*, Beograd, 2001; Haralambos, M. i Heald, R., *Uvod u sociologiju*, Zagreb, 1989.

⁴ Markus, I., *Tamne brojke: istraživanje o kućnom nasilju u centralnoj i Istočnoj Evropi*, u: „Ženska prava i društvena tranzicija”, Centar za ženske studije, istraživanja i komunikaciju, Beograd, str. 101.

⁵ Ajduković, M.: *Određenje i oblici nasilja u obitelji*, Nasilje nad ženom u obitelji, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000, str. 11.

⁶ Galles, R.J., *Intimate Violence in Families*, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publication, pp. 24.

⁷ Prema podacima UN, 17-38% svih žena u svetu je pretrpelo fizičko nasilje u svom životu od strane bliskih muškaraca, a u 60% svih slučajeva seksualnog nasilja, izvršilac je muška osoba iz neposredne blizine žrtve. Nacionalna anketa o nasilju nad ženama sprovedena 1998. godine u SAD pokazala je

nasilja u porodici, u literaturi se navodi da je porodica, ako se izuzmu policija i vojska, najnasiljnija grupa u društvu i da osoba ima više šansi da bude ubijena i povređena u porodici, nego u bilo kojoj drugoj društvenoj sredini.⁸

Sve do kraja šezdesetih godina XX veka, nasilje u porodici nije izazivalo pozornost društva. Dominiralo je shvatanje da je „dom čovekova tvrđava“, da je nasilje u okviru porodice privatna stvar i da konflikte, ukoliko se ne radi o nanošenju težih povreda ili o lišenju života, treba da reše sami članovi porodice. Do preokreta u odnosu društva prema nasilju u porodici došlo je tek sedamdesetih godina XX veka.⁹ Zahvaljujući zalaganju za prava žrtava nasilja u porodici i lobiranju za uvođenje efikasnih mehanizama zaštite, polako je sazrevalo shvatanje da je nasilje u porodici kriminalitet, da društvena opasnost ovog oblika kriminaliteta nije manja s obzirom na to da se vrši „u okviru porodice,“ i da nasilje u porodici nije privatna stvar članova porodice.

Radi potpunog razumevanja uzroka nasilja u porodici u određenom društvu, primenjuje se multivarijantni model, čija primena omogućava da se uzme u obzir delovanje niza faktora, određenih predispozicija i neposrednih povoda za vršenje nasilja. Saglasno tome, ukazuje se da na pojavu nasilja u porodici utiču socio-ekonomski, društveni, kulturološki, psihološki i drugi faktori, pri čemu u postratnim društvima i društvima pod stresom, poput Srbije, tranzicija i rat predstavljaju dodatne veoma snažne generatore nasilja u porodici.¹⁰

Savremeni pristup nasilju u porodici zasniva se na stavu da ono nije isključivo lični problem i individualna patologija, već društveni problem i socijalna patologija i da ima duboke korene u patrijarhalnoj strukturi

da je 25% žena i 8% muškaraca fizički i psihički zlostavljano od strane supruga, vanbračnog partnera ili mladića, odn. devojke, odn. ukupno 1,5 milion žena i 834.700 muškaraca godišnje je silovano i/ili fizički zlostavljano od strane partnera/partnerke. U Velikoj Britaniji dešava se najmanje pola miliona slučajeva nasilja u porodici godišnje, a u 80% tih slučajeva radi o ženama žrtvama. 21% žena bar jednom u životu bile su žrtve fizičkog nasilja ili pretnji. Prema statističkim podacima vezanim za ubistvo žena u Engleskoj i Velsu za period 1986-1996. god., u većini slučajeva ubistava žena, ubica je bio u porodičnoj vezi sa žrtvom, a u svega 15,5% ubistava, ubica i žrtva nisu bili ni u kakvoj vezi. U Nemačkoj svaka četvrta žena trpi fizičko ili seksualno nasilje od strane partnera. (Videti: *Inter-Balkan Conference on Legal Strategies to Combat Domestic Violence*, Sofia, Bulgaria, 1997; Logar, R., *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*, Evropska mreža protiv nasilja nad ženama, srpski prevod Autonomni ženski centar, Beograd, 2005, str. 3; Nikolić-Ristanović, V., *Od žrtve do zatvorenice*, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2000, str. 17).

⁸ Galles, R.J., *Intimate Violence in Families*, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publication, p. 124.

⁹ Ključnu ulogu odigrao je feministički pokret. Detaljno, videti: Mršević, Z., *Pravni aspekti strukturalnih uzroka nasilja*, u: „Pravom protiv nasilja u porodici“, ŽIC, Niš, 2002, str. 38-42. O promenama u odnosu državnih politika prema nasilju u porodici: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Reagovanje policije na nasilje u porodici - teorijski okvir i strana iskustva*, Temida, časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu, br. 1/05, str. 3-11.

¹⁰ Detaljno videti: Nikolić Ristanović, V., *Nasilje nad ženama u uslovima rata i ekonomske krize*, Sociološki pregled, 3/1995., str. 409; Nikolić Ristanović, V., *Ka objašnjenju i prevenciji nasilja u porodici u Srbiji: multivarijantni pristup*, u: „Pravom protiv nasilja u porodici“, ŽIC, Niš, 2002, str. 9-15 i tamo navedenu literaturu.

društva,¹¹ i da je partnersko nasilje, kao najčešći vid nasilja u porodici, ukorenjeno u tradicionalnom rodnom identitetu, koji podrazumeva podređenost žene muškarcu.¹² Podaci o tome da su žene dominantne žrtve nasilja u porodici potvrđuje stav da je fenomen nasilja u porodici omogućen rodnom diskriminacijom i nedostatkom društvene odgovornosti za nasilje nad onima koji nemaju moć, niti sposobnost da mu se odupru.¹³ Zbog toga se nasilje u porodici sagledava kao nasilje zasnovano na rodnoj određenosti, a argumenti kojima se traži njegovo sprečavanje temelje se na postulatima u domenu zaštite ljudskih prava i na principu zabrane diskriminacije žena. U razvijenim demokratskim državama nasilje muškaraca prema ženama sagledava se kao ozbiljan društveno-politički problem, pri čemu se ukazuje da je ono povezano sa strukturalnim nasiljem i diskriminacijom žena u društvu kojim još uvek vladaju muškarci.

Među međunarodnim dokumentima, kao posebno značajni, izdvajaju se dokumenti UN i Saveta Evrope:¹⁴ *Konvencija UN o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena* od 1979. god.,¹⁵ *Deklaracija o eliminaciji nasilja prema ženama* od 1993. god.,¹⁶ *Pekinška deklaracija i Platforma za akciju* od 1995. god.,¹⁷ *Deklaracija o politici suprotstavljanja nasilju prema ženama u demokratskoj Evropi*¹⁸ od 1993. god. i Preporuka Saveta Evrope 1582, *Nasilje nad ženama u porodici* od 2002. god.¹⁹ Polazište

¹¹ Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Stavovi o nasilju u porodici*, u: „Društvena svest, ljudska prava i aktivizam građana u Južnoj i Istočnoj Srbiji“, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2005, str. 135-141.

¹² Ibidem.

¹³ U svim društvima nasilje gravitira ka partneru sa najvećom moći i događa se u odnosima u kojima među subjektima postoji najveća razlika u moći. (Videti: Nikolić Ristanović, V., *Ka objašnjenju i prevenciji nasilja u porodici u Srbiji: multivarijantni pristup*, u: „Pravom protiv nasilja u porodici“, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002., str. 7; Lukić, M., *Model zaštite od nasilja u porodici, Neka pozitivnopravna rešenja u svetu i kontradverze u njihovoj primeni*, „Temida“, br. 2/99, str. 9).

¹⁴ Prevod najvažnijih međunarodnih dokumenata koji se odnose na nasilje u porodici, objavljen je u knjizi: *Nasilje nad ženama – prepreka razvoju, Međunarodni dokumenti*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2005. Detaljno o međunarodnim standardima u domenu zaštite od nasilja u porodici, videti: Mršević, Z., *Ženska prava u međunarodnom pravu*, III izmenjeno i dopunjeno izdanje, Helsinški parlament građana, Udružene žene, Banja Luka, 2000.

¹⁵ *Convention on the Elimination of All forms of Discrimination against Women* (CEDAW), usvojena od strane Ujedinjenih nacija Rezolucijom 34/180 od 18. decembra 1979. god., stupila na snagu 3. septembra 1981. god. Instrumente o ratifikaciji ili pristupanju deponovale su do sada 94 države, uključujući i SFRJ („Sl. list SFRJ – Međunarodni ugovori“, 11/81).

¹⁶ *Declaration on the Elimination of Violence against Women*, Rezolucija Generalne skupštine UN 48/104 od 20. decembra 1993. god.

¹⁷ *Beijing Declaration and Platform for Action*, usvojena na IV svetskoj konferenciji o ženama u Pekingu, 4-15. septembar 1995. god.

¹⁸ *Declaration on policies for combating violence against Women in a democratic Europe*, usvojena na Trećoj Evropskoj ministarskoj konferenciji o jednakosti muškaraca i žena, održanoj u Rimu 21-22. oktobra 1993. god. Videti detaljno: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N.: *Evropski standardi o eliminaciji nasilja nad ženama*, Zbornik radova „Usklađivanje prava SR Jugoslavije sa pravom Evropske unije“, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1999, str. 157-168.

¹⁹ *Domestic violence against women*, Recommendation 1582 (2002) usvojena od strane Odbora ministara 27. septembra 2002. god.

svih ovih međunarodnih akata je da „nasilje nad ženama predstavlja manifestaciju istorijski nejednakih odnosa društvene moći između muškaraca i žena, koji su doveli do dominacije i diskriminacije nad ženama od strane muškaraca i sprečavanja potpunog napretka žena.”²⁰

1.2. Geneza izgradnje domaćeg sistema pravne zaštite od nasilja u porodici

Nasilje u porodici jedna je od onih socijalno-patoloških pojava koju je naše društvo decenijama marginalizovalo i ignorisalo. Patrijarhalna shvatanja o odnosu polova i roditeljstvu, koja su još uvek dominantna u našoj sredini, predstavljaju jedan od osnovnih razloga zbog kojih porodično nasilje dugo nije smatrano ozbiljnim oblikom nasilja, već uobičajenim i socijalno prihvatljivim ponašanjem. Uprkos tome što je tokom poslednjih devedeset godina društvene krize u Srbiji nasilje u porodici poprimilo dramatičan obim i dinamiku,²¹ čemu su posebno doprineli višegodišnja ekonomska kriza, opšte osiromašenje stanovništva, enormno povećanje broja nezaposlenih osoba, dolazak velikog broja izbeglica i dr., sve do 2002. godine nisu postojali adekvatni pravni mehanizmi za sprečavanje i suzbijanje nasilja u porodici.²²

Zahvaljujući političkoj orijentaciji društva da svoj pravni sistem uskladi sa međunarodnim i evropskim pravnim standardima i dugogodišnjem sistematskom javnom zagovaranju i lobiranju ženskih nevladinih organizacija, u Srbiji je otpočeo proces uobličavanja institucionalnih mehanizama za borbu protiv nasilja.

Prvi korak u izgradnji koherentnog sistema zaštite od nasilja u porodici²³ učinjen je donošenjem Zakona o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije²⁴. Stupanjem na snagu ovog zakona, nasilje u porodici inkriminisano je kao posebno krivično delo (čl. 118a), čime je ustanovljena represivna, krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici.

Sledeći korak u zakonskom uobličavanju mehanizma za zaštitu od nasilja u porodici predstavlja donošenje Porodičnog zakona Republike Srbije²⁵, koji je počeo da se primenjuje 1. jula 2005. godine. Ovim

²⁰ Pekinška deklaracija i Platforma za akciju, IV svetska konferencija o ženama, Kina 4-15. septembar 1995.

²¹ Videti, detaljno: *Porodično nasilje u Srbiji* (ur. Nikolić Ristanović V.), Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2002, str. 13.

²² O problemima u reagovanju institucija sistema na nasilje u ovom periodu, videti: Čopić, S., Institucije i nevladine organizacije u odgovoru na porodično nasilje u Srbiji, u: „*Pravom protiv nasilja u porodici*“, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002., str. 63-73.

²³ O potrebi ustanovljavanja sistema zaštite od nasilja u porodici koji je zasnovan na prožimanju preventivnih i represivnih mera, detaljno videti: Petrušić, N., *Zaštita od nasilja u porodici - porodično-pravni i procesnopravni aspekt*, Zbornik radova, „Dvadeset godina Zakona o vanparničnom postupku“, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2003, str. 195-216.

²⁴ „Sl. glasnik RS”, br. 10/2002. Zakon je počeo da se primenjuje 9. 03. 2002. godine.

²⁵ „Sl. glasnik RS”, 18/2005, u daljem tekstu „PZ”.

zakonom, zaokružen je sistem zaštite od nasilja tako što je zakonodavac izričito zabranio nasilje u porodici i članovima porodice priznao pravo na zaštitu od nasilja u porodici (čl. 10. PZ RS), regulisao preventivne, porodičnopravne mere zaštite i uslove pod kojima se one određuju (čl. 197 - 200. PZ) i predvideo i uredio poseban postupak po čijim se pravilima postupa u parnici koja se vodi radi zaštite od nasilja u porodici (čl. 283-289. PZ).

Ustanovljeni sistem preventivne i represivne zaštite od nasilja u porodici zasnovan je na rešenjima ponuđenim u „Modelu pravne zaštite od nasilja u porodici”, koji je izradila Radna grupa Viktimološkog društva Srbije i koji su podržale ženske nevladine organizacije i grupe u Republici Srbiji.

Izgradnja zakonskih instrumenata za zaštitu od nasilja u porodici predstavlja ispunjavanje međunarodne obaveze države da zaštiti pravo na život, slobodu i ličnu sigurnost svojih građana, da spreči nasilje, bez obzira gde se ono događa, te da osobama koje su preživele nasilje pruži sveobuhvatnu pravnu zaštitu, socijalnu pomoć i podršku radi izlaska iz situacije nasilja i ublažavanja štetnih posledica koje je ono izazvalo. S druge strane, stvaranje odgovarajućih mehanizama zaštite od nasilja u porodici predstavlja ispunjavanje međunarodnih obaveza države na planu eliminisanja nasilja u porodici kao rodno baziranog nasilja²⁶ koje žene drži u podređenom položaju u odnosu na muškarce i ozbiljno umanjuje njihovu mogućnost da ravnopravno sa muškarcima uživaju ljudska prava i slobode.²⁷

1.3. Aktuelna krivičnopravna regulativa

U pozitivnom pravu krivično delo nasilja u porodici inkriminisano je Krivičnim zakonikom Republike Srbije, čije je donošenje rezultat sveukupne reforme krivičnog zakonodavstva i njegovog usklađivanja sa međunarodnim i evropskim standardima. Krivično delo nasilja u porodici predviđeno je u čl. 194, u okviru Glave devetnaeste – „Krivična dela protiv braka i porodice”.

²⁵ „Sl. glasnik RS”, 18/2005, u daljem tekstu „PZ”.

²⁶ Videti detaljno: Konstantinović Vilić, S, *Pravo žena na zaštitu od nasilja u porodici*, poglavlje u knjizi „Ljudska prava za žene”, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2004.

²⁷ „Nasilje nad ženama ... je ispoljavanje istorijski nejednakog odnosa snaga između žena i muškaraca, koji je doveo do muške dominacije nad ženama i do njihove diskriminacije od strane muškaraca, što kao ishod ima sprečavanje potpunog napredovanja žena i činjenicu da je nasilje nad ženama jedan od presudnih mehanizama putem kojeg se žene prisiljavaju na prihvatanje položaja podređenosti u odnosu na muškarce” (Deklaracija o eliminisanju porodičnog nasilja nad ženama (1993). Videti i: Preporuka br. 19 CEDAW Komiteta za eliminisanje svih oblika nasilja nad ženama (1992), Pekinšku deklaraciju i platformu za akciju (1995), Preporuka odbora ministara Saveta Evrope zemljama članicama za zaštitu žena od nasilja (Rec2002/5). O međunarodnim standardima zaštite od nasilja prema ženama, detaljno: Z., *Ženska prava u međunarodnom pravu*, III izmenjeno i dopunjeno izdanje, Helsinški parlament građana, Udružene žene, Banja Luka, 2000; Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N., *Evropski standardi o eliminaciji nasilja nad ženama*, Zbornik radova „Usklađivanje prava SR Jugoslavije sa pravom Evropske unije”, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1999; *Nasilje prema ženama - prepreka razvoju* (ur. Tanja Ignjatović), Autonomni ženski centar, Beograd, 2005).

Jedno od osnovnih obeležja nove inkriminacije krivičnog dela nasilja u porodici ogleđa se u tome što su, u odnosu na ranije važeće krivično-pravne norme, drastično smanjene sankcije za sve oblike izvršenja ovog dela. Pored toga, došlo je do izvesnih promena u opisu pojedinih oblika krivičnog dela nasilja u porodici i predviđen je još jedan oblik krivičnog dela nasilja u porodici, koji ranijim propisima nije bio predviđen (čl. 194. st. 5. KZ RS). Radnja ovog novog oblika krivičnog dela nasilja u porodici sastoji se u kršenju mere zaštite od nasilja u porodici koja je određena u parnici, na osnovu propisa porodičnog prava.

Prema odredbi čl. 194. st. 1. KZ, krivično delo nasilje u porodici sastoji se u *ugrožavanju* spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana svoje porodice primenom nasilja, pretnjom da će se napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem. U ranije važećem zakonskom tekstu, u čl. 118a st. 1 kao radnja izvršenja, pored „ugrožavanja” bilo je predviđeno i „povređivanje”. Važeći zakon je, međutim, prihvatio širi pojam radnje izvršenja kod ovog krivičnog dela i pojmom „ugrožavanje” obuhvatio kako povređivanje tako i samo stvaranje konkretne opasnosti od primene nasilja ili pretnje za telesni integritet ili duševno stanje člana porodice. Stoga, nanošenje lake telesne povrede ili psihičkih poremećaja žrtvi ne predstavlja element bića ovog oblika krivičnog dela nasilja u porodici. Istovetna je situacija i u pogledu drugog oblika krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 2. KZ. Za postojanje ovog krivičnog dela bitno je da je izvršilac koristio oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši i time stvorio konkretnu opasnost da do ovih povreda zaista i dođe.

Radnja krivičnog dela iz čl. 194 st. 1 KZ izražena je upotrebom trajnog glagola. Međutim, s obzirom na čl. 112 st. 30. KZ RS kojim je propisano: „Kad je radnja krivičnog dela određena trajnim glagolom smatra se da je delo učinjeno, ako je radnja izvršena jednom ili više puta”, za postojanje krivičnog dela nije relevantan kontinuitet u vršenju nasilja; dovoljno je da je radnja dela izvršena samo jednom. Saglasno tome, broj ponovljenih radnji može biti od značaja samo za odmeravanje kazne, a ne i za kvalifikaciju dela.

Kao u ranijem zakonu, pasivni subjekt prema kome se vrši krivično delo nasilja u porodici nije precizno određen jer nije izričito određeno koja se lica smatraju članovima porodice. Jedino je u čl. 112 st. 28. KZ RS, navedeno da se članovima porodice smatraju i bivši supružnici i njihova deca, kao i roditelji bivših supružnika. Ova odredba je, inače opšteg karaktera, sadržana u Glavi XII KZ RS, pod marginalnim naslovom „Značenje izraza”. S obzirom da je prilikom redakcije odredbe čl. 112. st. 28. upotrebljena sveza „i”, moglo bi se zaključiti da zakonodavac status člana porodice priznaje samo sadašnjim ili bivšim supružnicima, njihovoj deci i roditeljima. Nepostojanje jasnih pravila o tome koja lica uživaju krivično-

pravnu zaštitu od nasilja u porodici jedan je od ključnih problema u pravnoj praksi, koji je zakonodavac ostavio otvorenim, uprkos tome što je na ovaj problem ukazala i teorija i pravna praksa.

Odredbama čl. 194. KZ RS predviđeno je pet oblika krivičnog dela nasilja u porodici, za razliku od ranijeg zakona koji je predviđao četiri oblika ovog dela.

Radnja **prvog oblika** krivičnog dela sastoji u ugrožavanju spokojstva, telesnog integriteta ili duševnog stanja člana svoje porodice, kao i u drskom ili bezobzirnom ponašanju sa istim ciljem (čl. 194. st. 1. KZ RS). Posledica takve radnje je stvaranje opasnosti da će biti ugroženo spokojstvo, telesni ili duševni integritet člana svoje porodice. Ovom odredbom pruža se zaštita članu porodice - žrtvi psihičkog nasilja i/ili fizičkog nasilja koje može da ima za posledicu i laku telesnu povredu. Za ovaj oblik je predviđeno kažnjavanje novčanom kaznom ili zatvorom do jedne godine, dok je ranijim zakonom bila predviđena novčana kazna i kazna zatvora do tri godine.

Drugi oblik krivičnog dela nasilja u porodici postoji ako je pri izvršenju dela iz čl. 194. st. 1. KZ korišćeno oružje, opasno oruđe ili sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši (čl. 194. st. 2. KZ). Posledica radnje izvršenja u ovom slučaju je takođe stvaranje opasnosti po telesni integritet ili duševno stanje člana porodice, ali može da bude nanošenje lake telesne povrede, koja dobija kvalifikaciju „opasne lake telesne povrede” jer je prilikom izvršenja dela korišćeno oružje ili oruđe ili drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Za ovaj oblik predviđeno je kažnjavanje zatvorom od tri meseca do tri godine. Ranijim zakonom za ovaj oblik krivičnog dela bila je zaprećena kazna zatvora u trajanju od šest meseci do pet godina.

Treći oblik krivičnog dela nasilja u porodici postoji u slučaju kada je izvršeno nasilje prouzrokovalo tešku telesnu povredu ili trajno i teško narušavanje zdravlja člana porodice ili je delo izvršeno prema maloletniku (čl. 194. st. 3. KZ).

Radnja izvršenja ovog oblika krivičnog dela ista je kao kod prva dva oblika, ali se posledice razlikuju. Posledica dela nije samo stvaranje opasnosti da do povređivanja telesnog integriteta ili narušavanja duševnog zdravlja dođe, već da je zaista nastupila teška telesna povreda ili teško narušavanje zdravlja člana porodice. S obzirom da u ovoj odredbi zakona nisu navedene druge teže posledice teškog telesnog povređivanja ili narušavanja zdravlja člana porodice, kao što je to učinjeno u čl. 121. st. 2. KZ, kojim je predviđeno krivično delo teška telesna povreda, može se, na prvi pogled, zaključiti da se u ovom slučaju radi o tzv. „običnoj teškoj telesnoj povredi” i da se osobito teška telesna povreda člana porodice kvalifikuje prema čl. 121 st. 2 KZ. Međutim, s obzirom da je za oba krivična dela zaprećena ista kazna – zatvor od jedne do osam godina, nesu-

mnjivo je da u slučaju nanošenja teške telesne povrede ili teškog narušavanja zdravlja, koji su imali za posledicu dovođenje u opasnost života člana porodice, uništenje ili trajno i u znatnoj meri oštećenje ili oslabljenje nekog važnog dela tela ili organa ili prouzrokovanje trajne nesposobnosti za rad ili trajno i teško narušavanje zdravlja ili unakaženost, postoji „osobito teška telesna povreda” člana porodice i krivično delo nasilje u porodici u smislu odredbe čl. 194. st. 3. KZ RS.

Ispoljavanje kvalifikovanog oblika nasilja u porodici iz čl. 194. st. 3. KZ postoji u slučaju kada je pasivni subjekt izvršenja dela maloletno lice. Kriminološka istraživanja pokazuju da su maloletna lica u porodici izložena kako direktnom nasilju, tako i posrednom nasilju, kada žive u degradiranoj porodici sa lošim porodičnim odnosima. Inkriminisanjem zapuštanja i zlostavljanja maloletnika (čl. 193. KZ) ne postiže se zaštita maloletnih lica od psihičkog i fizičkog nasilja kome su izloženi u porodici. Zlostavljanje se u teoriji određuje kao delovanje na telo kojim se stvara neprijatnost ili bol, ali ne predstavlja nanošenje telesnih povreda ili narušavanje zdravlja. U čl. 194 st. 3 KZ predviđena je zaštita maloletnih lica, članova porodice, od fizičkog i psihičkog nasilja koje može prouzrokovati ugrožavanje spokojstva, telesnog integriteta (lake i teške telesne povrede) ili duševnog stanja maloletnika. U odnosu na raniji zakon, kojim je za ovaj treći oblik krivičnog dela bila predviđena kazna zatvora od dve do deset godina, KZ je smanjio kaznu tako što je predvideo da će se izvršilac kazniti zatvorom od jedne do osam godina.

Četvrti, najteži oblik krivičnog dela nasilja u porodici postoji kad je nasilje dovelo do smrti člana porodice (čl. 194. st. 4 KZ). Za razliku od krivičnog dela teško ubistvo iz čl. 114. st. 1. tač. 8. KZ, teža posledica je obuhvaćena nehatom izvršioca kao oblikom vinosti. Razlika je i u kažnjavanju - za izvršenje krivičnog dela iz čl. 114. tač. 8. KZ predviđena je kazna zatvora najmanje deset godina ili trideset do četrdeset godina, dok je za krivično delo nasilja u porodici sa smrtnim ishodom predviđena kazna zatvora od tri do dvanaest godina.

Peti oblik krivičnog dela nasilja u porodici postoji kad izvršilac nasilja kome je sud izrekao meru zaštite od nasilja u porodici prekrši ovu meru (čl. 194. st. 5. KZ). Mere zaštite od nasilja u porodici predviđene su Porodičnim zakonom i njihova suština ogleda se u ograničavanju ili privremenoj zabrani održavanja ličnih odnosa izvršioca nasilja sa žrtvom nasilja, što uključuje i ograničavanje izvesnih prava i sloboda izvršioca nasilja.²⁸ Odredbama čl. 198. st. 2. Porodičnog zakona predviđeno je pet posebnih mera zaštite: izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svo-

²⁸ O merama porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici i postupku u kome se one određuju, detaljno: Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S., *Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2005.

jine odnosno zakupa nepokretnosti; zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice i zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Prema čl. 194. tač. 5 KZ RS, lice koje prekrši bilo koju meru zaštite od nasilja u porodici, kazniće se novčanom kaznom ili zatvorom do šest meseci.

2. CILJEVI ISTRAŽIVANJA

Osnovni cilj istraživanja bio je da se prikupe podaci o radu organa pravosuđa u procesuiranju dela nasilja u porodici na području Beograda i Niša, kako bi se izvršila komparacija sa podacima koji su prikupljeni prilikom sprovođenja prvog istraživanja jednoipogodišnje policijske, javnotužilačke i sudske prakse na teritoriji Srbije.

Prvo istraživanje pravne prakse nastale procesuiranjem dela nasilja u porodici (od 9. marta 2002. godine, kada je Zakon o izmenama i dopunama Krivičnog zakona Republike Srbije stupio na snagu, do 30. decembra 2003.) sprovedeno je u pet gradova u Srbiji (Beograd, Novi Sad, Niš, Leskovac i Subotica),²⁹ na uzorku od 620 predmeta, i to: 159 policijskih predmeta, 251 predmet tužilaštva i 210 sudskih predmeta.³⁰ Sprovođenjem ovog istraživanja, prikupljeni su i analizirani relevantni podaci o izvršiocima i žrtvama nasilja u porodici, vidovima i oblicima izvršenih dela nasilja i postupcima vezanim za procesuiranje dela nasilja u porodici. Istraživanjem su, istovremeno, utvrđeni pravni stavovi i shvatanja profesionalaca,³¹ izraženi u pravnoj praksi prilikom primene krivičnopravnih propisa, i ocenjena je praktična delotvornost i efektivnost postojećih instrumenata pravne zaštite od nasilja u porodici. Istraživanje je omogućilo da se otkriju i evidentiraju brojne negativne pojave i problemi u otkrivanju i prijavljivanju dela nasilja u porodici, kao i problemi u sprovođenju krivičnog postupka i kažnjavanja izvršilaca dela.

Povod za novo istraživanje i upoređivanje rada pravosudnih institucija

²⁹ Ovom istraživanju prethodilo je pilot istraživanje prvih procesuiranih krivičnih dela nasilja u porodici u Opštinskom sudu u Nišu, čiji su rezultati korišćeni prilikom dizajniranja metodologije kasnije sprovedenog sveobuhvatnog istraživanja. (Videti: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa na teritoriji Niša*, Temida, časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu, 2/2003, str. 27-36).

³⁰ Rezultati ovog istraživanja objavljeni su u: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa u Republici Srbiji*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002.

³¹ Paralelno sa istraživanjem „Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa u Republici Srbiji, u kome su, pored ostalog, objavljeni i rezultati istraživanja stavova profesionalaca u pogledu nasilja u porodici i načina njegovog procesuiranja i sprečavanja, autorke su sprovele i istraživanje stavova javnosti u pogledu ovog oblika kriminaliteta. Ovo istraživanje predstavlja deo šireg istraživanja „Percepcija položaja i uloge žene u Jugoistočnoj Srbiji (2002-2004)“, koje je organizovala NGO „Odbor za građansku inicijativu“. Rezultati istraživanja pod naslovom „Stavovi o nasilju u porodici“, objavljeni su u knjizi: „Društvena svest, ljudska prava i aktivizam građana u Južnoj i Istočnoj Srbiji“, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2005, str. 135- 141.

ogleda se u tome što je donošenjem KZ došlo do izvesnih promena u inkriminaciji dela nasilja u porodici, što je nametnulo potrebu da se ispituju praktični efekti novih zakonskih rešenja. S druge strane, u poslednjih par godina realizovani su mnogi edukativni programi i treninzi namenjeni pravnim profesionalcima,³² sa ciljem da im se pomogne u prevazilaženju predrasuda, zabluda i stereotipnih shvatanja o nasilju u porodici, kako bi se smanjio prag tolerancije na nasilje u porodici i povećala njihova senzibilisanost za problem nasilja u porodici. Pored toga, diskutovano je o pojedinačnim spornim pitanjima vezanim za tumačenje pojedinih zakonskih pojmova i kvalifikaciju dela nasilja prema članovima porodice, kako bi se otklonile dileme, obezbedila ujednačena primena zakona i ostvarile intencije zakonodavca u oblasti krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici.³³ Potreba da se ispita da li su i u kojoj meri realizovani edukativni programi i stručni skupovi izvršili očekivani pozitivni uticaj, bila je dodatni povod da se pristupi novom istraživanju.

Za razliku od ranijeg istraživanja koje je sprovedeno u pet gradova u Srbiji, novo istraživanje ograničeno je na dva grada. Ovakav obim istraživanja bio je uslovljen relativno malim materijalnim resursima koji su bili namenjeni sprovođenju istraživanja, što je iziskivalo određene redukcije. U takvim okolnostima, autorke su se opredelile da istraživački uzorak čini pravosudna praksa u Beogradu i Nišu. Na to je uticala okolnost da su ova dva grada bila obuhvaćena i ranijim istraživanjem, tako da je obezbeđena mogućnost komparacije. S druge strane, prema podacima iz ranijeg istraživanja, broj procesuiranih dela u ovim gradovima daleko je veći u odnosu na broj procesuiranih dela u drugim gradovima, što je omogućilo da se formira reprezentativni istraživački uzorak i steknu tačni uvidi.

Komparacija podataka prikupljenih u toku novog istraživanja sa podacima koji su prikupljeni u ranijem istraživanju treba da pokaže da li po-

³² Pravosudni centar je tokom 2006-2007 organizovao obuku sudija za primenu Porodičnog zakona, u skladu sa čl. 203. PZ kojim je predviđeno da u porodičnopravnim stvarima postupaju specijalizovane sudije koje su posebno obučene za postupanje u ovim pravnim stvarima. Sastavni deo programa obuke sudija jeste i nasilje u porodici. Mnoge buke realizovale su nevladine organizacije. Tako je, npr. Autonomni ženski centar, u okviru projekta „Nasilje u porodici - prepreka razvoju“, organizovao čitav niz edukacija, treninga i stručnih skupova namenjenih profesionalcima u policiji, tužilaštvu, sudovima, zdravstvenim i socijalnim službama. Mreža humanitarnih pravnih kancelarija, u saradnji sa Visokim komesarijatom za izbeglice, realizovala je tokom 2005-2007. seminare i okrugle stolove na temu „Zaštita od nasilja u porodici u izbegličkoj i raseljeničkoj populaciji“. Prilozi za ovaj edukativni program, zajedno sa diskusijama koje su vođene tokom 2005. godine, objavljeni su u publikaciji: *Zaštita od nasilja u porodici u izbegličkoj i raseljeničkoj populaciji*, MHPK, Beograd, 2005.

³³ Treba primetiti da je na stručnim skupovima pravnih profesionalaca mnogo više pažnje bilo posvećeno problemima porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici. Tako je., npr. na tradicionalnom Godišnjem savetovanju sudija održanom od 8. do 12. oktobra 2006, „Sudijski dani – 2006“, jedna od tema savetovanja bila i nasilje u porodici (Videti program Savetovanja http://www.vrhovni.sud.srbija.yu/upload/documents/Radovi_Program06.pdf). Uvodni referat na ovu temu, Petrušić, N., *Pravna zaštita od nasilja u porodici u novom porodičnom pravu Srbije*, objavljen je u Biltenu VSS, 2/2006). Istog meseca u Vrnjačkoj Banji održano je i savetovanje „Novo porodično zakonodavstvo“, u organizaciji Ministarstva rada, zapošljavanja i socijalne politike, Pravnog fakulteta u Kragujevcu i Pravnog fakulteta u Beogradu. Jedna od tema ovog savetovanja takođe je bilo nasilje u porodici. (Videti: <http://cpp.jura.kg.ac.yu/teme.html>). Radovi pripremljeni za ovaj skup objavljeni su u Zborniku radova *Novo porodično zakonodavstvo*, (gl. ur. Ponjavić, Z.), Kragujevac, 2006.

stoje razlike u fenomenologiji procesuiranih krivičnih dela nasilja u porodici, da li je i do kakvih promena došlo u funkcionisanju krivičnog mehanizma zaštite od nasilja u porodici i da li je povećan stepen njegove delotvornosti i efikasnosti.

Rezultati istraživanja mogu biti od koristi prilikom daljeg unapređenja krivičnog mehanizma zaštite od nasilja u porodici i izrade Nacionalne strategije za borbu protiv nasilja u porodici, čije se donošenje očekuje. Osim toga, oni se mogu koristiti u strateškom planiranju koordinisane društvene akcije za borbu protiv nasilja u porodici, prilikom izrade protokola o međuinstitucionalnoj saradnji na lokalnom i nacionalnom nivou, u preventivnom i represivnom delovanju, za programe edukacije profesionalaca, za standardizaciju usluga psiho-socijalne pomoći žrtvama i tretmana izvršilaca nasilja u porodici i sl.

3. PREDMET ISTRAŽIVANJA

Istraživanjem su obuhvaćena procesuirana krivična dela nasilja u porodici iz člana 194. KZ RS.

Neposredni predmet istraživanja bili su i javnotužilački i sudski predmeti formirani prilikom procesuiranja krivičnog dela nasilja u porodici. Rad javnog tužilaštva sagledavan je prikupljanjem podataka iz sudskih predmeta, ali je za sticanje tačnih uvida bilo neophodno da se, nezavisno od sudskih, posebno sagleda i jedan broj javnotužilačkih predmeta, s obzirom da je prikupljanje podataka iz ovih predmeta omogućilo da se sazna stepen učestalosti odbacivanja krivičnih prijavi i utvrde razlozi zbog kojih javni tužilac odbacuje krivičnu prijavu.

Prilikom dizajniranja novog istraživanja, autorke su se, polazeći od ciljeva istraživanja, opredelile za podatke iz javnotužilačkih i sudskih predmeta, a ne i iz policijskih predmeta, koji su predhodno bili predmet istraživanja. Na takvo opredeljenje uticala je, pre svega, okolnost da se pripadnici policije pre podnošenja krivične prijave konsultuju sa javnim tužiocem, tako da njihovi stavovi u pogledu kvalifikacije dela u potpunosti odražavaju stavove tužilaštva.

Pored prikupljanja podataka iz javnotužilačkih i sudskih predmeta, relevantne informacije prikupljene su neposrednim praćenjem suđenja.

Istraživanjem je obuhvaćen period od januara 2006. god. do maja 2007.

Ukupno je pregledano i analizirano 529 predmeta, i to: 280 predmeta opštinskih javnih tužilaštava u Beogradu, 50 predmeta Opštinskog javnog tužilaštva u Nišu, 140 sudskih predmeta u Beogradu i 59 predmeta Opštinskog suda u Nišu.³⁴

³⁴ U periodu januar 2006 - maj 2007. pred Opštinskim sudom u Nišu ukupno je vođeno 100 postupaka zbog krivičnog dela nasilja u porodici.

4. METODOLOGIJA

Prikupljanje i analiza relevantnih podataka obavljani su u periodu od 12 meseci.

U pripremnoj fazi istraživanja, utvrđeni su istraživački uzorak i plan istraživanja i dobijene odgovarajuće dozvole za njegovo sprovođenje.

Prikupljanje podataka iz predmeta obuhvaćenih uzorkom obavljeno je u kontinuitetu, tokom sedam meseci. Prilikom prikupljanja podataka korišćeni su upitnici za prikupljanje podataka koji su korišćeni i prilikom ranijeg istraživanja, kako bi se stvorili uslovi za komparaciju podataka. Jedina novina u pogledu metodologije ogleda se u tome što su istraživačice neposredno i u kontinuitetu pratile suđenja u ukupno devet predmeta, i to četiri predmeta u Beogradu i pet u Nišu. Radi sticanja potpunog uvida u primenjenu metodologiju, tekstovi upitnika koji su korišćeni u prikupljanju podataka objavljeni su u dodatku monografije.

U završnoj fazi istraživanja, prikupljeni podaci su selektovani, statistički obrađeni korišćenjem SPSS 11.0 programa, naučno analizirani i na odgovarajući način prezentovani.

Drugi deo

1. PRAVOSUDNA PRAKSA U BEOGRADU

1.1. Opšti podaci o predmetima

Analizirani uzorak čini 420 predmeta, i to: 280 predmeta tužilaštava i 140 sudskih predmeta. Kako je istraživanje sprovedeno u svim beogradskim sudovima i tužilaštvima, formirani uzorak predmeta odgovarao bi slučajno formiranom reprezentativnom uzorku predmeta.

1.2. Predmeti tužilaštva

Pregledano je ukupno 280 predmeta I, II, III, IV i V opštinskog javnog tužilaštva. Optuženja su se odnosila na sledeća krivična dela:

čl. 194. st. 1. KZ – 214 + 18 krivičnih dela za koja je u krivičnoj prijavi, s obzirom na datum izvršenja, naveden čl. 118a – ukupno 232;

čl.194. st. 2. KZ – ukupno 15;

čl. 194. st. 3. u vezi sa st. 1. KZ – ukupno 26;

čl. 194. st. 1. i čl. 194. st. 3. KZ – ukupno 1;

čl. 191 st. 1. (oduzimanje maloletnog lica), 192 st. 1 (promena porodičnog stanja) i čl. 194. st. 1. KZ – ukupno 2;

čl. 182. KZ (nedozvoljene polne radnje) i čl. 193. st. 3 u vezi sa st.1 KZ – ukupno 1;

čl. 344. st. 2. KZ (nasilničko ponašanje) i čl. 194. st. 3. KZ – ukupno 1;

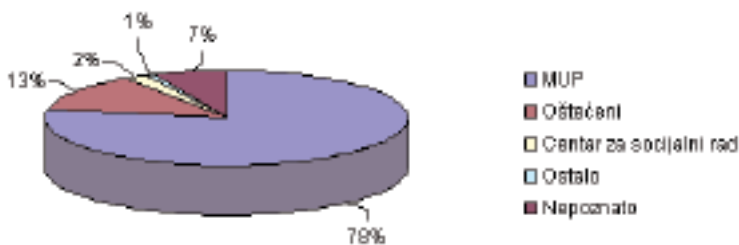
čl. 348. st. 2. KZ (nedozvoljeno držanje oružja) i čl. 194. st. 1 KZ – ukupno 1;

čl. 193. (zapuštanje i zlostavljanje maloletnog lica), čl. 196. (kršenje porodičnih obaveza) i čl. 194. st. 1. KZ – ukupno 1;

Analiza javnotužilačkih predmeta pokazuje da je tužilaštvo prihvatilo šire tumačenje pojma „član porodice”, što je omogućilo da se krivičnopr-

vna zaštita pruži ne samo članovima uže porodice, već i članovima šire porodice, osobama koje se sa izvršiocem nalaze u krvnom ili tazbinskom srodstvu. U pregledanim predmetima kao oštećeni se javljaju: supružnici, (bračni, vanbračni i razvedeni), roditelji, deca, svekrva, pastorak, deda, baba i sestra.

Krivične prijave su najčešće podnosila ovlašćena službena lica organa unutrašnjih poslova – (77,91%), zatim oštećeni – (12,50%), centar za socijalni rad – (2,30%), ostalo (0,70%). U 6,59% slučajeva nije bilo podataka o podnosiocu krivične prijave (grafikon 1).

Grafikon 1.

Tužilac najčešće nije obavljao razgovor sa licem protiv koga je podneta krivična prijava i sa oštećenom/im (76,25%), već je podnosio ili zahtev za prikupljanje potrebnih obaveštenja od organa unutrašnjih poslova ili zahtev za preduzimanje pojedinih istražnih radnji, odnosno sprovođenje istrage. Sa izvršiocem i žrtvom tužilac je obavio razgovor u 0,79% predmeta, samo sa žrtvom u 3,28% predmeta, samo sa izvršiocem u 0,79% predmeta, dok u 54 predmeta (18,89%) nema podataka o obavljenom razgovoru.

Optužni akt (optužnicu ili optužni predlog) ili zahtev za sprovođenje istrage tužilac je podneo u 201 slučaju. Postupak je obustavljen zbog odustanka javnog tužioca u 6 predmeta, a krivična prijava je odbačena u 74 predmeta, što čini 28,60% postupaka pred javnim tužilaštvom završenih obustavom ili odustankom javnog tužioca.

Najčešće navedeni razlozi za odbačaj krivične prijave bili su: da u radnjama prijavljenog lica nema elemenata krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti i da nema dokaza da je izvršeno krivično delo navedeno u krivičnoj prijavi. Analiza obrazloženja odluka javnog tužioca o odbacivanju krivične prijave pokazuje da je jedna od najznačajnijih okolnosti za odbacivanje krivične prijave stav oštećenog/oštećene: – u situacijama kad oštećeni/oštećena ne želi da svedoči (čl. 98. st. 1. ZKP) ili se ne pridružuje krivičnom gonjenju i ne ističe odštetni zahtev, kao i onda kad je izjavila da su se porodični odnosi poboljšali, odnosno da više nema nasilja u porodici, javni tužilac je uglavnom donosio odluku o odbacivanju krivične prijave.

U nastavku teksta navedeno je nekoliko odluka koje potvrđuju ovakav stav javnog tužioca.

Oštećena supruga je policiji podnela krivičnu prijavu u kojoj je navela da je okrivljeni od zasnivanja braka fizički i psihički maltretira. Nije ništa prijavljivala policiji jer se nadala da će ovakvo postupanje prestati. Kritičnom prilikom okrivljeni je uzeo flašu sa stola i udario je u potiljak, te je oštećena zadobila laku telesnu povredu. Tužilac je odbacio krivičnu prijavu sa obrazloženjem „*da je oštećena pristupila po pozivu u tužilaštvo i izjavila da ne želi da svedoči, da želi da se postupak okonča, da je najbolje za porodicu da ona povuče krivičnu prijavu, da okrivljeni više ne preti niti je fizički napada, te da stoga nema dokaza za osnovanu sumnju da je okrivljeni izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret* „.

Prijavljeni je dugi niz godina, prema navodima krivične prijave, fizički i psihički maltretirao svoju suprugu, a određenog dana je udario nadlaničnom desne ruke u predelu lica i vukao za kosu. Oštećena je zadobila povredu u vidu naprsnuća nosne kosti. Tražila je pomoć policije jer je prijavljeni nju i njenu ćerku izbacivao iz kuće. Međutim, izvesno vreme posle podnošenja krivične prijave, oštećena je u tužilaštvu izjavila da je supruga prijavila „*iz afekta*“, da se posle nekoliko dana sa njim pomirila, da se dobro slažu i da žive „*kao srećna porodica*“. Tužilac je odbacio krivičnu prijavu navodeći da nema dokaza da je prijavljeno delo krivično delo za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti.

U krivičnoj prijavi navedeno je da je prijavljeni u alkoholisanom stanju (na granici srednjeg stepena alkoholisanosti) određenog dana, oko 20 časova, u zajedničkom stanu, posle verbalne rasprave, oštećenu suprugu udario tučkom za meso u predelu glave i naneo joj laku telesnu povredu u vidu „*razderine temena levo*“. Tužilac je prijavu odbacio sa obrazloženjem „*da se tokom prethodnog postupka okrivljeni branio ćutanjem, a oštećena je izjavila da ne želi da svedoči i da se ne pridružuje krivičnom gonjenju. S obzirom na ovakvo činjenično stanje tužilac je našao da nema dokaza da je okrivljeni izvršio navedeno krivično delo.*“

U svim ovim predmetima postojanje krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st. 1. KZ javni tužilac je cenio isključivo na osnovu ponašanja/stava oštećenog lica. Međutim, s obzirom da se, prema odredbama KZ, gonjenje za ovo krivično delo preduzima po službenoj dužnosti, jasno je da izjava oštećenog lica da se ne pridružuje krivičnom gonjenju, da ne ističe odštetni zahtev i da ne želi da svedoči, sama po sebi, ne može biti od uticaja na postojanje bitnih elemenata krivičnog dela nasilja u porodici.

Analiza odluka o odbacivanju krivične prijave u istraživanom uzorku javnotužilačkih predmeta pokazuje da javni tužilac nije uvek prepoznao postojanje elemenata krivičnog dela nasilja u porodici, da je u pojedinim predmetima ignorisao činjenicu da se radi o delu koje se goni po slu-

žbenoj dužnosti, što je dovelo do toga da nije preduzeo sve zakonom predviđene radnje, oslanjajući se isuviše na iskaz oštećenih, ili da je vršio pogrešnu pravnu kvalifikaciju dela. Posledice toga su da pojedini slučajevi nasilja u porodici nisu na adekvatan način procesuirani. Ovakav zaključak nesumnjivo proizilazi iz sistematizovanih primera koje smo u nastavku teksta bliže analizirali:

1a) Tužilac je zauzeo stav da se iz razgovora sa oštećenom/im i prijavljenim licem ne može zaključiti da je prijavljeni ugrožavao telesni integritet oštećene jer *oštećena nema lekarsku dokumentaciju*, te u konkretnom slučaju nema dokaza o izvršenom krivičnom delu. S obzirom da se krivično delo nasilja u porodici goni po službenoj dužnosti, mišljenja smo da tužilac nije trebalo da prepusti isključivo oštećenom licu prikupljanje dokaza.

1b) U nekim predmetima, međutim, postojalo je lekarsko uverenje ali je tužilac našao da nema elemenata krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st.1 KZ jer je veštačenjem utvrđeno da kod prijavljenog ne postoji *„sklonost ka vršenju nasilja”*, da su predmetni događaji posledica poremećenih bračno-partnerskih odnosa, da kod oštećene ne postoje poremećaji koji su u direktnoj vezi sa pretrpljenim nasiljem. Tužilac je zaključio da je reč o lakim telesnim povredama iz čl. 122. st.1 KZ RS, odnosno telesnim povredama za koje se gonjenje preduzima po privatnoj tužbi. Ovo tim pre, po mišljenju tužioca, što se pred istražnim sudijom osumnjičeni branio ćutanjem, dok je oštećena izjavila da se pomirila sa osumnjičenim i da ne želi da protiv njega svedoči.

1c) Prijavljeni je deset godina psihički i fizički maltretirao suprugu, a kritičnom prilikom je naneo laku telesnu povredu. Javni tužac je odlučio da odbaci krivičnu prijavu i u odluci je naveo: *„Nakon stavljanja predloga za preduzimanje istražnih radnji, oštećena je izjavila da će koristiti svoje zakonsko pravo da ne svedoči i da nije zainteresovana za krivično gonjenje osumnjičenog s obzirom da su se pomirili. Iz svega iznetog, smatram da u konkretnom slučaju ne postoje dokazi da se u radnjama osumnjičenog stiču zakonska obeležja krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st. 2 u vezi st. 1. KZ RS, niti bilo kog krivičnog dela za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti već da se eventualno, s obzirom na postojanje telesnih povreda, te medicinske dokumentacije u konkretnom slučaju stiču zakonska obeležja krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 122 st.1 KZ, a za to delo se gonjenje preduzima po privatnoj tužbi.”*

Iz navedenih primera vidi se da javni tužilac upućuje oštećene da preduzmu samostalno krivično gonjenje za druga krivična dela jer smatra da nema elemenata krivičnog dela nasilja u porodici. Ovakvo postupanje je, očigledno, manifestacija stava javnog tužioca da nasilje u porodici predstavlja privatni problem njenih članova, što je u suprotnosti sa intencijama zakona. Pri tome treba imati u vidu da je zakonodavac nasilje u poro-

dici inkriminisao kao posebno krivično delo koje se goni po službenoj dužnosti, izražavajući na taj način stav da nasilje ispoljeno prema članu porodice nije privatni problem žrtve, već protivpravno ponašanje kojim se ugrožava društveni interes.

2a) U krivičnoj prijavi oštećena (razvedena supruga osumnjičenog) navela je da je prijavljeni kritičnom prilikom tukao zatvorenom šakom u predelu lica, od kojih udaraca je pala i zadobila lake telesne povrede. I pored postojanja lekarske dokumentacije o lakoj telesnoj povredi, tužilac je zaključio da u konkretnom slučaju nisu ispunjeni uslovi za postojanje krivičnog dela nasilja u porodici jer se radi samo o *jednom događaju*, da oštećena (razvedena supruga) tvrdi da tokom trajanja braka nije bila maltretirana, te da, stoga, postoje svi bitni elementi krivičnog dela lake telesne povrede iz čl. 54 st. 1. KZ, koje se goni po privatnoj tužbi, a ne krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st.1. KZ.

2b) Prijavljeni je određenog dana, posle kratke svađe oko novca, oštećenu suprugu udario više puta pesnicama i šakama po glavi i telu, a kada je pala, udarao je nogama od kojih udaraca je oštećena zadobila laku telesnu povredu u vidu kontuzije glave. Događaju su prisustvovala i deca prijavljenog i oštećene. Javni tužilac je odbacio krivičnu prijavu jer je našao da u radnjama prijavljenog lica nema elemenata krivičnog dela iz čl.194 st.1 KZ RS jer se radi o *„incidentnom događaju koji nema trajni karakter, te sukobi i svađe koji se dešavaju ne prelaze uobičajene porodične nesuglasice, uzrokovane svakodnevnim finansijskim problemima i teškoćama.“* Prilikom donošenja odluke, javni tužilac je imao u vidu i činjenicu da u konkretnom slučaju nije intervenisala ni policija, ni Centar za socijalni rad, te da se u konkretnom slučaju radi o krivičnom delu lake telesne povrede, odnosno o krivičnom delu ugrožavanja sigurnosti iz čl. 138. st. 1. KZ, za koje se gonjenje preuzima po privatnoj tužbi.

Analiza predmeta pokazuje da u javnotužilačkoj praksi još uvek nije prevaziđen stav da kontinuitet u ispoljavanju nasilja predstavlja jedan od elemenata krivičnog dela nasilja u porodici. U praksi je ovakav stav bio dominantan u početnom periodu primene krivičnopravnih normi o nasilju u porodici, ali je on, pod uticajem argumentovanih kritika, uglavnom prevaziđen. Očigledno je, međutim, da ima javnih tužilaca koji, usled sopstvenih zabluda i predrasuda, ovaj stav i dalje zagovaraju, što u praksi izaziva štetne posledice jer onemogućava pružanje pravovremene krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici. Nesumnjivo je da za kvalifikaciju dela nasilja prema članu porodice kao krivičnog dela nasilja u porodici uopšte nije od značaja dužina i kontinuitet u ispoljavanju nasilja. Ovakav stav sada ima i podlogu u KZ, kojim je, u čl. 112. tač. 30. predviđeno da se, kad je radnja krivičnog dela određena trajnim glagolom, *smatra da je delo učinjeno ako je radnja izvršena jednom ili više puta. Saglasno tome, krivično delo nasilja u porodici iz čl.194. st. 1 KZ izvršeno je i kad je rad-*

nja „ugrožavanja” preduzeta samo jednom. Takođe, za kvalifikaciju dela nasilja u porodici potpuno je nevažno da li su prilikom izvršenja dela intervenisali nadležni organi i da li je ova intervencija evidentirana u službenim protokolima.

3a) U krivičnoj prijavi navedeno je da je sin maltretirao oca tako što ga je određenog dana vređao i udario dva puta zatvorenom šakom u glavu. Saslušan u policiji, osumnjičeni je delimično priznao navode iz krivične prijave, sa napomenom da tuče oca zbog toga što ga otac „omalovažava u selu”. U spisima predmeta postoje podaci o prekršajnom kažnjavanju osumnjičenog za narušavanje javnog reda i mira i izazivanje tuče. Takođe, postoje podaci o nekoliko intervencija policije. Oštećeni otac je izjavio da se ne pridružuje krivičnom gonjenju i ne ističe odštetni zahtev, navodeći da „*sin to nije namerno učinio*”. Tužilac je zaključio „*da se u konkretnom slučaju radi o porodičnim svađama prouzrokovanim zdravstvenim stanjem osumnjičenog*” i odbacio krivičnu prijavu jer nema dokaza da je izvršeno krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 1 KZ.

3b) Prijavljeni je sin oštećene koja ima 77 godina. U krivičnoj prijavi, koju je podnela policijska stanica, navedeno je da je prijavljeni lečeni alkoholičar i da je u više navrata pod uticajem alkohola tukao i šutirao majku, tako da je zadobila lake telesne povrede, stavljao joj je am oko vrata, psovao i pretio da će je zaklati i iseckati na komadiće. Javni tužilac je odbacio krivičnu prijavu, uz obrazloženje da je oštećena iskoristila svoje zakonsko pravo i odbila da svedoči, a da drugih dokaza nije bilo.

3c) Prijavljeni je, prema navodima iz krivične prijave, ugrozio telesni integritet svog sina na taj način što ga je fizički zlostavljao. Oštećeni je u policiji izjavio da se majka razvela zbog maltretiranja, da ju je prijavljeni stalno tukao, pa je često tražila lekarsku pomoć, a da on trpi stalno vređanje i telesno povređivanje. Prijavljeni je alkoholičar, veoma agresivnog ponašanja, više puta je bio u zatvoru zbog nasilja nad drugim ljudima. Međutim, oštećeni stanuje u stanu sa ocem i, bez obzira što se plaši za svoj život, zbog bojazni da će ga posle podnošenja prijave otac isterati iz stana, ne želi da svedoči i ne pridružuje se krivičnom gonjenju. Javni tužilac je zaključio „*da se bez svedočenja oštećenog ne može utvrditi vreme, mesto i način izvršenja dela, te smatra da nema dokaza osnovanoj sumnji da je prijavljeni izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret,*”.

Navedeni primeri predstavljaju samo jedan manji broj u nizu predmeta u kojima se kao osumnjičeni ili oštećeni javljaju roditelji ili punoletna deca. Iako su ovi odnosi veoma složeni i karakterišu ih posebne emocije, nesumnjivo je da i roditelji i punoletna deca, kao oštećeni, uživaju zaštitu od nasilja u porodici, i da pružanje ove zaštite ne treba da zavisi od njihovog ličnog stava u pogledu pridruživanja krivičnom gonjenju. Saglasno tome, bez obzira da li se roditelji, odnosno deca, kao žrtve, pridružuju kri-

vičnom gonjenju ili to ne čine, nastojeći da opravdaju nasilje koje prema njima vrše njihovi najbliži, što se lako može razumeti, društvena opasnost i protivpravnost izvršenih dela nije time umanjena. Zbog toga, kao i prilikom izvršenja drugih krivičnih dela, javno tužilaštvo treba u punoj meri da se angažuje i prikupi što više drugih dokaza kako bi uspešno ispunilo svoju zakonsku dužnost.

4 a) Prijavljeni je, prema navodima iz krivične prijave, dugi niz godina fizički i psihički maltretirao suprugu. Događaji su kulminirali određenog dana kada je, kako je u krivičnoj prijavi navedeno, vređao, udario pesnicama po glavi, šamarao i davio, tražio da se iseli iz stana. Posle sprovedenih istražnih radnji, utvrđeno je da su se kritičnom prilikom osumnjičeni i oštećena svađali, da je on ošamario tri puta. Nije utvrđeno da su se takvi događaji ranije javljali. Javni tužilac je odbacio krivičnu prijavu jer se nije moglo zaključiti da se radi o nasilju u porodici, već „o svađi oba supružnika za koju su i jedan i drugi odgovorni”.

4 b) Oštećena je podnela krivičnu prijavu protiv supruga, koji joj stalno pretilo i fizički maltretira. U vreme podnošenja krivične prijave bio je u toku brakorazvodni postupak. Pretnje je prijavljivala Centru za socijalni rad, ali se ništa nije promenilo. Dva puta je pokušavala samoubistvo. Javni tužilac je odbacio krivičnu prijavu *jer nema osnovane sumnje da je prijavljeni izvršio krivično delo nasilja u porodici niti drugo delo za koje se goni po službenoj dužnosti*.

U ovim slučajevima tužilac nije „prepoznao” nasilje u porodici, koje može imati različite oblike i intenzitet ispoljavanja. Tužiocu, očigledno, nije poznato da je nasilje u porodici specifično po tome što se, po pravilu, najpre javlja u blažim oblicima i što, ako se ne spreči, redovno prerasta u teže oblike. Osim toga, tužilac nesumnjivo ima visok individualni stepen tolerancije na nasilje jer je konstatovao da je šamaranje „samo” bezazlena svađa supružnika. Posledica toga je odbacivanje krivične prijave za delo koje je samo na prvi pogled izgledalo kao bezopasna „svađa” ili obična pretnja, što je onemogućilo pružanje pravovremene krivičnopravne zaštite u cilju sprečavanja dalje eskalacije nasilja.

5a) U krivičnoj prijavi je navedeno da je poslednjih nekoliko godina prijavljeni maltretirao oštećenu – babu svoje supruge (72 godine), da bi je kritičnom prilikom pesnicom udario u predelu grudne kosti i glave, davio i zamahivao metalnom šipkom, preteći da će da ubije i nju i njenog supruga. Posle uzetih izjava od prijavljenog i oštećene, iako se iz medicinske dokumentacije vidi da je oštećena zadobila lake telesne povrede, tužilac je zaključio *da u radnjama prijavljenog nema elementa krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st.1. KZ jer prijavljeni i oštećena nisu živeli u zajednici života*.

5 b) Tužilac je našao da postoje razlozi za odbačaj krivične prijave u slučaju kada je prestala da postoji vanbračna zajednica, iako prijavljeni i

oštećena imaju zajedničko dete. Prijavljeni je fizički i psihički maltretirao oštećenu, vanbračnu suprugu, koja je bila maloletna u vreme izvršenja dela, na taj način što je kritičnom prilikom sačekao ispred večernje škole i uz pomoć drvene drške od metle pokušao da je nasilno uvuče u automobil. Krivičnu prijavu je podnela policija koju su pozvali profesori škole koju oštećena posećuje. Tužilac je podneo zahtev za pokretanje prekršajnog postupka i odbacio je krivičnu prijavu *zbog toga što oštećena nije zadobila telesne povrede i što je vanbračna zajednica prestala mesec dana pre kritičnog događaja, te stoga u radnjama prijavljenog nema elementa krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1 niti drugog krivičnog dela za koje se goni po službenoj dužnosti.*

Nesumnjivo je da u navedenim slučajevima okolnost da prijavljeni i oštećena ne žive u zajednici života uopšte nije od značaja za postojanje krivičnog dela nasilja u porodici. Bez obzira na to da li je zajednica života među njima prestala i da li je uopšte bila zasnovana, između prijavljenih i oštećenih postoji lični odnos takvog karaktera da oni, nesumnjivo, pripadaju krugu „članova porodice“, a sami „sukobi“ među njima su specifični jer se oni nalaze u posebnom (ličnom) odnosu.

6a) Prijavljeni se određenog dana u večernjim časovima posvađao sa oštećenom suprugom, sa kojom je u braku 11 godina. Kritičnom prilikom uhvatio je za kosu i povukao za vrat, a kada je u sobu došao otac prijavljenog, prijavljeni je i njega odgurnuo i psovao, zatim uhvatio za vrat i preko sobe bacio na pod. Na osnovu predloga za preduzimanje određenih istražnih radnji, saslušani su osumnjičeni, oštećena i otac osumnjičenog. Takođe je obavljeno neuropsihijatrijsko veštačenje osumnjičenog i oštećene. Policija je prema osumnjičenom odredila policijsko zadržavanje do 48 sati. Osumnjičeni nije priznao izvršenje dela. Branio se da ga oštećena stalno vređa zbog toga što je izgubio posao i da preti da će ga napustiti. Veštačenje oštećene je obavljeno na *okolnost ugroženosti duševnog stanja oštećene* i, prema mišljenju veštaka, oštećena je impulsivna ličnost i kod nje nisu uočeni znaci ugroženosti duševnog stanja. Izvršeno je, takođe, i veštačenje duševnog zdravlja osumnjičenog na okolnost zavisnosti od alkohola. Utvrđeno je da je okrivljeni bio u stanju običnog pijanstva, ali da nije zavisao od alkohola. Tužilac je krivičnu prijavu odbacio jer je utvrdio da se u radnjama osumnjičenog *„ne stiču svi bitni elementi krivičnog dela za koje se gonjenje preduzima po službenoj dužnosti, te da nije ugroženo spokojstvo, odnosno telesni integritet ili duševno stanje ma kojeg člana njegove porodice.“*

6b) Prijavljeni je kritičnom prilikom u večernjim časovima napao vanbračnu suprugu, najpre verbalno, a zatim fizički, tako što je više puta udario šakom po telu i glavi, a zatim je udario klještima u glavu. Oštećena je prijavila delo policiji i policija je odmah intervenisala i privela prijavljenog. Prijavljeni je izjavio da nikad ranije nije udario suprugu, a tada je

bio revoltiran njenim ponašanjem. Obavljeno je sudsko medicinsko veštačenje povreda oštećene i utvrđeno je postojanje lakih telesnih povreda. Oštećena nije htela da svedoči i izjavila je da se ne pridružuje krivičnom gonjenju. Tužilac je krivičnu prijavu odbacio, obrazlažući svoju odluku na sledeći način: „Imajući u vidu da je oštećena odbila da svedoči, kao i činjenicu da se veštak medicinske struke izjasnio da je nagnječno razderana rana samo moguće nastala vodoinstalaterskim klještim, a o čemu oštećena nije želela da svedoči, to je ovo tužilaštvo u pravcu utvrđivanja elemenata krivičnog dela predložilo neuro-psihijatrijsko veštačenje na okolnosti ugroženosti duševnog integriteta i uopšte duševnog stanja oštećene, te je stalni sudski veštak u svom nalazu i mišljenju naveo da oštećena 'kolebljivo verbalizuje distres, dok u intrapsihičkoj ravni duševna patnja ostaje u okvirima diskomforta i ne doseže rang psihotraumatizacije' iz čega se može zaključiti da nema dovoljno osnova za sumnju da su se u radnji prijavljenog stekli svi bitni elementi predmetnog krivičnog dela”.

6c) U krivičnoj prijavi je navedeno da je prijavljeni određenog dana oko 11 časova, u porodičnom stanu, vidno pijan, naneo više udaraca u predelu glave i desne plečke svojoj supruzi. Oštećena se obratila lekaru, koji je konstatovao postojanje lake telesne povrede. Na osnovu predloga tužioca za preduzimanje određenih istražnih radnji, izvršeno je neuropsihijatrijsko veštačenje duševnog zdravlja okrivljenog i oštećene. Tužilac je prijavu odbacio sa obrazloženjem „u pogledu veštačenja utvrđeno je da kod njega (osumnjičenog) ne postoji sklonost ka vršenju nasilja, te da su predmetni događaji posledica poremećenih bračno-partnerskih odnosa, kao da ni kod oštećene ne postoje neki vidovi poremećaja koji su u direktnoj vezi sa pretrpljenim nasiljem. U pogledu telesnih povreda reč je o lakim telesnim povredama iz čl. 122 st. 1 odnosno telesnim povredama za koje se gonjenje preduzima po privatnoj tužbi.”

U ovim slučajevima, kao i u nekoliko drugih (15) u ispitivanom uzorku, tužilac je tražio sudsko psihološko ili sudsko neuropsihijatrijsko veštačenje duševnog zdravlja okrivljenog i oštećenih lica. Veštačenje psihijatrijskim pregledom okrivljenog tužilac je predlagao kad je postojala sumnja da je isključena ili smanjena uračunljivost okrivljenog, pogotovo ako se radilo o licu koje konzumira alkohol u većoj količini i ispoljava zavisnost od prekomerne upotrebe alkohola, kao i kada je trebalo da se utvrdi da li je struktura ličnosti okrivljenog takva da je sklon vršenju nasilja (čl. 130 st.1 ZKP). Psihološko veštačenje oštećenih trebalo je da pokaže da li je nasilje dovelo do ugrožavanja spokojstva i duševnog stanja oštećenih i koliki je stepen tog ugrožavanja, a kad su u pitanju maloletnici kao oštećeni, da pokaže da li je ugrožen njihov duševni razvoj.

Smatramo da psihološko veštačenje radi utvrđivanja da li je nasilje dovelo do posledica u vidu psihičkih smetnji kod oštećene osobe nije potrebno da bi se delo kvalifikovalo kao krivično delo nasilja u porodici iz

čl. 194 st. 1 i 2. KZ. Naime, u pogledu ovih oblika krivičnog dela nasilja u porodici zakonodavac uopšte ne predviđa „nastupanje posledice” u vidu narušavanja ličnog integriteta kao jedan od elemenata dela. Samo kad je u pitanju kvalifikovani oblik krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st. 3. KZ, nastupanje posledica, i to u vidu teške telesne povrede ili teškog narušavanja zdravlja, predviđeno je kao element bića krivičnog dela nasilja u porodici. Prema tome, za postojanje krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st. 1. i 2. KZ dovoljna je sama činjenica da je izvršilac primenom nasilja ili pretnjom da će napasti na život ili telo, drskim ili bezobzirnim ponašanjem ugrožavao spokojstvo, telesni integritet ili duševno stanje člana porodice, odnosno da je prilikom izvršenja ovog dela korišćeno oružje, opasno oruđe ili drugo sredstvo podobno da se telo teško povredi ili zdravlje teško naruši. Imajući ove činjenice u vidu, nesumnjivo je da veštačenje posledica nasilja po duševno zdravlje i spokojstvo žrtve prilikom utvrđivanja elemenata bića krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st. 1. i 2. KZ samo usporava postupak, još više obeshrabruje i dodatno viktimizira žrtve.

7. Prijavljeni je poznat policiji po narušavanju javnog reda i mira. Protiv njega postoji pet prekršajnih prijava. U krivičnoj prijavi je navedeno da je u dužem vremenskom intervalu i u više navrata u alkoholisanom stanju fizički i psihički zlostavljao suprugu, maloletnog sina i ćerku. Pored toga što ih je fizički napadao nožem i nogom od stola i vređao, izbacivao ih je iz kuće nekoliko puta, pa je policija intervenisala. Na saslušanju pred istražnim sudijom izjavio je da su odnosi u porodici zategnuti s vremena na vreme, da dolazi do svađa, ali da on smatra da je to normalno i da se kaje zbog svih „neprijatnosti” koje je porodici pričinio i obećava da se to više neće dešavati. Tužilac je odbacio krivičnu prijavu sa obrazloženjem da u radnjama osumnjičenog nema elemenata kriičnog dela nasilja u porodici za koje se goni po službenoj dužnosti.

U ovom predmetu za tužioca je bilo bitno ponašanje prijavljenog, koji je izjavio da se kaje i obećao da se više neće ponašati na takav način. Smatramo da je za procesuiranje krivičnog dela u konkretnom slučaju bilo značajno postojanje materijalnih dokaza, ali i svedočenja lica koja su intervenisala. Međutim, takvi dokazi nisu prikupljeni i prijava je odbačena.

8. Oštećene supruga i ćerka podnele su krivičnu prijavu u kojoj su navele da ih prijavljeni u pijanom stanju maltretira, razbija sve po kući i ne dozvoljava im da koriste kuhinjske aparate i telefon. Oštećena je podnela predstavku policiji, u kojoj je navela da je sa prijavljenim u braku 23 godine, ali da je imala normalan život samo godinu dana. Kad je bila u drugom stanju, prijavljeni je davio, bacao niz stepenice, pretio da će je baciti kroz prozor i dr. Maltretirao je i svoje roditelje, a njegova bivša žena je skočila sa mosta jer je stalno tukao. Tužilac je odbacio krivičnu prijavu navodeći da nema osnovane sumnje da je prijavljeni izvršio krivično delo

koje mu se stavlja na teret. Oštećene su tužbom tražile zaštitu od nasilja u porodici i izricanje mera zaštite u građansko sudskom postupku.

U navedenom predmetu, sem konstatacije da „*nije bilo osnovane sumnje da je prijavljeni izvršio krivično delo koje mu se stavlja na teret*“, nije bilo obrazloženja zašto nisu provereni navodi iz prijave i prikupljeni relevantni dokazi.

Načini izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici pokazuju da u pojedinih slučajevima dolazi do brutalnog, drskog i bezobzirnog ponašanja nasilnika i izuzetnog ponižavanja žrtve. U nekoliko predmeta deca su bila posredne žrtve nasilja jer su prisustvovala nasilju koje je često imalo drastične oblike. Iz dispozitiva optužnih predloga i optužnica izdvojili smo nekoliko najupečatljivijih primera.

- 1 U optužnom predlogu je navedeno da je optuženi (sin) u vremenskom periodu dužem od mesec dana vređao majku najpogrdnijim psovka-ma, zatim je udario otvorenom šakom u lice govoreći joj „sad ću da te mučim“, skinuo je gaće, stavio njenu glavu između svojih nogu, vređao rečima..., udario je po glavi, zavrtao ruku, šutirao po bubrezima i pretio da će da je zakolje, da će joj odrubiti glavu, da će je odrobijati.
- 1 Optuženi je u dužem vremenskom periodu fizički zlostavljao oštećenu majku (50 godina, profesor) tako što je zahtevao od nje novac za kupovinu opojnih sredstava, pretio da će je ubiti, polomiti kičmu, bacao je na pod, lomio stvari po kući, uvrtao ruku oštećenoj, poki-dao kabl od telefona i pretio da će je obesiti, rukama je hvatao za vrat i davio i udario glavom o zid. Optužen je da je izvršio jedno pro-duženo krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1 KZ uz predlog za izricanje mere bezbednosti obaveznog lečenja narkomana.
- 1 U optužnici je navedeno da je optuženi u dužem vremenskom periodu primenom nasilja, pretnjom da će napasti na život i telo, drskim i bezobzirnim ponašanjem, koristeći oružje podobno da telo teško telesno povredi ugrožavao spokojstvo, telesni integritet i duševno stanje članova svoje porodice, supruge i sina, na taj način što je u više navrata seksualno zlostavljao suprugu stavljajući joj jastuk preko glave i usta i vršeći obljubu nad njom dok su deca to posma-trala, u više navrata je tukao i psihički zlostavljao, pa je oštećena usred noći u spavaćici bežala od kuće kod roditelja. Jednom prilikom je došao u kuću oko 23 časa, uzeo pištolj iz vitrine i uperio joj cev u glavu, a što je maloletni sin posmatrao, da bi je kritičnog dana oko 9 časova, posle verbalnog sukoba, uhvatio za mišiće obe ruke, pro-tresao i jako odgurnuo unazad od čega se oštećena zateturala, vređajući je rečima „*kurvetino, prosviraću ti mozak*“. Maloletnog sina je u više navrata šamarao bez značajnijeg povoda, nazivajući ga pogrdnim imenima i terao ga da uzima novac iz kase menjačnice i

da mu novac donosi da bi vratio dugove. Prema tekstu optužnice, na ovaj način optuženi je izvršio dva krivična dela nasilja u porodici iz čl. 194. st. 3 u vezi st. 1. i 2. KZ.

- 1 Optuženi je tokom 2005. do kraja 2006. primenom nasilja, drskim i bezobzirnim ponašanjem, koristeći sredstvo podobno da telo teško povredi, ugrožavao fizički i psihički integritet svoje vanbračne supruge – maloletne oštećene i ćerke, na taj način što je kritičnom prilikom oko 21 čas dok je oštećena hranila dvomesečnu bebu koja je plakala i odbijala da jede, počeo da viče „ubiću te, ja sam te i napravio”, zatim je po glavi i telu udarao oštećenu suprugu zbog čega je ona otišla kod roditelja. Kada se vratila, nastavio je da je fizički maltretira na taj način što je uzeo dasku za meso i počeo da je udara po glavi od kojih udaraca se oštećena onesvestila, zatim je udario pesnicom u stomak. Drugom prilikom je ćerku koja je plakala uzeo iz krevca i bacio na krevet da bi prestala da plače. Navedeni događaji su, prema navodima u optužnici, predstavljali za oštećenu frustrirajuću situaciju na koju ona reaguje akutnim anksioznim stanjem. Optuženje se odnosilo na krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194 st. 3 u vezi st. 2 i 1 KZ.

- 1 U zahtevu za sprovođenje istrage navedeno je da je okrivljeni u poslednjih desetak godina ugrožavao fizički i psihički integritet oštećenih - svoje supruge i maloletne dece, na taj način što je suprugu često tukao, vukao za kosu, vređao, ponižavao, pretio da će je ubiti, izbacivao sa decom iz kuće, uskraćivao novac za izdržavanje i zabranjivao posete. Pored toga, maloletnu oštećenu ćerku je tukao vojničkim kaišem i zabranjivao joj kontakte sa drugaricama i drugovima.

Smatramo da bi u slučajevima brutalnih i ponižavajućih načina izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici tužilac trebalo da zahteva strožije kažnjavanje, pogotovo kod prvog oblika nasilja u porodici, koji, iako je najlakši oblik ovog dela, ponekad, može da izazove značajne posledice kod žrtve.

U predmetima tužilaštva u kojima je podignuta optužnica ili optužni predlog detaljno je opisan način izvršenja krivičnih dela i vrsta primenjenog nasilja. Iz opisa kritičnog događaja zaključujemo da su primenjivani različiti oblici nasilja: fizičko, fizičko i psihičko, psihičko i seksualno. Načini izvršenja fizičkog nasilja su različiti i različito se primenjuju prema različitim žrtvama. Tako je prema suprugama najčešći način izvršenja fizičkog nasilja udaranje pesnicama po glavi i telu, grudima i stomaku, šutiranje nogama, čupanje kose, davljenje, udaranje raznim predmetima, kao na primer, tučkom za meso, držalicom motke, daskom za peglanje, smrznutom hranom, šipkom od usisivača, lončetom, papučom, zapaljenim cigaretama, obmotavanje gumenog kabla oko vrata i davljenje, udaranje

glavom o beton. Pored fizičkog nasilja prema žrtvi – supruzi, primenjuje se seksualno i psihičko nasilje. Prema roditeljima fizičko nasilje se sastoji najčešće u udaranju rukama po glavi i telu, a prema deci, pored ovog načina ispoljavanja fizičkog nasilja, često je gađanje raznim predmetima i udaranje drškom od metle, žaračem, drvenim štapom i sl. U jednom slučaju otac je maloletnoj ćerki, učenici III razreda srednje škole, naredio da sedne na stolicu, zatim je uzeo makaze i ošišao je do glave jer se ofarbala bez njegovog znanja, zatim je drvenim štapom dužine 70x1 cm udario u predelu glave, od čega je oštećena izgubila svest i zadobila laku telesnu povredu u vidu potresa mozga i rane u temenom predelu.

Psihičko nasilje koje nasilnici primenjuju prema žrtvama u većini slučajeva se sastoji u izgovaranju različitih uvreda, psovki i ozbiljnih pretnji da će žrtvu ubiti, iseći nožem, zapaliti, isterati iz kuće; stavljanje kuhinjskog noža pod grlo, guranje niz stepenice, paljenje stvari po kući, ali i ponižavajućih postupaka, kao što je, na primer, stavljanje ama oko vrata i dr. Poseban vid psihičkog zlostavljanja je uskraćivanje lekova i odlaska kod lekara i postavljanje prislušnih uređaja u stanu da bi se kontrolisala supruga.

Zabrinjava okolnost da ni u jednom predmetu u kome je podnet optužni akt javni tužilac nije podneo tužbu za izdavanje porodičnopravnih mera zaštite od nasilja u porodici. Naime, prema odredbama čl. 284. st. 2. i 3. PZ, pored žrtve, zakonskog zastupnika žrtve i organa starateljstva, parnicu za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici može pokrenuti i javni tužilac. Odredbama čl. 198. st. 2. PZ predviđeno je pet zaštitnih mera: 1) izdavanje naloga za iseljenje iz porodičnog stana ili kuće, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 2) izdavanje naloga za useljenje u porodični stan ili kuću, bez obzira na pravo svojine odnosno zakupa nepokretnosti; 3) zabrana približavanja članu porodice na određenoj udaljenosti; 4) zabrana pristupa u prostor oko mesta stanovanja ili mesta rada člana porodice i 5) zabrana daljeg uznemiravanja člana porodice. Svrha zaštitnih porodičnopravnih mera jeste da se njihovom primenom spreči ponovno izvršenje nasilja u porodici, da se obezbedi nužna zaštita fizičkog i psihičkog integriteta, zdravlja i lične bezbednosti člana porodice izloženog nasilju, kao i da se otklone okolnosti koje pogoduju ili podstiču ponavljanje nasilja, odnosno izvršenje drugih vidova nasilja. Suština zaštitnih porodičnopravnih mera se ogleda u ograničavanju ili privremenoj zabrani održavanja ličnih odnosa izvršioca nasilja sa žrtvom nasilja, što uključuje i ograničavanje izvesnih prava i sloboda izvršioca nasilja. Polazi se od toga da je, u slučaju nasilja nad članom porodice, privremena zabrana kontakta izvršioca nasilja sa žrtvom jedini način da se predupredi novo nasilje.³⁵ Iako je javni tužilac

³⁵ Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S., *Vodič kroz sistem porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2005, str. 40-50.

zakonom ovlašćen da pokrene parnicu i traži izdavanje svake od zakonom predviđenih zaštitnih mera, on ni u jednom slučaju to nije učinio.

Iako se ne mogu sa sigurnošću znati razlozi zbog kojih javni tužilac ne koristi zakonsku mogućnost da zatraži određivanje mera zaštite, može se pretpostaviti da je na to uticala činjenica da je primena PZ započela 1. jula 2005. godine tako da još uvek ima nesnalaženja u njegovom tumačenju i primeni. Takođe, može se pretpostaviti da javno tužilaštvo nije spremno da napusti svoju tradicionalnu ulogu, u kojoj se oseća komotno i rutinirano, i zauzme poziciju „običnog” parničara. Imajući u vidu dužnost države da spreči nasilje u porodici i žrtvama obezbedi delotvornu zaštitu od nasilja u porodici, neprihvatljivo je da javno tužilaštvo ignoriše zakonsku mogućnost da traži određivanje porodičnih mera zaštite, jer ove preventivne mere, kako pokazuju uporedna iskustva, mogu sprečiti dalje ispoljavanje nasilja. U situaciji kad je javni tužilac za potrebe krivičnog gonjenja okrivljenog već prikupio odgovarajući činjenični i dokazni materijal, a okolnosti slučaja upućuju na zaključak da postoji opasnost od ponavljanja nasilja, celishodno je da javni tužilac pokrene parnični postupak i zatraži određivanje odgovarajućih mera zaštite i da o tome obavesti organ starateljstva. U protivnom, može se dogoditi da žrtva, zbog neznanja, nedostatka sredstava za vođenje parnice i sl., ostane bez zaštite u najkritičnijem periodu. Efekti pokretanja parnice za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici od strane javnog tužioca daleko su veći od zaštite samih žrtava jer se na taj način šalje poruka da je država spremna da zaštiti žrtve nasilja u porodici i da za to ima odgovarajuće pravne instrumente.

Kao što smo već istakli, veoma je značajno da od kritičnog događaja do podnošenja krivične prijave prođe što kraći vremenski period. Što je kraći vremenski period od izvršenja dela do podnošenja krivične prijave, veća je verovatnoća da će sve relevantne činjenice biti utvrđene i da će biti prikupljeni dokazi da je krivično delo izvršeno na način naveden u krivičnoj prijavi. Upoređivanjem datuma događaja i datuma podnošenja krivične prijave, možemo da zaključimo da je u većini slučajeva prošlo samo nekoliko dana od navodnog izvršenja dela do podnošenja krivične prijave.

Kad je u pitanju efikasnost u radu javnog tužioca, ona se na najbolji način može sagledati ako se prati trajanje postupka: I - od podnošenja krivične prijave do datuma podnošenja zahteva za sprovođenje istrage, II - od datuma podnošenja krivične prijave do datuma podnošenja optužnog predloga ili optužnice i III - od datuma podnošenja krivične prijave do odbacivanja prijave odnosno do datuma odustanka javnog tužioca od gonjenja. Efikasnost u radu javnog tužilaštva primenom ove metodologije ispitivale smo na uzorku od 224 predmeta, što čini 80% celokupnog uzorka, jer su u spisima ovih predmeta bili sadržani potpuni podaci.

Dužina trajanja postupka pred javnim tužilaštvom pruža sledeću sliku: (grafikon 2).

	<i>Manje od 1 meseca</i>	<i>Do 3 meseca</i>	<i>Od 3-5 meseci</i>	<i>Od 5-7 meseci</i>	<i>Od 7-10 meseci</i>	<i>Od 10-12 meseci</i>	<i>Preko 12 meseci</i>	<i>Ukupno</i>
I. Zahtev za sprovođenje istrage	63 (28,1%)	46 (20,5%)	17 (7,6%)	8 (3,6%)	4 (1,8%)	1 (0,4%)		139
II. Podizanje optužnice ili optužni predlog	1 (0,4%)	2 (0,9%)	7 (3,1%)	3 (1,3%)	3 (1,3%)	2 (0,9%)		18
III Odbacivanje prijava ili odustanak od gonjenja	5 (2,2%)	12 (5,4%)	23 (10,3%)	9 (4,0%)	12 (5,4%)	4 (1,8%)	2 (0,9%)	67
UKUPNO	69	60	47	20	19	7	2	224

Grafikon 2

Podaci iz tabele pokazuju da je postupak pred javnim tužilaštvom u najvećem broju predmeta bio efikasan jer od podnošenja krivične prijave do upućivanja zahteva za sprovođenje istrage istražnom sudiji nije prošlo više od mesec dana. Od podnošenja krivične prijave do optuženja (u slučajevima kada nije bilo zahteva za sprovođenje istrage već, eventualno, predloga za preduzimanje pojedinih istražnih radnji) proteklo je duže vreme, od tri do pet meseci. Međutim, od momenta podnošenja krivične prijave do donošenja rešenja o odbacivanju krivične prijave ili odluke o odustanku javnog tužioca od daljeg gonjenja postupak je trajao i preko 12 meseci, kakav je, npr. slučaj u predmetu u kome je krivična prijava podneta 12. 12. 2005., odbačena 26. 06. 2006. a oštećena je obaveštena o odbacivanju prijave 25. 10. 2006. godine.

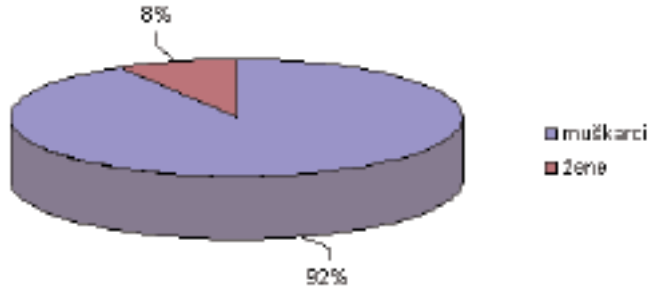
1.3. Sudski predmeti

Pregledano je ukupno 140 sudskih predmeta, koje čine sudski predmeti Prvog opštinskog suda u Beogradu (opštine Palilula i Stari grad – 16,44% predmeta), Drugog opštinskog suda u Beogradu (opštine Savski venac, Čukarica i Rakovica – 12,90% predmeta), Trećeg opštinskog suda u Beogradu (opštine Vračar i Zvezdara – 12,14% predmeta), Četvrtog opštinskog suda u Beogradu (opštine Zemun i Novi Beograd, – 27,82% predmeta) i Petog opštinskog suda u Beogradu (Barajevo, Voždovac i Grocka – 30,7% predmeta).³⁶

³⁶ Teritorija koju pokrivaju ovi opštinski sudovi određena je Zakonom o sudovima ("Sl. glasnik RS", br. 46/91, 60/91 - ispr., 18/92 - ispr., 71/92, 63/2001 - dr. zakon, 42/2002 - dr. zakon, 27/2003 - dr. zakon i 29/2004 - dr. zakon).

1.3.1. Profil izvršilaca

U najvećem broju predmeta postupak se vodio protiv lica muškog pola – 91,50%, dok je ženski pol u uzorku optuženih bio zastupljen sa svega 8,50%. (grafikon 3).

Grafikon 3

U odnosu na podatke prikupljene u ranijem istraživanju, nema bitnih promena u pogledu zastupljenosti polova među optuženima za krivično delo nasilja u porodici – i novo istraživanje je potvrdilo da je učešće žena u izvršenju krivičnog dela nasilja u porodici znatno manje od procenta učešća žena u opštem kriminalitetu ili u krvnim deliktima.³⁷

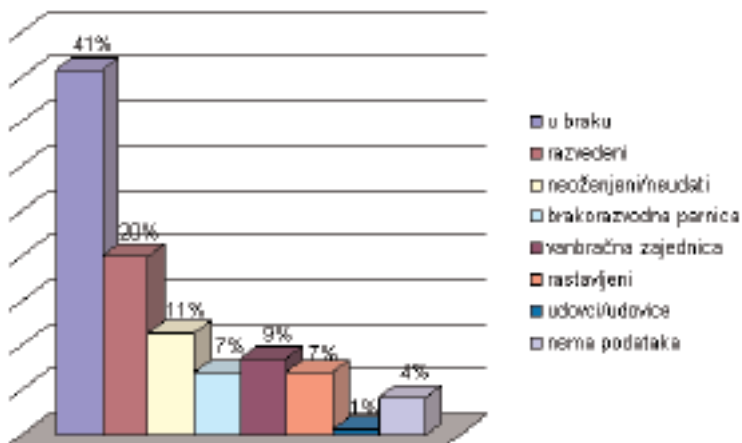
U pogledu starosti učinilaca, podjednako su zastupljene starosne kategorije od 41-48 i 49-56 godina sa po – 22,90%, zatim starosna kategorija od 25-32 godine – 16,99%, 33-40 godina – 15,00%, 18-25 i 57-65 godina sa po – 7,90%, i preko 65 godina – 6,41%. Komparacija ovih podataka sa podacima iz ranijeg istraživanja pokazuje da se uzrasna granica izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici blago pomerila ka starijoj uzrasnoj kategoriji.

Bračno stanje lica protiv kojih se vodi postupak pokazuje da je najveći broj izvršilaca u braku - 40,70%. Brak je razveden kod 20,00% izvršilaca, neoženjeno/neudato je 11,48% izvršilaca, u toku je brakorazvodna parnica kod 7,10% izvršilaca, vanbračna zajednica je zastupljena kod 8,62% izvršilaca, rastavljeno je njih 7,10%, udovaca/udovica je 0,70%, a nema podataka za 4,30% izvršilaca (grafikon 4).

U poređenju sa podacima iz ranijeg istraživanja, nema bitnih promena u pogledu bračnog statusa izvršilaca. Jedino je neznatno povećan procenat izvršilaca koji su u vreme izvršenja dela bili u vanbračnoj zajednici (sa 3,60% na 8,62%), što se možda može protumačiti time da je u delu stručne javnosti u međuvremenu otklonjena dilema u pogledu toga da li je vanbračni supružnik član porodice, što je na samom početku primene čl. 118a KZ bilo sporno među mnogim pravnim profesionalcima. Takođe,

³⁷ Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović, V., *Kriminologija*, Centar za publikacije pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2003, str. 103, 118. i 126.

porastao je i procenat izvršilaca koji su u vreme izvršenja dela bili rastavljeni (sa 2,70% na 7,10%), što se može objasniti time da je u praksi prevaziđen stav da je za postojanje krivičnog dela nasilja u porodici neophodno da izvršilac nasilja i oštećeni/a žive u istom porodičnom domaćinstvu, koji je u početku zagovarao deo stručne javnosti.

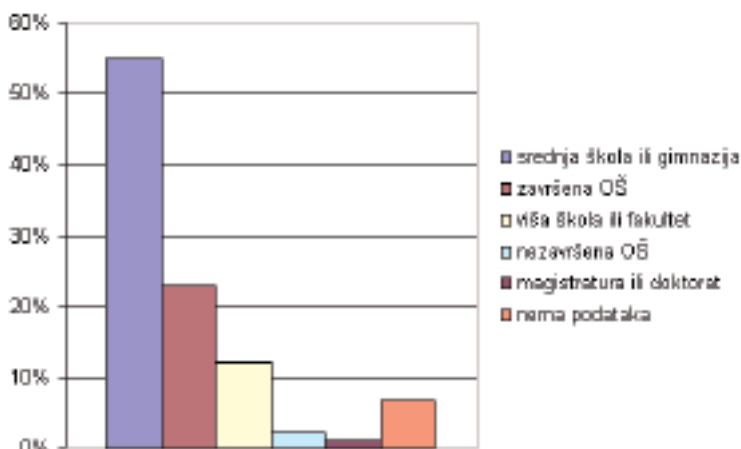

Grafikon 4

Najveći broj izvršilaca (39,39%) ima dvoje dece, bez dece je 14,22% izvršilaca, sa jednim detetom je 25,00%, troje ili više dece ima 17,11% izvršilaca, dok za 4,28% izvršilaca nema podataka o broju dece.

Ovi podaci se bitno ne razlikuju u odnosu na podatke prikupljene u ranijem istraživanju. Očigledno je da na izvršenje nasilja u porodici nije od značaja okolnost da je izvršilac roditelj. S druge strane, okolnost da skoro 85% optuženih za krivično delo nasilja u porodici ima dece potvrđuje da je opasnost od transgeneracijske transmisije nasilja izrazito velika i da je, pored ostalog, i zato neophodno da suzbijanje nasilja u porodici bude jedan od važnih političkih prioriteta države. Pri tome treba imati u vidu da su u velikom broju slučajeva nasilja u porodici deca prisustvovala izvršenju nasilja. U pojedinim od procesuiranih dela obuhvaćenih uzorkom upravo su deca pozvala policiju. U jednom predmetu ovaj korak učinio je dečak star 10 godina.

Ni u pogledu obrazovnog statusa izvršilaca nema bitnih promena u odnosu na nalaze iz ranijeg istraživanja: najveći broj izvršilaca ima srednje obrazovanje – 55,00%, sa osnovnom školom je 22,90% izvršilaca, sa višom ili visokom školom – 12,12%, a sa nezavršenom osnovnom školom – 2,12%. Među izvršiocima ima i onih sa najvišim obrazovanjem – jedan izvršilac je magistar, a jedan doktor nauka. Za 7,86 % izvršilaca nema podataka o stepenu obrazovanja (grafikon 5).

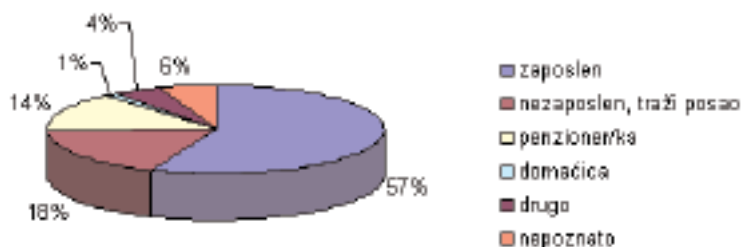

Grafikon 5

Izvršioци krivičnog dela nasilja u porodici različitih su zanimanja, što je razumljivo s obzirom da među njima preovlađuju lica sa srednjim, višim i visokim obrazovanjem. Tako se, kao najčešća, pojavljuju sledeća zanimanja: inženjer, stomatolog, krojačica, mašinski tehničar, srednjoškolski profesor, umetnik, lekar, zemljoradnik, oficir, trgovac, stolar, ekonomista, medicinska sestra, doktor medicinskih nauka, vodoinstalater, socijalni radnik, diplomirani pravnik, veterinar, pilot, ekonomski tehničar, taksista, pekar, mašinbravar, automehaničar, učiteljica, saobraćajni tehničar, električar, bravar, fizioterapeut, aviomehaničar, čistačica itd.

Nalazi u pogledu obrazovanja i zanimanja osoba optuženih za nasilje u porodici poklapaju se sa opštevažećim stavom da se izvršioци krivičnog dela nasilja u porodici regrutuju iz svih društvenih slojeva, da su različitog obrazovnog profila i različitih zanimanja.

U pogledu zaposlenosti izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici može se konstatovati da je najviše zaposlenih lica – 56,40%, dok je nezaposlenih 17,91%. Ostali su: penzioneri (14,30%), zemljoradnici (3,64%), studenti (0,70%), i domaćice (1,40%). Za 5,65% izvršilaca nema podataka o zaposlenosti (grafikon 6).

Grafikon 6

Upoređivanjem mesta rođenja i prebivališta izvršilaca, može se konstatovati sledeće: u gradu je rođeno 46,40% izvršilaca i u gradu ima prebivalište – 60,00%. U selu je rođeno 45,00% izvršilaca, prebivalište na selu ima 18,60% izvršilaca, a u prigradskom naselju 17,10% ima prebivalište. Nema podataka o mestu rođenja za 8,60%, izvršilaca, a o prebivalištu za 4,40% izvršilaca.

Podaci o ranijoj osuđivanosti izvršilaca krivičnih dela nasilja prema članovima porodice pokazuju da nešto više od polovine izvršilaca ranije nije osuđivano – 55,00%. Ranije je osuđivano 37,90%, a za 7,10% izvršilaca nema podataka o ranijoj osuđivanosti. Čak 10,00% izvršilaca osuđivano je tri i više puta. Jedan izvršilac je šest puta bio osuđen na kaznu zatvora. Na osnovu podataka o ranijoj osuđivanosti izvršilaca, može se zaključiti da se svakako radi o povratu u krivičnopravnom smislu jer je osuđujuća presuda postala pravnosnažna, ali se ne može sa sigurnošću zaključiti da li se radi i o povratu u penološkom smislu jer nema potpunih podataka o vrsti i visini kazne koja je izvršiocima ranije bila izrečena. Jedan manji broj izvršilaca koji su osuđivani bio je ranije prekršajno kažnjavan. U četiri predmeta, izvršiocu su ranije bili po pet puta prekršajno kažnjavani, a jedan izvršilac je čak šest puta prekršajno kažnjavan, i to pet puta za razne oblike prekršaja čiji je objekat zaštite istovetan objektu zaštite krivičnog dela nasilja u porodici.

U poređenju sa podacima iz ranijeg istraživanja, nešto je smanjen procenat izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici koji su ranije osuđivani (sa 60,9% na 55,0%), ali u ukupnom uzorku i dalje dominiraju lica koja ranije nisu osuđivana.

O porodičnim prilikama, karakteristikama ličnosti i ponašanju izvršilaca do momenta izvršenja dela ima veoma malo podataka u sudskim spisima. To pokazuje da se u sudskom postupku veoma retko, sem ukoliko se ne odredi psihološko ili psihijatrijsko veštačenje, saznaju činjenice koje se odnose na porodični život i ponašanje izvršioca pre izvršenja dela, kao i na osobine njegove ličnosti.

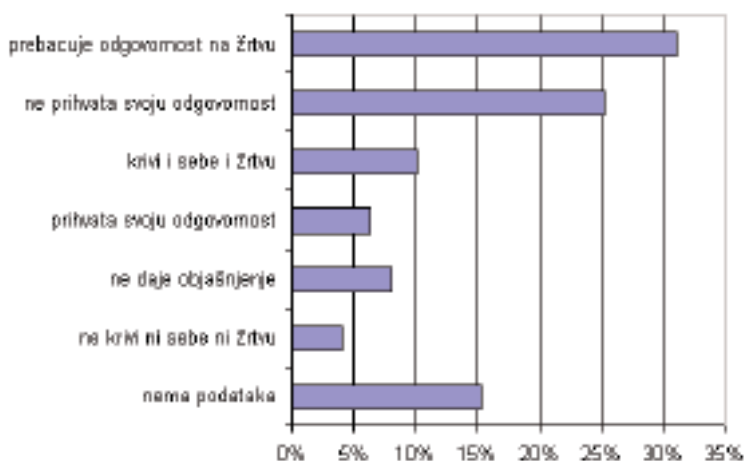
Upotreba alkohola kod izvršilaca zabeležena je u 21,70% slučajeva i to: kao lako pijanstvo – 14,30%, srednje pijanstvo – 6,80% i teško pijanstvo – 0,60%. Pod dejstvom alkohola nije bilo 37,90% izvršilaca. U ostalim predmetima nije bilo podataka o tome da li su izvršiocu u vreme izvršenja dela bili pod dejstvom alkohola, ali se može pretpostaviti da nisu bili u alkoholisanom stanju jer se upotreba alkohola uvek naglašava u krivičnim prijavama.

Pod dejstvom droge u vreme izvršenja dela bilo je 3,60% izvršilaca. Ostali izvršiocu – 52,10% nisu bili pod dejstvom droge, dok za 44,30% nema podataka.

1.3.2. Odnos izvršilaca prema izvršenom delu

Kakav je odnos izvršilaca prema izvršenom delu izuzetno je značajna okolnost jer je sud uzima u obzir prilikom odmeravanja kazne (čl. 54 KZ).

O tome kakav je odnos izvršilaca prema izvršenom krivičnom delu, da li delo priznaje i izražava kajanje za izvršeno delo i kako prihvata svoju odgovornost za događaj, ne možemo sa sigurnošću zaključivati jer čak 19,23% predmeta ne sadrži podatke o ovim okolnostima. U onim predmetima u kojima postoje podaci, najveći broj izvršilaca izjasnio se da ne priznaje izvršeno delo – 48,98%. Komparacija ovog podatka sa podatkom iz ranijeg istraživanja pokazuje da je skoro udvostručen procenat izvršilaca koji ne priznaju delo (sa 25,45% na 48,98%). S obzirom da se negiranje izvršenja dela može očekivati od izvršilaca u situacijama kada je delo izvršeno bez prisustva svedoka i/ili kad ne postoje materijalni dokazi, može se posredno zaključiti da je povećan procenat dela u pogledu kojih nedostaju validni materijalni dokazi. I u pogledu odnosa izvršilaca prema odgovornosti za događaj nema podataka u 15,29% predmeta. U onim sudskim predmetima u kojima postoje podaci, najveći broj izvršilaca prebacuje odgovornost na žrtvu 31,07%; ne prihvata svoju odgovornost, odnosno osporava vezu sa događajem – 25,23% izvršilaca; krivi i sebe i žrtvu 10,10% izvršilaca, a 6,31% izvršilaca uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost. Ne daje objašnjenje ili ga nema – 7,98% izvršilaca i ne krivi ni sebe ni žrtvu – 4,02%. (grafikon 7).

Grafikon 7

Zanimljivo je da se u toku postupka jedan broj okrivljenih³⁸ branio time da im nisu bili poznati propisi o nasilju u porodici. Tako u jednom predmetu, u kome je otac optužen za krivično delo nasilja u porodici izvršenog prema maloletnom sinu, koga je u dugom vremenskom periodu fizički i psihički zlostavljao – šamarao, udarao raznim predmetima, naređivao mu

³⁸ Izraz „okrivljeni“ korišćen je kao opšti naziv za okrivljenog, optuženog i osuđenog, saglasno članu 221. st. 5. ZKP.

da stoji u ćošku i sl., optuženi je u završnoj reči naveo: „*ja sam star čovek, starog kova, drugačije vaspitan... Tek nakon privođenja upoznao sam se sa zakonskom odredbom o nasilju u porodici jer mi je inspektor dao knjigu koju sam pročitao*”.

Takođe, iz spisa pojedinih predmeta saznaje se da okrivljeni smatraju da je dopuštena primena blažih oblika fizičkog nasilja u cilju disciplinovanja, što potvrđuju sledeće izjave optuženih: „*Dešavalo se da je išamaram, ali je nikada nisam tukao*”; „*Više puta sam je ošamario, ali je nisam fizički maltretirao*”; „*Par puta sam je ošamario i isterao iz kuće, kada se nije na vreme vratila sa posla, ali je nikada nisam maltretirao*”; „*Dešavalo se da sina ponekad išamaram jer je mnogo nestašan, ali i njega nikad nisam tukao*”.

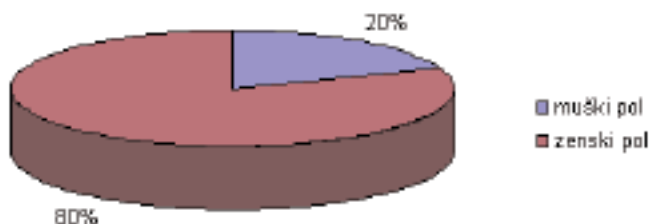
1.3.3. Step en uračunljivosti izvršilaca

Podaci o uračunljivosti izvršilaca u vreme izvršenja dela pokazuju da je najveći broj njih imao bitno smanjenu uračunljivost – 42,62%. Uračunljivost je postojala kod 26,74% izvršilaca, a neuračunljivost kod 4,22% izvršilaca. U čak 26,42% predmeta nije bilo podataka o uračunljivosti.

Na osnovu ovih podataka moglo bi se zaključiti da je samo 26,74% izvršilaca u vreme izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici bilo uračunljivo, a da su ostali izvršio ci nasilja u ispitivanom uzorku imali smanjenu ili bitno smanjenu uračunljivost ili su bili neuračunljivi. Međutim, procenat onih koji su bili uračunljivi u vreme izvršenja dela daleko je veći jer broju optuženih za koje je u spisima predmeta konstatovano da su bili uračunljivi treba dodati i broj optuženih u pogledu kojih u spisima predmeta nema podataka o uračunljivosti (26,42%), s obzirom da postoji pretpostavka uračunljivosti osumnjičenog sve dok se ne posumnja u njegovu uračunljivost i razmotri nalaz i mišljenje veštaka. Na taj način dolazi se do podatka da je 53.16% okrivljenih bilo uračunljivo u vreme izvršenja dela.

1.3.4. Profil žrtava

Prema podacima iz sudskih spisa veći broj žrtava³⁹ je ženskog pola. Ukupan broj žrtava ženskog pola je 80,42%, a muškog pola 19,57% (grafikon 8).

Grafikon 8

³⁹ Izraz „žrtva“ korišćen je u značenju oštećene osobe čije je kakvo lično ili imovinsko pravo krivičnim delom povređeno ili ugroženo (čl. 221. st. 6. ZKP).

Prebivalište žrtava krivičnog dela nasilja u porodici u mnogo većem broju slučajeva je grad – 65,38%, zatim prigradsko naselje – 18,06%, selo – 5,22%, dok za ostale žrtave nema podataka o prebivalištu.

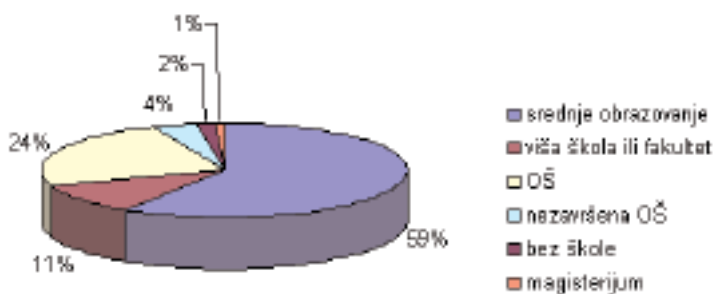
Mesto rođenja najvećeg broja žrtava takođe je grad – 49,83%. U selu je rođeno 31,86% žrtava, i u prigradskom naselju 9,10%. Za ostale žrtve nema podataka o mestu rođenja.

Prema podacima iz pregledanih sudskih predmeta, žrtve su različitog uzrasta. Maloletnih žrtava je 11,70%. Punoletne žrtve pripadaju sledećim starosnim kategorijama: 18-25 godina – 12,61%, 26-32 godine – 10,05%, 33-40 godina – 9,75%, 41-48 godina – 15,62%, 49-56 godina – 15,67%, 57-65 godina – 6,14%, preko 65 godina – 5,85%. Za 12,61% žrtava nema podataka o uzrastu.

Najveći broj žrtava je u vreme izvršenja krivičnog dela bilo oženjeno/udato – 35,13%. Znatno je manji broj neoženjenih/neudatih – 5,30%, razvedenih – 12,23%, udovaca/udovica – 18,41%, lica kod kojih je u toku brakorazvodna parnica – 4,88%, lica u vanbračnoj zajednici – 6,82%, rastavljena lica – 5,36%. Za 11,87% žrtava nema podataka o njihovom bračnom statusu.

U pogledu broja dece, najviše žrtava ima dvoje dece – 35,60%, jedno dete ima 22,25% žrtava, bez dece je 20,75% žrtava, troje i više dece ima 10,16% žrtava, a za ostale žrtve nema podataka o broju dece.

U velikom broju sudskih predmeta – 36,88% nema podataka o obrazovanju žrtava. Prema raspoloživim podacima, najviše žrtava, kao i izvršilaca, ima srednje obrazovanje – 59,10%, zatim sledi manji broj žrtava sa osnovnom školom – 23,83%, sa višom i visokom školskom spremom je 10,73% žrtava, sa nezavršenom osnovnom školom njih 3,75%, bez škole je 1,84% žrtava, a 0,75% žrtava ima magisterijum (grafikon 9).

Grafikon 9

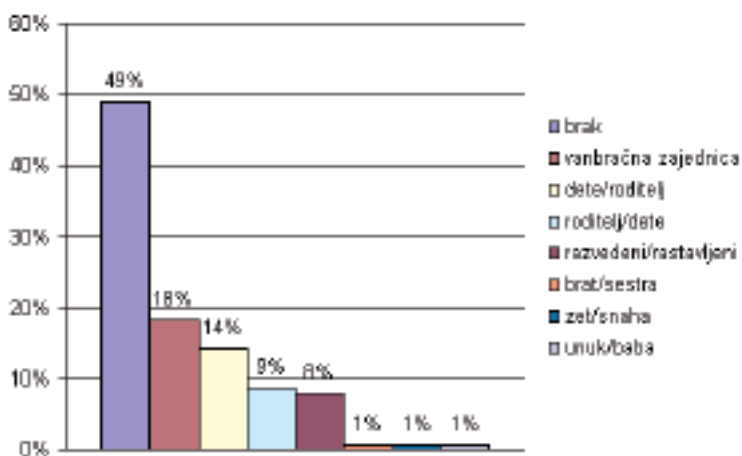
Zaposleno je 34,12% žrtava, nezaposleno je 10,78% žrtava, a u radnom odnosu nisu i: domaćice – 12,24%, penzioneri/ke – 11,08%, studenti/kinje – 7,07%, drugo 2,40%. Nema podataka o zaposlenju žrtava u 22,31% predmeta. Ukupan broj žrtava koje su zaposlene verovatno je

veći od 34,12% jer se može pretpostaviti da je među 22,31% žrtava za koje u spisima predmeta nema podataka o zaposlenosti jedan broj zaposlen. Kao i izvršioци, i žrtve imaju veoma različita zanimanja.

Okolnost da je preko trećine žrtava zaposleno (34,12%), da je među njima i 11,08% onih koje, kao penzioneri, ostvaruju sopstvene prihode, pokazuje da u ispitivanom uzorku ekonomska nesamostalnost žrtava nije igrala odlučujuću ulogu u etiologiji nasilja u porodici.

1.3.5. Priroda odnosa između izvršilaca i žrtava

Podaci o odnosu između izvršilaca i žrtava krivičnog dela nasilja u porodici pokazuju da je dominantan oblik nasilja u porodici partnersko nasilje – nasilje prema bračnom supružniku i vanbračnom partneru. U razmatranom uzorku između izvršilaca i žrtava u vreme izvršenja dela postojao je bračni odnos (48,90%) ili vanbračni odnos (18,20%). Pored ovog odnosa, najzastupljeniji je odnos između dece i roditelja - deca su izvršioци, a roditelji žrtve u 14,30% slučajeva, roditelj je izvršilac, a dete žrtva u 8,60% slučajeva. Odnos razvedenih supružnika ili rastavljenih vanbračnih partnera postoji u 7,90% slučajeva, odnos brat/sestra u 0,70%, odnos zet/snaha u 0,70% i odnos unuk/baba u 0,70% predmeta (grafikon 10).

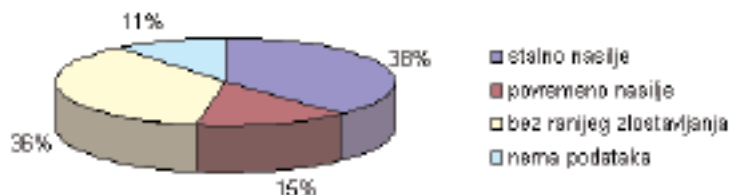

Grafikon 10

1.3.6. Odnosi izvršilaca i žrtav pre podnošenja krivične prijave i reagovanje na ranije akte nasilja

Prema podacima iz analiziranih predmeta, nasilje prema članovima porodice ispoljavano je u dužem vremenskom periodu. Najveći broj žrtava (163) bile su zlostavljane pre kritičnog događaja, i to stalno u 38,25% slučajeva ili povremeno u 14,75% slučajeva. U 36,45% slučajeva žrtve su tvrdile da optuženi prema njima ranije nije vršio nasilje. Međutim, ovaj podatak treba prihvatiti sa rezervom, s obzirom da su u skoro svim ovim pred-

metima žrtve odbile da svedoče, nisu se pridružile krivičnom gonjenju i negirale su da je nasilje izvršeno, nastojeći da doprinesu oslobođenju optuženih. Pri tome je sadržina njihovih iskaza datih pred javnim tužiocem, odnosno pred istražnim sudijom bila bitno različita od opisa događaja u krivičnoj prijavi. U ostalim predmetima nema podataka o tome da li je izvršilac žrtvu ranije fizički ili na drugi način maltretirao (grafikon 11).

Grafikon 11

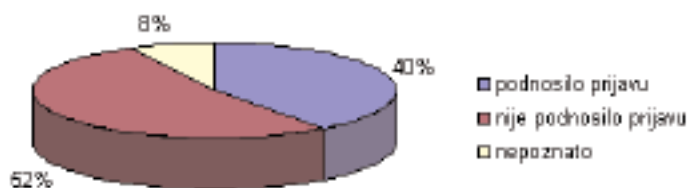
U mnogim predmetima sreću se svedočanstva žrtava da su nasilju bile izložene od samog zasnivanja braka, odnosno vanbračne zajednice. Nisu retki predmeti u kojima su žrtve preko 20 godina bile izložene raznim vidovima fizičkog, psihičkog, ekonomskog i seksualnog nasilja. U jednom predmetu žrtva je izjavila da je punih 37 godina bila izložena psihičkom i fizičkom nasilju.

Prikupljeni podaci iz istraživnog uzorka potvrđuju da akti nasilja u porodici nisu izolovani incidenti, već da su pokazatelji obrasca zlostavljanja, koje se dešavalo u dužem vremenskom periodu.

Većina žrtava nije tražila pomoć od institucija iako su nasilju bile izložene tokom dugog vremenskog perioda. Čak 63,56% žrtava nije se nikome obratilo za pomoć. Za pomoć se obratilo 20,25% žrtava i to: centru za socijalni rad, lekaru, psihologu, udruženju „Autonomni ženski centar“, Udruženju samohranih roditelja. U ostalim slučajevima nema podataka o tome da li se žrtva obraćala za pomoć. U komparaciji sa podacima iz ranijeg istraživanja, za nešto više od 10% smanjen je broj žrtava koje se uopšte nisu obraćale za pomoć (sa 75,2% na 63,56%), i sledstveno tome toliko povećan broj osoba koje su tražile pomoć (sa 14,9% na 20,25%). Ove promene su, svakako, rezultat brojnih kampanja i bolje medijske pokrivenosti pojave nasilja, što postepeno utiče na promenu svesti javnosti i ohrabruje žrtve da traže pomoć. Međutim, pozitivni pomaci su, ipak, mali jer se i dalje samo nešto više od 1/5 žrtava obraća za pomoć (grafikon 12).

Slična je situacija i kad je u pitanju prijavljivanje nasilja policiji: u 52,55% slučajeva prijave uopšte nisu podnošene, u 39,70% prijave su podnete, dok u ostalim predmetima nema podataka o obraćanju žrtve policiji. U poređenju sa podacima iz prethodnog istraživanja, smanjen je

broj slučajeva nasilja u porodici koji nisu prijavljeni policiji (sa 63,8% na 52,55%), što je pozitivan pomak jer manifestuje povećanje poverenja građana/građanki u rad policije (grafikon 12).

Grafikon 12

Kao najčešći razlozi zbog kojih se žrtve nisu obraćale za pomoć institucijama, niti su prijavljivale nasilje policiji, bili su: strah od nasilnika, osećaj sramote i verovanje da će nasilje prestati.

Najveći broj žrtava koje se nisu obraćale za pomoć i koje su opravdavale takvo svoje ponašanje strahom od nasilnika, bio je izložen direktnim pretnjama od strane izvršioca. U ispitivanom uzorku čak 15 žrtava je prilikom saslušanja izjavilo da im je optuženi direktno pretio ubistvom ako nasilje prijave policiji ili se obrate lekaru, a dve žrtve su izjavile da im je optuženi pretio u samom sudskom hodniku, neposredno pre ulaska u sudnicu. Po tvrđenju relativno velikog broja žrtava, strah od nasilnika je istovremeno bio i jedan od najčešćih razloga zbog kojih su ostajale da žive sa nasilnikom. Mnoge žrtve su neprijavljivanje nasilja opravdavale strahom da će im optuženi onemogućiti da viđaju decu, pri čemu su sve one ovaj vid pretnji smatrale realnim.

Indikativan je podatak da je čak šest žrtava izjavilo da optuženi ima „veze”, odnosno „moćne prijatelje koji će sve srediti” i da upravo zato, uverene da je to tačno, nisu prijavljivale nasilje. Takođe, u spisima predmeta ostala je zabeležena izjava žrtve da je imala utisak da neko „odozgo sve sređuje”. Ovaj podatak ukazuje da u javnosti postoji sumnja u objektivnost zaposlenih u institucijama, odnosno verovanje da se na njihovo postupanje može uticati.

Relativno veliki broj žrtava iz ispitivanog uzorka izjavio je da su imale negativno iskustvo sa prvom prijavom i da zato kasnije nisu prijavljivale nove akte nasilja. Ova činjenica potvrđuje da je u slučajevima nasilja u porodici od izuzetnog značaja kakav je profesionalni odnos osoblja u institucijama kojima se žrtva obraća za pomoć - ukoliko prilikom prvog prijavljivanja dela ne naiđe na poverenje i podršku, mala je verovatnoća da će se ponovo obratiti i zatražiti pomoć.

Kad je reč o reakcijama policije, u predmetima u kojima su žrtve prijavljivale ranije izvršene akte nasilja, intervencija pripadnika policije, po oceni žrtava, uglavnom nije imala pozitivne efekte, posebno u situacijama

kad izvršilac nije priveden. U slučajevima kad ne postoje zakonski uslovi za privođenje nasilnika, osnovna uloga policije prilikom intervencije jeste da bude neka vrsta posrednika, „mirotvoraca”, što podrazumeva da ostane na mestu događaja dok se nasilnik ne smiri ili se situacija ne stiša na neki drugi način. Da bi ovaj zadatak uspešno obavili, od pripadnika policije očekuje se da raspolažu određenim interpersonalnim i komunikacijskim veštinama, kako bi ostvarili autoritet bez formalne prinude i izbegli primarnu i sekundarnu viktimizaciju u odnosu prema građanima. Prema podacima iz pojedinih predmeta, intervencija policije je, međutim, samo dodatno „ražestila” izvršioce, a nekad je provocirala izvršenje novih krivičnih dela nasilja u porodici. Tako je u jednom predmetu izvršilac, koji je, inače, policajac, nakon odlaska policije, koja ga je upozorila da više ne vrši nasilje, nastavio da udara oštećenu, rekavši joj: „Ubiću te, zoru nećeš dočekati što si zvala policiju”. Prema rečima oštećene u jednom predmetu, optuženi je ranije više puta privođen u policiju, ali je nakon povratka kući bio još agresivniji. Iz pojedinih optužnih predloga može se saznati da je policija intervenisala u toku izvršenja upravo onog dela za koje se optuženi tereti, te da su najteže povrede žrtvi nanete po odlasku policije. Zabrinjava podatak da su u četiri predmeta žrtve izjavile da su policiji usmeno prijavljivale nasilje u porodici, ali u izveštajima koje je policija dostavila sudu nije bilo navedeno da je policija ranije intervenisala.

Nesumnjivo je da neadekvatna intervencija pripadnika policije ne samo da ne sprečava dalje ispoljavanje nasilja, već ga može još više pojačati. Upravo na tom saznanju temelje se predlozi za usvajanje posebnih protokola o postupanju policije u slučajevima nasilja u porodici, koji bi obezbedili da se spreče improvizacije u njenom postupanju, ustanove odgovarajući standardi profesionalnog rada i utvrde jasne i precizne procedure.⁴⁰ Na istim razlozima zasnovani su i predlozi za formiranje specijalizovanih timova u policiji, koji bi bili sastavljeni od profesionalaca koji su posebno edukovani za postupanje u slučajevima nasilja u porodici,⁴¹ što je već uobičajena praksa u uporednim sistemima.

Iz spisa predmeta može se videti da žrtve uglavnom negativno ocenjuju reagovanje socijalnih službi. U nekoliko predmeta sadržane su izjave žrtava da su se obraćale centru za socijalni rad, ali da se njegova intervencija ogledala u tome da je izvršilac nasilja pozvan i upozoren da „prestane sa takvim ponašanjem”. Očigledno je da se ovakav način reagovanja centara za socijalni rad ne može smatrati adekvatnim, posebno ako se ima u vidu da, prema odredbama čl. 284. st. 3. PZ PZ, centar za soci-

⁴⁰ Na bazi iskustava iz uporedne policijske prakse Autonomni ženski centar iz Beograda pripremio je model *Protokola za postupanje u situacijama nasilja u porodici za službenike/ce policije*. Protokol je u elektronskoj verziji publikovan u: *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*, materijali za seminar, Beograd, 2007.

⁴¹ Videti: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa u Republici Srbiji*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002, str. 163-170.

jalni rad, koji vrši funkciju organa starateljstva, ima zakonsko ovlašćenje da pokrene postupak za određivanje mera zaštite od nasilja u porodici. Međutim, sudeći prema podacima iz analiziranih predmeta, zanemarljiv je broj predmeta iz kojih se može videti da je centar za socijalni rad koristio ovo svoje zakonsko ovlašćenje.

Prema podacima iz predmeta, o nasilju koje trpe od svojih partnera mnoge žrtve su otvoreno razgovarale sa svojim roditeljima i drugim članovima porodice, ali nisu naišle na razumevanje i značajniju zaštitu i podršku. Pojedininim žrtvama roditelji su otvoreno saopštavali da je zasnivanje bračne, odnosno vanbračne zajednice, njihov izbor i da treba „da čute i trpe“.

Podaci u istraživanom uzorku potvrđuju da razvodom braka, odnosno prestankom zajednice života, ne dolazi do prestanka nasilja, već da se u mnogim slučajevima nasilje nastavlja nesmanjenom žestinom. U preko 15 % slučajeva iz ispitivanog uzorka u vreme podnošenja krivične prijave bio je u toku postupak za razvod braka ili je brak već bio razveden. Međutim, jedan broj žrtava i izvršilaca je i posle razvoda nastavio da živi u istom stanu odnosno kući, što je pogodovalo izvršenju nasilja. Po tvrđenju skoro 18% žrtava iz ispitivanog uzorka, od prestanka zajednice života (razvod, napuštanje vanbračne zajednice) one su konstantno bile izložene nasilju od strane izvršioca, pri čemu je u pojedinim slučajevima između prestanka zajednice života i kritičnog događaja proteklo i više od 4 godine.

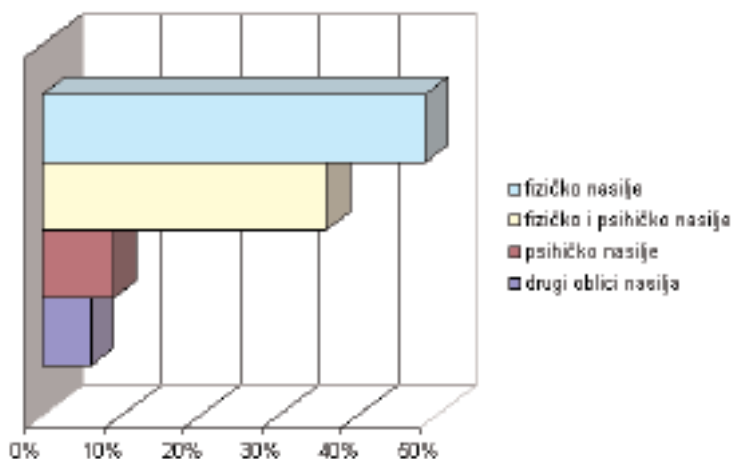
1.3.7. Obeležja krivičnog dela

Prema podacima iz ispitivanog uzorka, u 62,10% slučajeva krivično delo nasilja u porodici izvršeno je u gradu. Selo se javlja kao mesto izvršenja dela u 18,60% slučajeva, a prigradsko naselje u 15,00%. U ostalim predmetima nema podataka o mestu izvršenja dela.

Mesto samog događaja je zajednički stan izvršioca i žrtve – 78,60%, stan žrtve – 7,90%, stan izvršioca – 3,60%, otvoren prostor/ulica/park – 2,9%, ostalo - 2,12%, a za ostale slučajeve nije bilo podataka.

Sredstva izvršenja su različiti predmeti, počev od korišćenja određenih delova tela (ruka, noga), pa do hladnog (nož, sekira) i vatrenog oružja (pištolj). Pored pesnice, šake, noge, najčešće korišćeni predmeti i oruđa za vršenje nasilja su: drvena motka, metalna šipka, drška pištolja, metalna poluga, drvena palica, mobilni telefon, kaiš, kabl od telefona, ključevi, drška od metle i dr.

U istraživanom uzorku fizičko nasilje bilo je najzastupljeniji oblik nasilja – u 48,59% slučajeva; fizičko i psihičko nasilje kumulativno je bilo izvršeno u 36,10% slučajeva, dok je u ostalim slučajevima izvršeno samo psihičko nasilje. Prilikom primene fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja kombinovani su različiti načini izvršenja (grafikon 13).

Grafikon 13

Način izvršenja krivičnog dela zavisio je od vrste nasilja (fizičko, psihičko), ali i od sredstava izvršenja.

Fizičko nasilje vršeno je na različite načine, među kojima su: čupanje kose, udaranje pesnicama i rukama po glavi i telu, udaranje čekićem (macolom) po glavi, šutiranje, šamaranje, izvrtanje ruke, stezanje oko vrata, ugrizi u predelu nosa, udaranje pesnicom u predelu nosa i usta, udaranje drškom od pištolja po glavi, udaranje drvenom palicom po leđima, udaranje metalnom šipkom po telu, udaranje žrtve po rukama, bacanje žrtve na pod, udaranje glave žrtve o zid, grebanje po licu, ujedanje žrtve za nos, itd.

Psihičko nasilje izvršavano je psovanjem, vređanjem pogrdnim imenima („kurva”, „lopov”, „smrdljivka”, „debil”, „ludača” i dr.), svakodnevnom uznemiravanju telefonom, pretnjama optuženog da će ubiti žrtvu, pretnjama da zaklati celu porodicu, pretnjama da će zapaliti žrtvu, pretnjama da će „dići kuću u vazduh”, „da će zapaliti kuću”, pretnjama da će žrtvu poslati u „ludnicu”, zabranjivanjem da žrtva viđa dete iz ranijeg braka, zabranjivanjem žrtvi da izlazi iz kuće, kontrolisanjem razgovora, ograničavanjem kretanja, zabranjivanjem kontakata sa prijateljima i roditeljima, pretnjama da će žrtvu zaklati ako ne prestane da viđa zajedničko dete, pretnjama da će žrtvi „polomiti koske” ako okrivljenom ne „potpiše za starateljstvo”, razbijanje stvari po kući, paljenje odeće žrtve, prisiljavanje na seksualni odnos i dr.

Analiza opisa izvršenih dela pokazuje da je nasilje ponekad veoma brutalno, što ilustruju sledeći primeri:

Optuženi je svoju suprugu „verbalno vređao nazivajući je raznim pogrdnim imenima, udario je rukom i opsovao 'J... ti majku k..., zadaviću te rukama'. Deci je pretio zbog slabog uspeha u školi i terao mal. sina da radi vežbe sa nogom u gipsu”- Neutvrđenog dana februara 2005. ćerku

je ščepao za kosu, uveo je u kupatilo i uzeo brijač govoreći 'Sada ću da te obrijem i tako ćeš da ideš u školu', čime je izazvao realan strah kod nje, pa je ona, maja 2005., pokušala samoubistvo tabletama" – u ovom predmetu još uvek je u toku prvostepeni postupak.

Optuženi je u periodu od sredine 2003. do januara 2006. godine „u alkoholisanom stanju skoro svakodnevno tukao rukama i nogama oštećene po telu (dve mal. ćerke, mal. sin i supruga), preteći da će ih ubiti, pritom se često svlačio nag, govoreći ćerkama „P.. mi k...”, gasio je ćerki cigarete po telu, ograničavao slobodu kretanja do 2 metra ispred kuće, prislanjao ćerki nož pod grlo, preteći da će je ubiti ako ga prijavi policiji, suprugu je napao sekirom i posekao joj butinu" – u prvostepenom postupku optuženi je oglašen krivim, i to za jedno krivično delo nasilja u porodici izvršeno prema supruzi, kao i za šest krivičnih dela izvršenih prema maloletnoj deci (zapuštanje i zlostavljanje maloletnog deteta iz čl. 193. KZ RS i kršenja porodičnih obaveza iz čl. 196 - KZ RS); pored kazne, prvostepeni sud je odredio i meru obaveznog lečenja od alkoholizma. Okružni sud je radnje optuženog pravno kvalifikovao kao krivično delo nasilja u porodici i preinačio odluku o kazni, osudivši optuženog na kaznu zatvora u trajanju od dve godine.

„Optuženi je, nakon verbalnog sukoba sa oštećenom, uzeo čekić, macolu, i obratio joj se rečima: 'Sve ću da vas pobijem', pa je istim razbio ekran televizora, a zatim je s leđa udario šakom u predelu temena glave više puta, od kojih udaraca je pala na pod" – optuženi je oglašen krivim i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od 5 meseci, uslovno na dve godine.

„Optuženi je oštećenu celog dana tukao i to najpre otvorenom šakom u predelu glave, potom u više navrata kožnim kaišem sa metalnim delom po leđima i rukama, rekavši pritom da će tek da je boli, da ovo još uvek ne boli dovoljno, pa je sišao u prizemlje kuće i iz stana sestre uzeo bejzbol palicu dužine oko 1 metra, kojom je dva puta udario oštećenu po leđima, a potom oko 18 časova, pa nadalje" – za ovo delo optuženi je osuđen kaznom zatvora u trajanju od 9 meseci, uslovno na 3 godine.

„Oštećeni je svoju vanbračnu suprugu nakon verbalnog sukoba pesnicama udario u predelu glave i tela, vukao za kosu, pretio da će je ubiti, da bi dana (...), oko 16 časova šakama zatvorenim u pesnicu udarao oštećenu u predelu glave, ugrizao je za nos, čeličnom četkom više puta oštećenu udario po telu, pa iz plastične kante polio benzin po glavi oštećene preteći da će je zapaliti, tražeći od oštećene da prizna da ga je prevarila, da bi dana (...) oko 5,30 udarao više puta oštećenu po telu drvenom stolicom" – optuženi je za ovo delo kažnjen kaznom zatvora od 7 meseci, uslovno na 3 godine.

Kad je u pitanju krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 5. KZ RS (kršenje mera zaštite od nasilja u porodici), procesuiranje ovog dela je u praksi još uvek retko, čemu verovatno doprinosi činjenica da je relativno

mali broj pravnosnažno okončanih postupaka za određivanje porodično-pravnih mera zaštite od nasilja u porodici. U pregledanim sudskim predmetima beogradskih sudova samo su dva postupka vođena zbog krivičnog dela nasilja u porodici iz čl. 194. st. 5. KZ, pri čemu je u ovim postupcima optuženi bio optužen ne samo za krivično delo iz čl. 194. st. 5. KZ, već i za nova krivična dela nasilja iz čl. 194. st. 1., odnosno iz čl. 194. st. 2. KZ, s obzirom da svojim ponašanjem i radnjama koje je preduzeo ne samo da je prekršio meru zaštite, već je izvršio nove akte nasilja nad žrtvom.

U jednom predmetu optuženi je ranije bio osuđen zbog krivičnog dela nasilja u porodici (čl. 118a st. 3. ranijeg KZ) i za izvršene bludne radnje nad svojim maloletnim detetom (čl. 108. ranijeg KZ). U toku postupka utvrđeno je da je svoju suprugu više puta silovao pred decom i prebijao, da je svoje dugove plaćao tako što je nudio seksualne usluge svoje supruge, da je jednu maloletnu ćerku seksualno zlostavljao, a sina i drugu ćerku fiziki i psihički zlostavljao. Pored krivične presude kojom je osuđen na kaznu zatvora, protiv optuženog su određene i porodičnopravne mere zaštite tako što mu je izrečena zabrana prilaska mestu stanovanja i mestu rada oštećenih na udaljenosti manjoj od 1 kilometra i naloženo mu je da dalje ne uznemirava oštećenu. Optuženi je ovu meru prekršio tako što je noću „*nasilno ušao u kuću držeći u ruci klješta, rekavši 'Klješta su za tebe', zatim je prislonio klješta na njen stomak i rekao joj 'Ti si k... pobiću vas', nakon čega je oštećenu udario pesnicom i otvorenom šakom u glavu i leđa*”. Za ova dela optuženi je oglašen krivim i izrečena mu je kazna zatvora u trajanju od jedne godine i dva meseca, kao i mera obaveznog lečenja od alkoholizma.

Neposredni motiv izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici nije bilo moguće utvrditi u svim predmetima. Prema raspoloživim podacima, kao motivi za izvršenje dela navedene su sledeće okolnosti:

- ljubomora,
- saznanje da je žrtva pokrenula brakorazvodnu parnicu,
- saznanje da je žrtva pokrenula postupak za deobu bračne tekovine,
- nemogućnost okrivljenog da prihvati razvod,
- nemogućnost okrivljenog da prihvati odlazak žrtve,
- sumnja u preljubu (okrivljeni je čuo od komšinice da je suprugu neko „cimao” prethodne noći i slao joj poruke; tražio je od supruge da mu da mobilni, ona to nije htela, pa je počeo da je tuče; okrivljeni sumnja da supruga ima seksualne odnose sa njegovim ocem i dr.),
- saznanje okrivljenog da žrtva planira razvod,
- „nesuglasice” oko viđanja deteta (neprihvatanje činjenice da dete može viđati samo u prisustvu majke deteta, neprihvatanje činjenice da se žrtva stara o detetu i dr.),
- potreba za novcem radi nabavke droge, alkohola, vraćanja kockarskih

dugova, vraćanje novca pozajmljenog od prijatelja i dr.

U jednom predmetu optuženi je tvrdio da je žrtva član satanističke sekte i da je dobila zadatak da mu oduzme kuću.

Najveći broj krivičnih dela nije izvršen u sticaju – 90,00%. U sticaju je izvršeno 5,70% krivičnih dela, dok je za 4,30% predmeta ostalo nepoznato da li su krivična dela izvršena u sticaju.

Saučesništvo u vidu saizvršilaštva postojalo je u 0,70% predmeta, dok u ostalim predmetima nije bilo saučesništva.

U velikom broju predmeta krivično delo je kvalifikovano kao tzv. produženo krivično delo nasilja u porodici.

1.3.8. Krivični postupak – sadržina, tok i trajanje

Najveći broj krivičnih postupaka u predmetima iz istraživanog uzorka vođen je prema pravilima tzv. skraćenog postupka. (Glava XXVI, čl. 433-448 Zakonika o krivičnom postupku⁴²) jer je među procesuiranim krivičnim delima nasilja u porodici bilo najviše onih koja su predviđena čl. 194. st. 1. KZ, za koja je zaprećena novčana kazna ili zatvor do jedne godine, i krivičnih dela iz čl. 154. st. 2. KZ, za koja je zaprećena kazna zatvora od tri meseca do tri godine.

Izvršiocima krivičnih dela nasilja prema članovima porodice određen je pritvor u samo 12,90% slučajeva, a trajao je najmanje jedan, a najviše 210 dana, u proseku 47 dana.

U najvećem broju slučajeva pritvor je određen zbog postojanja realnih mogućnosti da će izvršilac ponoviti izvršenje krivičnog dela, odnosno izvršiti delo kojim preti. Ni u jednom slučaju sud nije smatrao potrebnim da pritvor odredi zbog mogućeg uticaja na svedoke, što je jedan od zakonskih razloga za određivanje pritvora (čl. 142. st. 2. t. 2. ZKP). Istraživanje je, međutim, pokazalo, da izvršioci nasilja itekako imaju uticaj na svedoke, posebno na žrtve, o čemu svedoči enormno veliki broj žrtava koje kasnije odbijaju da svedoče na glavnom pretresu i izjavljuju da se ne pridružuju krivičnom gonjenju.

Prema većini okrivljenih nije bila određena mera dovođenja; ova mera je određena samo prema 28 okrivljenih, odnosno u 20,00% predmeta.

Iako se u praksi nasilje u porodici, po pravilu, vrši kontinuirano i redovno se ispoljava u dužem vremenskom periodu, pojedinačni akt nasilja prema članu porodice, takođe, sam po sebi, predstavlja dovoljan pravni osnov za kažnjavanje nasilnika. Eventualni propust suda da sankcioniše izvršenje nasilja u porodici, čak i kad je najlakšeg oblika, veoma je opasno jer kod nasilnika može izazvati uverenje da je primena nasilja legalna i legitimna, što može uticati da nasilje poprimi drastičniji oblik i izazove teže posledice. Iz obrazloženja sudskih odluka u ispitivanom uzorku može se zaključiti da je došlo do izvesnih pozitivnih pomaka u pogledu razumeva-

⁴² Zakonik o krivičnom postupku, „Službeni glasnik RS“ Sl. list SRJ, br. 70/2001 i 68/2002 i „Sl. glasnik RS“, br. 58/2004, 85/2005, 115/2005 i 85/2005 - dr. zakon), u daljem tekstu „ZKP“.

nja samog fenomena nasilja u porodici i potrebe da ono bude sankcionisano i u „ranim fazama”, što potvrđuje i činjenica da se kontinuitet u ispoljavanju nasilja uglavnom ne smatra bitnim elementom dela. U pojedinim sudskim odlukama sud je smatrao potrebnim da ovaj svoj deciderani stav posebno naglasi. Ilustracije radi navodimo citat iz jedne pravno-snažne sudske odluke prvostepenog suda „... u pitanju je jedan događaj, ali bez obzira na to, svaka upotreba sile prema članu porodice predstavlja ugrožavanje telesnog integriteta i, po stavu suda, ima karakter krivičnog dela nasilja u porodici”.

Jedan od značajnih faktora delotvornosti krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici jeste efikasnost postupanja u procesuiranju krivičnih dela nasilja u porodici. Zahtev da postupak bude brz i efikasan proističe i iz prava na suđenje u razumnom roku, kao jednog od osnovnih procesnih ljudskih prava garantovanih čl. 6. Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, koju je naša država ratifikovala.⁴³ Pravo na suđenje u razumnom roku, bazirano na idejama prirodne (fundamentalne) pravde, sastavni je deo prava na pravično suđenje, kao posebnog i autonomnog ljudskog prava,⁴⁴ čije je ostvarivanje od suštinske važnosti za razvoj demokratije i principa vladavine prava. Etabliranje prava na pravično suđenje u nacionalni pravni sistem, kao i njegova standardizacija i internacionalizacija, izraz su potrebe da se putem odgovarajućih procesnih garancija obezbedi adekvatna zaštita integriteta pojedinca, kao i pružanje kvalitetne, efektivne i ekspeditivne pravne zaštite.⁴⁵

⁴³ Zakon o ratifikaciji Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, izmenjene u skladu sa Protokolom broj 11, Protokola uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 4 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda kojim se obezbeđuju izvesna prava i slobode koji nisu uključeni u Konvenciju i Prvi Protokol uz nju, Protokola broj 6 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne, Protokola broj 7 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda, Protokola broj 12 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda i Protokola broj 13 uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i osnovnih sloboda o ukidanju smrtne kazne u svim okolnostima, „Službeni list SCG - Međunarodni ugovori”, br. 9/2003 od 26.12.2003. godine.

⁴⁴ „Right to a fair trial” (engl.). U domaćoj literaturi za označavanje ovog prava koriste se različiti izrazi: „pravo na pravično suđenje”, „pravo na pošteno suđenje”, „pravo na pravično dodeljivanje pravde”, „pravo na pravedan prosek”, „pravo na pravično i zakonito suđenje” i dr. Pravo na pravično suđenje predviđeno je i u ranije usvojenim dokumentima Ujedinjenih nacija u domenu ljudskih prava. Videti čl. 10. Opšte deklaracije o pravima čoveka, kao i odredbu čl. 14. st. 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima (International Covenant on Civil and Political Rights), koja glasi: „Svi su jednaki pred sudovima. Svako ima pravo da zakonom određeni nadležni, nezavisni i nepristrani sud nepristrano i javno ispita njegov predmet i odluči o opravdanosti svake krivične optužbe koja je protiv njea podignuta ili spora o građanskopravnim pravima i obavezama.”

⁴⁵ O pravu na suđenje u razumnom roku i njegovoj zaštiti pred Evropskim sudom za ljudska prava, detaljno: Van Dijk, P., Van Hoof, G. J. H., *Theory and Practice of European Convention on Human Rights*, Deventer: Kluwer, 1998; Janis, M. W., Kay, R.S., Bradley, A.W., *European Human Rights Law*, Oxford University Press, 2000; Gomien, D., Harris, D. and Zwaak, L., *Law and practice of the European Convention on Human Rights*, Strasbourg, 1996; Paunović, M., *Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava*, Pravni fakultet u Beogradu, Beograd, 1993; Vajić, N., *Duljina sudskog postupka u Hrvatskoj i praksa Evropskog suda za ljudska prava*, Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 51, 5/2001; Uzelac, A., *Hrvatsko procesno pravo i jamstvo „pravičnog postupka” iz Evropske konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda*, <http://alanuzelac.from.hr>; Petrušić, N., *Jurisprudencija Evropskog suda za ljudska prava u zaštiti prava na rešavanje građanskopravne stvari u razumnom roku*, Evropski mehanizmi zaštite ljudskih prava, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2005.

Da bi se sagledala efikasnost postupka, neophodno je imati u vidu sledeće činjenice: u vreme okončanja istraživanja veliki procenat sudskih predmeta bio je još uvek u toku – 44,11%, prvostepena odluka doneta je u 45,29% predmeta, javni tužilac je odustao od gonjenja u 5,70% predmeta, postupak je obustavljen u 4,20% predmeta, a u 0,70% predmeta postupak je prekinut zbog duševnog stanja okrivljenog.

Trajanje postupka posmatrano je kroz četiri faze:

- faza od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnog akta (nije uzet datum izvršenja krivičnog dela, već datum podnošenja krivične prijave jer je u većini slučajeva protekao značajan vremenski period između ova dva događaja);
- faza od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene odluke;
- faza od podnošenja krivične prijave do donošenja drugostepene odluke, i
- faza od podnošenja krivične prijave do nastupanja pravosnažnosti (grafikon 14).

	Krivična prijava/optužni akt	Krivična prijava/prvostepena odluka	Krivična prijava/drugostepena odluka	Krivična prijava/pravosnažnost	Odustao OJT	Obustavljen postupak	Prekid postupka
Manje od 1 meseca	15 (10,7%)	1 (0,7%)					
Do 3 meseca	26 (18,6%)	5 (3,6%)			1 (0,7%)		
Od 3-5 meseci	36 (25,7%)	8 (5,7%)	2 (1,4%)	2 (1,4%)	2 (1,4%)	1 (0,7%)	
Od 5-7 meseci	30 (21,4%)	15 (10,7%)	1 (0,7%)	5 (3,6%)		2 (1,4%)	
Od 7-12 meseci	22 (15,7%)	18 (12,8%)	2 (1,4%)	6 (4,2%)	2 (1,4%)	2 (1,4%)	
Preko 12 meseci	9 (6,4%)	10 (7,1%)	5 (6,3%)	5 (6,3%)	3 (2,4%)	1 (0,7%)	1 (0,7%)
Preko 2 godine	1 (0,7%)	3 (2,4%)	1 (0,7%)	3 (2,4%)			
Preko 3 godine	1 (0,7%)	2 (1,4%)	1 (0,7%)	3 (2,4%)			
UKUPNO	140	62	12	24	8	6	1

Grafikon 14

Prema podacima iz tabele, od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene odluke i nastupanja pravosnažnosti protekne nedopusti-

vo dug vremenski period. U poređenju sa podacima iz ranijeg istraživanja, efikasnost u postupanju nije bitno povećana.

Ako se postupak posmatra po fazama, može se videti da je najkraća prva faza, period od podnošenja krivične prijave do podizanja optužnog akta. Prosečno vreme koje je potrebno da se provere navodi krivične prijave i podigne optužni akt, u proseku iznosi od tri do pet meseci. Međutim, u nekoliko predmeta (6,40%), ova etapa postupka trajala je preko 12 meseci, u 0,70% predmeta preko dve godine, a u 0,70% čak preko tri godine.

Prema podacima iz ispitivanog uzorka, od podnošenja krivične prijave do donošenja prvostepene odluke u proseku protekne od sedam meseci do godinu dana. O efikasnosti u radu instancionih sudova nije bilo moguće izvesti validne zaključke jer je broj drugostepenih odluka u uzorku bio veoma mali, samo njih 15.

U istraživanom uzorku najčešće izvođeni dokazi bili su: saslušanje oštećene osobe, saslušanje okrivljene osobe, saslušanje svedoka - među kojima su najbrojnije bile osobe u srodstvu sa oštećenom/im ili okrivljenim/om, kao i manji broj trećih lica (kolega, prijatelj, direktor preduzeća u kome je zaposlena oštećena osoba i dr.), suočenje, sudsko-medicinsko veštačenje telesnih povreda oštećene, psihološko veštačenje okrivljenog, čitanje izveštaja policije, neuropsihijatrijsko veštačenje duševnog zdravlja okrivljenog, čitanje privatnih isprava (npr. pisma koja je okrivljeni upućivao oštećenoj), veštačenje malololletne ćerke radi utvrđivanja sposobnosti svedočenja, čitanje izveštaja iz Kaznene evidencije, čitanje izveštaja iz Prekršajne evidencije, čitanje izveštaja policije o intervenciji, veštačenje povreda, fotodokumentacija, veštačenje duševnog zdravlja i uračunljivosti okrivljenog, čitanje spisa centra za socijalni rad i dr.

U manjem broju predmeta jedan od izvedenih dokaza na glavnom pretresu bilo je psihološko veštačenje oštećene, određeno sa ciljem da se ispita da li je izvršeno nasilje dovelo do narušavanja njenog duševnog zdravlja. U svim ovim predmetima radilo se o prvom obliku krivičnog dela nasilja u porodici (čl. 194. st. 1. KZ). Ako se ima u vidu inkriminacija ovog oblika krivičnog dela nasilja u porodici, kao i inkriminacija drugog oblika iz čl. 194. st. 2. KZ, nesumnjivo je da nastupanje posledica u vidu narušavanja duševnog zdravlja nije element ovih oblika krivičnog dela nasilja u porodici tako da je sasvim nepotrebno da se ova okolnost utvrđuje u cilju kvalifikacije dela. U slučajevima kad je sud utvrdio da je okrivljeni primenio nasilje ili da je pretio da će napasti na život ili telo ili se prema članu svoje porodice drsko i bezobzirno ponašao, nije neophodno da se ispituje da li su ovi akti doveli do ugrožavanja spokojstva, odnosno telesnog integriteta ili duševnog stanja člana svoje porodice da bi se delo kvalifikovalo kao krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 1. i čl. 194. st. 2. KZ. U suprotnom, u praksi bi to stvorilo nesagledive posledice jer bi pružanje krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici zavisilo od individualnog praga

tolerancije žrtava na nasilje, što je nedopustivo. Pri tome treba imati u vidu da mnoge žrtve nasilja u porodici, zbog svog socijalnog, obrazovnog i kulturnog statusa, često nisu u stanju ni da prepoznaju akte nasilja. Naravno, psihološko veštačenje radi utvrđivanja nastalih posledica po duševno zdravlje oštećene osobe, kao i veštačenje telesnih povreda nastalih izvršenjem dela moguće je i poželjno jer činjenice vezane za posledice nasilja, iako nisu kvalifikatorne okolnosti, mogu biti od značaja prilikom odmeravanja kazne.

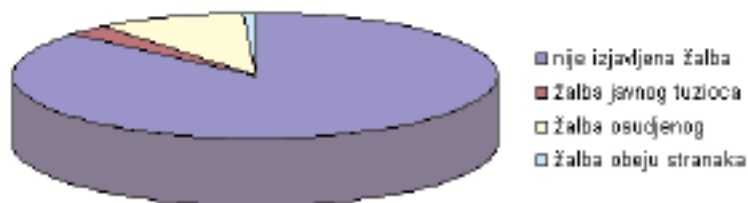
S tim u vezi, treba napomenuti da pojmovi „drsko ponašanje” i „bezobzirno ponašanje”, koje je zakonodavac upotrebio prilikom inkriminacije krivičnog dela nasilja u porodici, predstavljaju tipične pravne standarde, čiju sadržinu sud treba da popuni svojim sudom vrednosti. Kao što je poznato, pravni standardi su elastični pravni pojmovi visokog stepena opštosti, koji se ispunjavaju konkretnom sadržinom, u zavisnosti od okolnosti konkretnog slučaja. Iako sud ima široka ovlašćenja u konkretizaciji pravnih standarda, to ne znači da je lišen bilo kakvih ograničenja i da proizvoljno može popunjavati njihovu sadržinu. Sadržina ovih pojmova može se odrediti samo relacijski – u odnosu na opšte društvene norme i vrednosti. Zbog toga se može javiti sukob između porodičnog i društvenog sistema vrednosti, posebno kad član porodice u svom ponašanju prema drugom članu porodice odstupa od kulturnih obrazaca ponašanja i zahteva koji se postavljaju kao izričita zabrana određenog ponašanja. Ono što se uopšteno može reći kad je u pitanju konkretizacija pravnih standarda, važi i za standarde koje je zakonodavac upotrebio u inkriminaciji krivičnog dela nasilja u porodici: sud je taj koji će, koristeći objektivna merila i uzimajući u obzir sve specifične objektivne i subjektivne okolnosti konkretnog slučaja, zauzeti stav da li je konkretna radnja, odnosno ponašanje takvo da se može smatrati drskim, odnosno bezobzirnim. Kao što su u sudskoj praksi izgrađeni ujednačeni kriterijumi i merila za konkretizaciju pravnih standarda u drugim sferama prava, očekuje se da tokom vremena sudska praksa izgradi pouzdana i relevantna merila na osnovu kojih će se procenjivati kada se ponašanje člana porodice ima smatrati drskim, odnosno bezobzirnim. Međutim, da bi ovi kriterijumi u praksi doveli do adekvatne i pravovremene krivičnopravne reakcije na nasilje u cilju njegovog sprečavanja, neophodno je da sudije pokažu „nultu toleranciju” na nasilje jer bez takvog pristupa intencije zakona neće biti ostvarene.

U okončanim prvostepenim postupcima, meritorne odluke čine 79,20% od ukupnog broja konačnih odluka. Među njima je samo 2,60% oslobađajućih odluka.

Kad je reč o izjavljivanju žalbe, treba konstatovati da u velikom broju predmeta iz istraživanog uzorka u kojima je doneta prvostepena odluka žalba nije izjavljena u 41 predmetu (86,40%). Među njima je i 6 predmeta

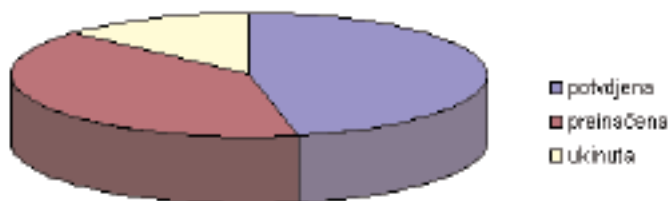
u kojima su se obe stranke odrekle prava na žalbu. Žalba je izjavljena u 19 predmeta, od toga, u četiri predmeta žalbu je izjavio javni tužilac (2,90%), u 14 predmeta osuđeni, odnosno njegov branilac (10,00%), a u jednom predmetu žalbu su izjavile obe stranke (0,70%) (grafikon 15).

Grafikon 15

Prema podacima iz predmeta, žalba je izjavljivana iz svih razloga iz kojih se, po zakonu, presuda krivičnog suda može pobijati (čl. 367. ZKP): zbog bitne povrede odredaba krivičnog postupka, zbog povrede krivičnog zakona, zbog pogrešno ili nepotpuno utvrđenog činjeničnog stanja i zbog odluke o krivičnim sankcijama. U žalbama koje su izjavljivali okrivljeni, odnosno njihovi branioci jedan od najčešćih žalbenih razloga bio je pogrešno i nepotpuno utvrđeno činjenično stanje, pri čemu je materijalna neispravnost presude obrazložena time da je presuda zasnovana samo na iskazu oštećene osobe, koji je, prema navodima iz žalbe, bio protivrečan, nelogičan i nepotpun. Takođe, predmet pobijanja u ovim žalbama bila je i odluka o kazni, za koju su žalioци tvrdili da je pogrešno odmerena.

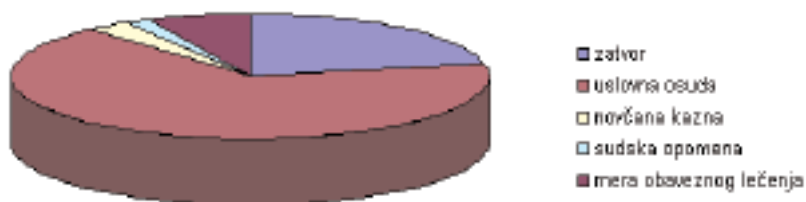
Postupak po žalbi nije okončan u četiri predmeta, a u 15 predmeta je okončan. Drugostepeni sud je po žalbi doneo sledeće odluke: u 7 predmeta (46,70%) potvrdio je prvostepenu odluku, u 6 predmeta (40,00%) prvostepenu presudu je ukinuo, a u 2 predmeta (13,30%) preinačio je prvostepenu presudu (grafikon 16).

Grafikon 16

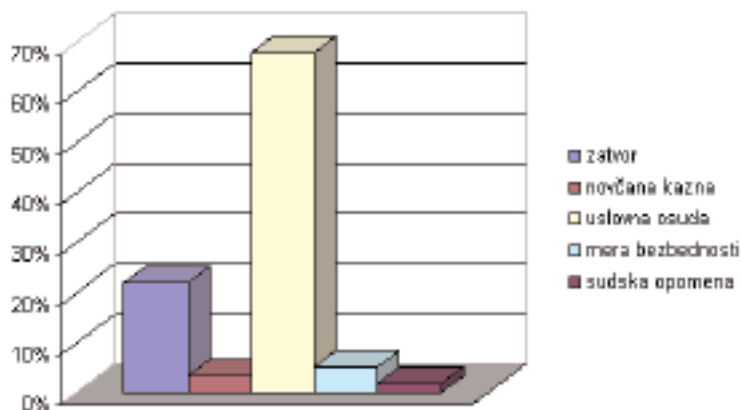
1.3.9. Vrsta i visina kazni

Pregledom postupaka koji su okončani u prvom stepenu utvrdili smo da su izvršiocima izricane sledeće krivične sankcije: zatvor – 21,60% slučajeva, novčana kazna – 3,30%, uslovna osuda – 66,60%, mera bezbednosti obaveznog psihijatrijskog lečenja i čuvanja u zdravstvenoj ustanovi i obavezno lečenje alkoholičara i narkomana 6,90%, i sudska opomena 1,60% (grafikon 17).

Grafikon 17

U istraživanom uzorku sud je samo 13 okrivljenih osudio na efektivnu zatvorsku kaznu (22,00%), dok je čak 40 okrivljenih (67,80%) uslovno osuđeno. U dva predmeta okrivljenima su izrečene novčane kazne, i to u iznosu od 30.000 dinara (3,40%), a samo mera bezbednosti u 3 predmeta (5,10%). U jednom predmetu (1,70%) izrečena je sudska opomena (grafikon 18).

Grafikon 18

Ukupan broj izrečenih mera bezbednosti je 23, od toga mera obaveznog čuvanja i lečenja u zdravstvenoj ustanovi u 2 predmeta, mera obaveznog lečenja na slobodi u 2 predmeta, mera obaveznog lečenja od narkomanije u 2 predmeta i mera obaveznog lečenja od alkoholizma u 15 predmeta.

U pogledu dužine izrečenih kazni zatvora, najkraća je kazna zatvora u trajanju od 2 meseca, a najduža kazna zatvora u trajanju od 36 meseci. Najvećem broju osuđenih izvršilaca izrečena je kazna zatvora u trajanju od 4 meseca. (grafikon 19).

Dužina zatvorske kazne u mesecima	Broj osuđenih
2	2
3	19
4	11
5	6
6	6
7	2
8	5
9	2
10	1
12	3
14	2
18	2
20	1
36	1

Grafikon 19

Analiza vrste i visine odmerenih kazni za izvršena krivična dela nasilja u porodici pokazuje da su kazne za pojedina od ovih dela neprimereno blage, imajući u vidu društvenu opasnost dela, način izvršenja, nanete povrede, i druge okolnosti pod kojima je nasilje izvršeno. Kad su u pitanju uslovne osude, a naročito one za koje je vreme provere određeno na kratak period, kao i novčane kazne, diskutabilno je da li se njima uopšte može ostvariti svrha kažnjavanja. O nespremnosti suda, da u granicama zakona, sankcioniše nasilje u porodici svedoče sledeći primeri:

¹ U toku postupka, na osnovu izvedenih dokaza (saslušanja okrivljenog, oštećene, svedoka - daljeg rođaka okrivljenog i tazbinskih srodnika oštećene i neuropsihijatrijskog veštačenja), utvrđeno je da je okrivljeni „u periodu od 2003.-2005. ugrožavao spokojstvo i telesni integritet svoje supruge tako što je nazivao pogrđnim imenima, u alkoholisanom stanju zahtevao seksualne odnose, pokušavajući da je prisili na iste. Pretio joj je da će je sahraniti i uništiti, nakon čega je dana 29. 12. 2005. godine, kada je dobio tužbu za razvod braka i poziv za ročište, vređao, isčupao kabl telefona iz zida, a kada je oštećena pokušala da pozove sestru, otrgnuo joj je iz ruke mobilni telefon, uhvatio rukom za vrat i pokušao da je baci na pod, govoreći joj „može li ovo da krcne”.

Okrivljeni i oštećena su u vreme izvršenja dela bili u braku, u kome imaju dvoje zajedničke dece, od kojih je jedno maloletno, ali je oštećena pokrenula brakorazvodni postupak. Na glavnom pretresu oštećena, koja se pridružila gonjenju, u svom iskazu navela je da su njihovi odnosi u poslednjih par godina veoma loši, da joj je posle podnošenja krivične prijave okrivljeni pretio nožem i da je tada napustila stan, prešla da živi kod majke i podnela novu krivičnu prijavu. Dok je opisivala ponašanje okrivljenog, oštećena je neprestano drhtala i plakala. Okrivljeni je na glavnom pretresu delimično priznao radnje izvršenja. Za ovo delo sud je okrivljenog uslovno osudio na kaznu zatvora u trajanju od 4 meseca, sa rokom provere od 2 godine, sagledavajući kao olakšavajuće okolnosti činjenicu da je okrivljeni delimično priznao činjenične navode i da je otac dva deteta.

- 1 Uslovno je kažnjen kaznom zatvora od 8 meseci, sa rokom provere od 3 godine, okrivljeni za koga je u toku postupka, izvođenjem odgovarajućih dokaza, utvrđeno da je „u periodu od maja 2002. do jula 2006. u stanju lakog pijanstva u više navrata supruzi upućivao psovke, tukao je pred četvoro maloletne dece, da bi u maju maloletnu ćerku M hvatao za vrat i stezao, septembra 2005. pesnicom je udario suprugu u levo oko, oktobra 2005. kaišem je udario maloletnog sina N, te suprugu, kada je pokušala da zaštiti maloletnog sina, a maloletnog sina J uhvatio je i bacio na krevet i ošamario ga kada mu je rekao da je pijan”. U toku postupka stručnjak iz tima za rad sa decom centra za socijalni rad izjavio je da su deca bila povremeno fizički kažnjavana, da su zanemarivana u svim pogledima i da su zaostala u govoru i razvoju.
- 1 Sud je ocenio da okrivljenom treba izreći sudsku opomenu, iako je tokom postupka utvrđeno da je okrivljeni „*dana 30. 07. 2006. godine nakon kraće rasprave udario suprugu plastičnom metlom po glavi i naneo joj lake telesne povrede*”. Prema iskazu oštećene, koja se pridružila gonjenju, i ćerke okrivljenog i oštećene, odnosi između okrivljenog i oštećene su dugo poremećeni, a okrivljeni je više puta vršio fizičko nasilje nad oštećenom, psihički je maltretirao i vređao nazivajući je „kravo debela”, „svinjo” i dr., i pretio joj da će je „odrobijati”. Oštećena i ćerka su navele da je policija ranije tri puta intervenisala, ali da protiv okrivljenog nije vođen postupak. U toku postupka okrivljeni je priznao delo, a sud je našao da su, pored ove, olakšavajuće okolnosti to što okrivljeni nije osuđivan, što je otac troje dece i što se iskreno kaje zbog izvršenog dela. Imajući u vidu da se sudska opomena, prema odredbi čl. 77. st. 1. KZ, može izreći samo za ona krivična dela za koja je propisan zatvor do jedne godine ili novčana kazna, a koja su učinjena pod takvim olakšavajućim okolnostima koje ih čine naročito lakim, čini se, s obzirom na utvrđeno činjenično stanje, da se izvršeno delo ne može smatrati „naročito lakim”.

Nešto više spremnosti da adekvatno kazni okrivljene sud pokazuje prema onima koji su krivično delo nasilja u porodici izvršili prema svom roditelju, posebno prema majci. Tako je u jednom predmetu okrivljeni osuđen na efektivnu kaznu zatvora u trajanju od 9 meseci jer je „u periodu od maja 2006. do juna 2006. u više navrata svoju majku udarao rukama i nogama po telu”, usled čega je zadobila lake telesne povrede u vidu krvnih podliva na raznim delovima tela. U obrazloženju presude sud je posebno apostrofirao činjenicu da je „reč o situaciji kada je sin digao ruku na majku”, kao i činjenicu da se ona prema sinu „nije nikada loše ponašala”, da mu je „čak pomagala”.

¹Na šest meseci efektivne kazne zatvora osuđen je i okrivljeni koji je od svoje majke u više navrata tražio novac za opojna sredstva, a kad bi ona odbila da mu da novac, „pretio je da će joj kičmu polomiti, uvrtao joj ruku, bacao je na pod, cepao i lomio stvari po u kući, zaključavao je u stanu, uzimao joj mobilni, zahtevao da pozajmi novac od rođaka i kolega, pa je tako dana 10. 04. 2006. oko 19 časova, nakon što je oštećena odbila da mu da novac, zapretio da će je ubiti, bacio je na pod, pocapao odeću i uvrtao joj ruku, da bi nakon intervencije policije ponovo nasrnuo na oštećenu i više puta je pesnicom udario u glavu, uvrtao ruku i čupao za kosu.... „. Jedna od okolnosti koju je sud imao u vidu i koju je u obrazloženju presude posebno apostrofirao bila je činjenica da je okrivljeni delo izvršio prema „svojoj majci, osobi koja ga je rodila i odgajila”.

Analiza osuđujućih presuda pokazuje da sudije imaju nedopustivo visok „prag tolerancije” na nasilje u porodici i da ne sagledavaju u potpunosti njegovu društvenu opasnost. Ako je svrha kažnjavanja da se izvršilac spreči da čini krivična dela, da se utiče na njegovo buduće ponašanje, ali i da se utiče na druge da ne čine krivična dela i izrazi društvena osuda za krivično delo, jača moral i učvršćuju obaveze poštovanja zakona (čl. 42. KZ), izricanje isuviše blagih kazni za krivično delo nasilja u porodici šalje javnosti poruku da nasilje u porodici predstavlja manje opasan oblik kriminaliteta i da izvršioци nasilja mogu računati na „razumevanje” sudija.

Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, veoma je važno koje okolnosti sud uzima kao relevantne i kako procenjuje njihov uticaj. U skoro svim predmetima u kojima su donete prvostepene presude bilo je moguće ispitati koje je okolnosti sud uzeo u obzir prilikom odmeravanja, kojim se razlozima rukovodio kad je našao da kaznu treba ublažiti, optuženog uslovno osuditi, da li i koju meru bezbednosti treba izreći, što je, inače, dužnost suda, predviđena čl. 361. st. 8. ZKP, jer su sudske presude bile obrazložene. Samo u 5 predmeta nije bilo uslova da se utvrde okolnosti kojima se sud rukovodio prilikom odmeravanja kazne jer su se u ovim predmetima stranke i oštećeni odrekli prava na žalbu odmah po

objavljivanju presude, a niko od njih nije zahtevao dostavljanje presude, tako da presude u ovim predmetima, u skladu sa čl. 446. st. 7. ZKP, ne sadrže obrazloženje.

U analiziranim prvostepenim presudama, kao olakšavajuće okolnosti, navedene su:

- mladost okrivljenog,
- neosuđivanost okrivljenog,
- priznanje krivičnog dela,
- iskreno kajanje,
- okrivljeni je „porodični čovek”,
- korektno držanje pred sudom,
- odazivanje pozivu suda,
- oštećena se ne pridružuje krivičnom gonjenju,
- oštećena ne ističe imovinskopravni zahtev,
- okrivljeni ima maloletnu decu,
- okrivljeni je hranilac porodice,
- okrivljeni „inklinira porodičnom životu”,
- izvršeno nasilje je izazvano teškim materijalnim prilikama,
- pomirenje sa žrtvom,
- smanjena uračunljivost,
- loše zdravstveno stanje,
- spremnost da koriguje svoje ponašanje,
- starost,
- disocijalno poremećena ličnost,
- teške materijalne prilike u porodici,
- sređivanje porodičnih odnosa,
- doprinos oštećene, koja se nepristojno ponašala prema gostu okrivljenog,
- javno izvinjenje i dr.

U jednom predmetu sud je olakšavajućom okolnošću smatrao činjenicu da je okrivljeni bio pripadnik policije i učestvovao u borbi protiv terorista, kao i činjenicu da je okrivljeni doživeo ličnu tragediju jer su mu ubijeni stric i tri brata od strica. U presudi kojom je okrivljenog uslovno kaznio sud je konstatovao da postoje sledeće olakšavajuće okolnosti: okrivljeni je porodični čovek, nije osuđivan, krivično delo je generisano trajnim konfliktnim odnosima, oštećena je doprinela izvršenju dela jer se „nepristojno ponašala prema gostu okrivljenog” i okrivljeni je postupao u stanju smanjene uračunljivosti.

U jednom manjem broju predmeta sud je olakšavajućim okolnostima dao značaj „naročito olakšavajućih okolnosti”, što je bio osnov da, primenom čl. 56. KZ, ublaži kaznu ocenjujući da se i ublaženom kaznom može postići svrha kažnjavanja. Tako je, npr. karakter naročito olakšavajućih okolnosti sud pridao sledećim okolnostima: „ličnim prilikama” okriv-

ljenog, činjenici da je otac dvoje dece i da je delo izvršio u stanju smanjene uračunljivosti. Iako se sud nije izjasnio koje to „lične prilike” smatra olakšavajućim okolnostima, može se pretpostaviti, imajući u vidu utvrđeno činjenično stanje, da „lične prilike” čini okolnost da su u vreme izvršenja dela okrivljeni i oštećena bili razvedeni i da su deca oštećenoj poverena na čuvanje i vaspitavanje. Iako je konstatovao da postoje i otežavajuće okolnosti - ranija osuđivanost i veći broj prekršajnih kazni zbog nasilja nad suprugom zbog istog dela, sud je ipak smatrao da ima mesta ublažavanju kazne.

Za razliku od olakšavajućih okolnosti, koje se, najčešće, u velikom broju navode u sudskim presudama, broj otežavajućih okolnosti je znatno manji. Šta više, u relativno velikom broju predmeta sud je izričito konstatovao da ne postoji nijedna otežavajuća okolnost. U predmetima u kojima je sud našao da postoje otežavajuće okolnosti, kao najčešće, pojavljuju se:

- ranija osuđivanost za istorodno delo,
- ranije prekršajno kažnjavanje,
- pojačan stepen krivice,
- protek malog vremenskog perioda od prethodno izvršene kazne
- kontinuitet u ispoljavanju nasilja i dr.

Karakter otežavajuće okolnosti sud je u jednom predmetu pridao činjenici da je „*radnja izvršenja dela kontinuirano trajala duže od dve godine, da je za to vreme okrivljeni bio upozoren od strane organa starateljstva, ali, i pored takvih upozorenja, on je nastavljao sa istim ili sličnim ponašanjem*”.

Na osnovu podataka iz obrazloženja sudskih presuda može se zaključiti da je u mnogim predmetima sud sasvim uopšteno navodio različite okolnosti, ne udubljujući se u stvarni efekat njihovog dejstva, često kontradiktorno zaključujući da olakšavajuća okolnost može da bude to što je izvršilac „mlađi čovek”, što je „starija osoba” ili „čovek u srednjim godinama”. Takođe, uočen je automatizam prilikom utvrđivanja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti jer su navođene pojedine okolnosti iz same zakonske odredbe, pri čemu se nije uzimala u obzir činjenica da se radi o nasilnim odnosima u porodici koji imaju viši stepen opasnosti u odnosu na druge oblike nasilničkog ponašanja.

2. PRAVOSUDNA PRAKSA U NIŠU

2.1. Opšti podaci o predmetima

Pregledano je i analizirano ukupno 50 predmeta tužilaštva i 59 sudskih predmeta u kojima su radnje izvršilaca kvalifikovane kao krivično delo nasilja u porodici (čl. 194. KZ RS) iz nadležnosti opštinskog suda.

2.2. Predmeti tužilaštva

Pregledano je ukupno 50 predmeta u kojima je krivična prijava bila podneta za krivično delo nasilja u porodici iz nadležnosti opštinskog suda.

Saglasno opštim odredbama ZKP, podnosioci krivične prijave za delo nasilja u porodici, kao dela za koje se goni po službenoj dužnosti, mogu biti različiti organi, odnosno lica: službenu krivičnu prijavu mogu podneti državni organi, organi teritorijalne autonomije ili organi lokalne samouprave, javna preduzeća i ustanove (čl. 222. st. 1. ZKP), a privatnu krivičnu prijavu mogu podneti građani (čl. 223 st. 1. ZKP). U svakom slučaju, prijava se podnosi nadležnom javnom tužiocu, pismeno ili usmeno, a ako je podneta sudu, organu unutrašnjih poslova ili nenadležnom javnom tužiocu, oni su dužni da prijavu prime i odmah je dostave nadležnom javnom tužiocu (čl. 224 st.1 i 3 ZKP).

Pregled podnosilaca krivičnih prijava u ispitivanom uzorku pokazuje da je tužilaštvu najveći broj krivičnih prijava podneo organ unutrašnjih poslova, i to na osnovu prijave oštećenog lica (16), na osnovu obaveštenja člana porodice (6), na osnovu prijave građana (3), na osnovu obaveštenja komšija (1) ili na osnovu obaveštenja centra za socijalni rad (1). U 13 predmeta organ unutrašnjih poslova podneo je krivičnu prijavu posle interven-

cije na licu mesta (13). U 3 predmeta žrtve su javnom tužilaštvu podnale krivične prijave zajedno sa organom unutrašnjih poslova. Znatno manji broj krivičnih prijava podnale su same žrtve neposredno tužilaštvu, lično (5) ili preko advokata (1).

Navedeni podaci pokazuju da se najveći broj krivičnih prijava za nasilje u porodici podnosi organu unutrašnjih poslova, koji ih prosleđuje tužilaštvu, te da su retke prijave koje se neposredno upućuju javnom tužilaštvu. Činjenica je, takođe, da građani (komšije, članovi porodice) retko prijavljuju krivično delo nasilja u porodici, što pokazuje da se ovo delo i dalje smatra „privatnim činom”, koji treba sakriti od javnosti.⁴⁶

Prema odredbama ZKP, ukoliko na osnovu primljene krivične prijave i priloga uz nju ne može da oceni da li su verovatni navodi prijave ili ako podaci u prijavi ne pružaju dovoljno osnova da zahteva pokretanje krivičnog postupka, javni tužilac ima mogućnost da preduzima potrebne aktivnosti u cilju prikupljanja dopunskih obaveštenja (čl. 235. st. 2 ZKP). Potrebne podatke javni tužilac može tražiti direktno od podnosioca krivične prijave, kao i od žrtve krivičnog dela ili posrednim putem, preko organa unutrašnjih poslova (čl. 235. st. 2. ZKP). Međutim, zapaženo je da u praksi javni tužilac veoma retko neposredno prikuplja neophodna obaveštenja, već mnogo češće to čini preko organa unutrašnjih poslova. Podaci iz predmeta pokazuju da je tužilac obavio razgovor sa žrtvom samo u 3 slučaja. U najvećem broju slučajeva (23) razgovor sa žrtvom uopšte nije obavljen, u nešto manjem broju predmeta (15) razgovor sa žrtvom obavljen je u policiji, na zahtev tužilaštva, u 8 predmeta razgovor je obavljen u policiji, bez posebnog zahteva tužilaštva, a samo u jednom slučaju razgovor sa žrtvom obavljen je u Centru za socijalni rad. U jednom predmetu je navedeno da razgovor sa žrtvom nije mogao da bude obavljen zbog hitnosti postupka jer je protiv osumnjičenog određen pritvor, a u drugom predmetu je u cilju obezbeđenja dokaza sprovedena hitna istražna radnja saslušanjem oštećene.

Iako je odredbama ZKP predviđeno da se obaveštenja o izvršenom krivičnom delu mogu prikupljati na posredan način, preko organa unutrašnjih poslova i drugih organa (čl. 235. st. 2. ZKP), smatramo veoma važnim da u pretkrivičnom postupku javni tužilac ostvari kontakt i uspostavi odnos saradnje sa žrtvom. S obzirom na specifične karakteristike nasilja u porodici, kao i na posebnu životnu situaciju u kojoj se žrtva nasilja nalazi, neophodno je da javni tužilac kroz razgovor pruži žrtvi podršku, ohrabri je i ukaže na mogućnosti zaštite od nasilja u porodici. Takvo postupanje bi, pored ostalog, doprinelo, da se smanji broj žrtava koje kasnije, u toku krivičnog postupka, odustaju od svedočenja i izjavlju-

⁴⁶ Konstantinović Vilić, S., *Pravo žena na zaštitu od nasilja u porodici*, Ljudska prava za žene, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2004., str. 71; Konstantinović-Vilić, S., *Predrasude i stereotipi o nasilju u porodici, Pravom protiv nasilja u porodici*, Zbornik radova. Edicija „Žene i pravo”, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002., str. 28.

ju da se ne pridružuju krivičnom gonjenju, što je veoma raširena pojava.

Analiza predmeta iz uzorka pokazuje da je javni tužilac odbacio krivičnu prijavu u 5 slučajeva, dok je prihvatio u 44 predmeta. Samo u jednom predmetu, nakon sprovedenog istražnog postupka, tužilac je oduštao od gonjenja zbog smrti optuženog, pa je postupak obustavljen.

U predmetima u kojima su krivične prijave odbačene (5) tužilac je našao da ne postoji osnovana sumnja da je osumnjičeni izvršio krivično delo nasilja u porodici za koje se goni po službenoj dužnosti (čl. 235 st. 4. ZKP). Kao obrazloženje ovakvih odluka, navedene su sledeće okolnosti:

- da se pred istražnim sudijom osumnjičeni branio ćutanjem, da je oštećena odbila da svedoči, a da nije bilo drugih svedoka, niti materijalnih dokaza,
- da prema izveštaju policije nikada nije bilo intervencija po prijavi, niti po službenoj dužnosti,
- da je osumnjičeni izjavio da zna da je bio pijan, ali da se ne seća događaja, pri čemu su oštećeni roditelji odbili da svedoče, a drugih dokaza nije bilo,
- da je osumnjičeni pred istražnim sudijom priznao da se „*ponekad prema oštećenoj ponašao agresivnije*”, a oštećena je odbila da svedoči zbog toga što se osumnjičeni leči od psihičke bolesti i što imaju dvoje dece, pa želi da nastave zajednički život; molila je istražnog sudiju da se krivično gonjenje ne preduzima jer su se odnosi stabilizovali, okrivljeni se vratio sa lečenja, a krivični progon bi negativno delovao na njegovo izlečenje.

Uvid u spise pregledanih predmeta u kojima je krivična prijava odbačena pokazuje da je u odnosu na raniju praksu došlo do blagog opadanja broja odbačaja. Međutim, navedeni razlozi za odbacivanje krivične prijave i dalje su diskutabilni jer se uglavnom svode na nedostatak dokaza, prevashodno zbog odbijanja oštećenih da svedoče. To znači da nisu preduzete sve potrebne radnje u cilju prikupljanja drugih dokaza o izvršenom delu. Pri tome, treba imati u vidu da je većinu krivičnih prijava koje je javni tužilac odbacio, podnela policija nakon službene intervencije, te je bilo mogućnosti da se u skladu sa ovlašćenjima koje ima tužilaštvo u prekrivičnom postupku (čl. 46 st.3 ZKP) prikupe druga obaveštenja o okolnostima krivičnog dela ili izvršioca (čl. 226 ZKP) i drugi dokazi, uključujući i svedočenje policajaca koji su neposredno intervenisali, tj. izašli na lice mesta po dobijenom pozivu. Iako se u praksi često događa da žrtve menjaju svoj iskaz koji su ranije dale policiji i pred tužiocem negiraju da je delo nasilja u porodici izvršeno, smatramo, imajući u vidu društvenu opasnost krivičnog dela nasilja u porodici, da bi, pre odbacivanja krivične prijave, javni tužilac trebalo da u većoj meri sarađuje sa organom unutrašnjih poslova u cilju preduzimanja svih neophodnih radnji radi prikupljanja dodatnih činjenica i drugih dokaza, što podrazumeva da pre odlučivanja o krivičnoj

prijavi pažljivo i svestrano razmotri sve okolnosti izvršenja dela, situaciju u porodici pre i u vreme izvršenja dela, da sam ili posredstvom drugih organa, prikupi dodatne informacije o svim relevantnim činjenicama. U praksi, međutim, sve ove radnje su, po pravilu, izostajale, a do odbacivanja krivične prijave je došlo iako pre toga uopšte nije obavljen razgovor sa žrtvom (3 slučaja) ili je razgovor obavljen posredstvom organa unutrašnjih poslova. Samo u jednom slučaju javni tužilac je pre odbacivanje krivične prijave pozvao na razgovor oštećenu, koja se, kako je konstatovano u spisima, odazvala posle većeg broja urgencija.

U ispitivanom uzorku javni tužilac je podneo optužnicu u 7 predmeta, a optužni predlog u 37 predmeta, što pokazuje da je mnogo veći broj dela kvalifikovan kao prvi i drugi oblik krivičnog dela nasilja u porodici (čl. 194. st. 1. i 2. KZ), a znatno manji broj dela kvalifikovan je kao teži oblik krivičnog dela nasilja u porodici (čl. 194. st. 3. u vezi st. 1. i 2. KZ).

Za kvalifikaciju krivičnog dela nasilja u porodici veoma je važno na koji način se tumači pojam „član porodice” jer je bitna odlika ovog krivičnog dela okolnost da su izvršilac i žrtva članovi iste porodice. Međutim, odredbama KZ nije izričito predviđeno koja lica se smatraju članovima porodice; jedino je u čl. 112 tač. 28 KZ predviđeno da se članovima porodice smatraju i bivši supružnici i njihova deca, kao i roditelji bivših supružnika. To je i razlog što se pojam „član porodice” u praksi tumači veoma različito. U pojedinim pravosudnim institucijama izražen je restriktivni pristup u tumačenju pojma „član porodice”, što za posledicu ima da se pojedini subjekti isključuju iz kruga subjekata koji uživaju krivičnopravnu zaštitu (npr. razvedeni supružnik), dok se u nekim institucijama ovaj pojam tumači široko, tako da uključuje i srodnike po tazbini. Zbog toga i posle pet godina od uvođenja krivičnog dela nasilja u porodici u domaći krivičnopravni sistem vlada haotično stanje u pogledu kruga subjekata koji uživaju krivičnopravnu zaštitu od ovog oblika kriminaliteta.

Analizirani predmeti iz istraživačkog uzorka pokazuju da se Opštinsko javno tužilaštvo u Nišu opredelilo za šire tumačenje pojma „član porodice”. Prema podacima iz pregledanih predmeta, kao žrtve (oštećeni) pojavljuju se: supruga (23), punoletna deca – sinovi (11), vanbračne supruge (5), majka (4), otac (4), maloletna deca – sinovi (3), razvedene supruge (3), snahe (2), babe (2), maloletna deca (2), maloletna kći (1), kći (1), sestra (1), tašta (1), brat (1), unuk (1), pašenog (1).

U predmetima Opštinskog javnog tužilaštva u kojima se kao oštećeni javljaju snaha, tašta, baba, brat, sestra, unuk, u dispozitivu optužnog akta je navedeno da je osumnjičeni izvršio delo u porodičnoj kući. Na osnovu toga se može zaključiti da je prilikom kvalifikacije dela nasilja u porodici u pojedinim slučajevima bila od uticaja okolnost da su osumnjičeni i oštećena/i živeli u zajedničkom domaćinstvu. Međutim, podaci iz neki sudskih predmeta upućuju na zaključak da ova okolnost nije uticala na kvalifikaci-

ju dela jer su pred ovim sudom procesuirana krivična dela nasilja u porodici u kojima okrivljeni i oštećena/i u vreme izvršenja dela nisu živeli u istom domaćinstvu, pri čemu su neka od ovih dela izvršena u javnom prostoru, a neka u porodičnoj kući oštećenog. Tako je, npr. javni tužilac podneo optužni predlog za krivično delo nasilja u porodici, smatrajući svekrvu (maćeha muža okrivljene) članom porodice iako ona nije živela u istom porodičnom domaćinstvu sa okrivljenim, a nasilje je ispoljeno na ulici. Takođe, po shvatanju javnog tužioca i pašenog uživa krivičnopravnu zaštitu, bez obzira što sa oštećenim ne živi u istom domaćinstvu.

Zapaža se da prilikom kvalifikacije dela Opštinsko javno tužilaštvo u Nišu polazi od stava da bivši supružnik ima status „člana porodice”. Prema nalazu iz ranijeg istraživanja, u početnom periodu primene krivičnopravnih propisa o nasilju u porodici ovo tužilaštvo nijedno delo nasilja izvršeno prema bivšem supružniku nije kvalifikovalo kao nasilje u porodici. Sada se, međutim, može konstatovati da je stav tužilaštva promenjen, na šta je uticala okolnost da je u međuvremenu stupio na snagu novi KZ RS kojim je, u čl. 112. tač. 28 KZ RS, predviđeno da se i bivši supružnici imaju smatrati članom porodice. Nesumnjivo je da ovaj pozitivan pomak doprinosi proširenju domena krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici i ostvarivanju intencija zakonodavca.

Takođe, pozitivnom se može oceniti nova praksa Opštinskog javnog tužilaštva u Nišu, koja se sada zasniva na stavu da se radi o krivičnom delu nasilja u porodici i kad su izvršilac i žrtva supružnici među kojima je u vreme izvršenja dela bila u toku brakorazvodna parnica. Raniji stav ovog tužilaštva bio je sasvim suprotan i, svakako, protivan zakonu, s obzirom da vođenje brakorazvodnog postupka između žrtve i izvršioca ni na koji način ne može da utiče na kvalifikaciju dela nasilja prema supružniku, budući da u vreme izvršenja dela postupak još uvek nije okončan, niti se u vreme odlučivanja o krivičnoj prijavi zna njegov ishod.

Analiza predmeta Opštinskog javnog tužilaštva iz ispitivanog uzorka pokazuje da postoje izvesni problemi u pogledu primene odredbi o sticanju krivičnih dela (čl. 60. KZ RS).

Pre svega, u dispozitivu pojedinih optužnih predloga ne navodi se precizno ko su oštećena lica, već se samo uopšteno pominju „maloletna deca”, „sinovi”, bez opisivanja radnje izvršenja pojedinačno prema svakom od oštećenih. Nesumnjivo je da ovakav način formulisanja dispozitiva nije korektan jer se time zamagljuje činjenica da je osumnjičeni izvršio veći broj krivičnih dela u sticaju (čl. 60. KZ RS). Zbog ovakvog načina formulisanja dispozitiva, u pojedinim slučajevima broj žrtava ostao je bez uticaja na kvalifikaciju dela izvršenih u sticaju jer su pojedini članovi porodice jedinstveno tretirani kao oštećeni. Ako se ima u vidu da je preduzeta radnja prouzrokovala posledicu prema svakoj od žrtava, jasno je da postoji jedinstvo krivičnih dela sa gledišta kažnjivosti. Međutim, dok se u nekim

slučajevima optuženje odnosilo na dva krivična dela nasilja u porodici kada su žrtve različite, na primer, kada je osumnjičeni suprug izvršio krivično delo prema supruzi i sinu; supruzi, tašti i pašenogu, u drugim slučajevima se smatra da postoji jedno krivično delo izvršeno prema dvoje maloletne dece ili kada je osumnjičeni „*istog dana i u isto vreme uputio pretnje iste sadržine supruzi i sinovima*” ili kada je „*osumnjičena u toku rasprave gađala satarom prema sinu i prema unuku*”.

Pregledom sudskih predmeta utvrđeno je da odredbe o sticaju nisu primenjene ni u slučaju kada je okrivljeni optužen da je izvršio jedno krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st.1. KZ RS, iako je u dispozitivu optužnog predloga navedeno da je delo izvršeno različitog datuma i na različite načine:

„optuženi je 12. 11. 2004. godine razvalio vrata na stanu i ćerku D. uhvatio za vrat i pesnicama tukao, zbog čega je pozvala policiju”.

„optuženi je 21. 01. 2005. godine po povratku iz grada u pijanom stanju zatražio od vanbračne supruge, oštećene J. da mu skuva kafu i posluži rakiju, što je ona učinila. Posle toga u prisustvu komšinice, kada je oštećena rekla da će ostati da živi u Nišu, uputio pretnje rečima 'kurvo, droljo, (...) ubiću te, zadaviću te ,' zatim uhvatio za vrat i zadao nekoliko udaraca pesnicom po glavi i ramenima, a bežičnim telefonom u potiljačni deo glave”.

Međutim, u drugom slučaju, optužba se odnosila na dva krivična dela nasilja u porodici čl.194 st.2 u vezi st.1 KZ RS kada su žrtve i radnje izvršenja bile različite:

„...primenom nasilja ugrozio telesni integritet supruge ...na taj način što je nakon kraće rasprave otišao do kuhinje i uzeo nož – sredstvo podobno da telo teško povredi i oštećenju zadao dva uboda nožem u predelu leve nadkolenice, a zatim je drškom noža udario po glavi nanevši joj lake telesne povrede u vidu ogrebotina i krvnih podliva, da bi dana 2.4.2006. oko 15.15 časova pod pretnjom da će napasti na život i telo člana porodice oštećenog (...) ugrozio njegov telesni integritet na taj način što je došao kući pijan i nakon kraće rasprave sa sinom... oštećenog gađao praznom flašom da bi nakon toga uzeo nož, sredstvo podobno da telo teško povredi, i oštećenom uputio pretnje 'ima da te ubijem' 'zaklaću te' i psovao ga...”.

Nesumnjivo je da neujednačeno postupanje prilikom optuživanja može, u krajnjem, dovesti do različitog kažnjavanja okrivljenih.

Osim toga, zapažena je neujednačena primena odredbe o produženom krivičnom delu (čl. 61 KZ RS). Osumnjičenom se stavlja na teret izvršenje krivičnog dela u produženom trajanju, kao na primer, u slučaju kada je sin osumnjičen da je prema majci izvršio više istih krivičnih dela u vremenskom kontinuitetu:

„...osumnjičeni je u periodu od 6. 10. 2006. do 27. 10. 2006. u zajed-

ničkom stanu primenom nasilja ugrožavao telesni integritet svoje majke na taj način što joj je 6. 10. 2006. zadao više udaraca rukama po telu i glavi, a potom je dana 20. 10. 2006. ponovo primenio nasilje prema oštećenoj, tako što je uhvatio rukama za vrat gušeći je, nakon čega je vukao za kosu a potom pesnicama udario u glavu, da bi dana 27. 10. 2006. oštećenoj uputio reči uvrede ... a potom je pesnicama udario u predeo usana, oborio na zemlju i dok je oštećena ležala uhvatio je za kosu i vukući po podu upućivao joj reči (...) da bi nakon toga nastavio da je šutira po telu sve dok oštećena nije rekla gde se nalazi novac – čime bi izvršio krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 1. KZ u produženom trajanju u vezi čl. 61. KZ RS”.

U drugom slučaju, međutim, i pored ispunjenosti zakonskih uslova za postojanje produženog krivičnog dela, optuženje se odnosilo na jedno krivično delo:

„Osumnjičeni je u periodu od novembra 2006. do 26. 02. 2007. godine primenom nasilja, drskim i bezobzirnim ponašanjem ugrožavao spokojstvo, telesni integritet, duševno stanje svoje vanbračne supruge, na taj način što je neutvrđenog dana u toku novembra 2006. u kući zajedničkih prijatelja, oštećenoj pesnicom zadao više udaraca po telu, kojom prilikom je oštećena zadobila povrede u vidu kontuzije desne podlaktice, a zatim je dana 25. 02. 2007. bez ikakvog povoda u svojoj kući vikao na oštećenu, a kada joj je zazvonio mobilni telefon, počeo je da je udara po telu nazivajući je pogrđnim imenima... dok je dana 26. 02. 2007. nakon povratka kući, počeo da tuče oštećenu, pa kada je pokušala da nazove policiju, polomio je telefon, šutnuo je nogom i isterao iz kuće – čime bi izvršio krivično delo nasilje u porodici iz čl. 194. st. 1. KZ RS.,

Propust da se izvršeni akti nasilja u porodici kvalifikuju kao produženo krivično delo može da dovede do nejednake primene zakona prilikom odmeravanja kazne jer kontinuitet u vršenju nasilja predstavlja posebno otežavajuću okolnost.

Kad je u pitanju efikasnost rada javnog tužilaštva, ona je u javnotužilačkim predmetima sagledavana kroz praćenje trajanja postupka od datuma izvršenja krivičnog dela do datuma podizanja optužnog akta. Datum izvršenja dela samo neznatno odstupa od datuma podnošenja krivične prijave.

U uzorku javnotužilačkih predmeta trajanje postupka pruža sledeću sliku (grafikon 20).

Broj predmeta	Vremenski period
11	manje od 1 meseca
21	od 1 do 3 meseca
7	3 do 5 meseci
9	6 do 7 meseci
2	preko 7 meseci

Grafikon 20

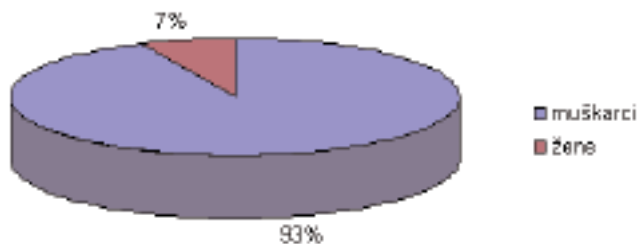
Na osnovu prezentovanih podataka, može se zaključiti da je javno tužilaštvo u periodu obuhvaćenom istraživanjem postupalo prilično efikasno jer je u najvećem broju slučajeva vremenski period od navodnog izvršenja krivičnog dela do podizanja optužnog akta iznosio između 1 i 3 meseca. Ovakav nalaz u pogledu trajanja postupka pred javnim tužilaštvom potvrđen je i na osnovu podataka iz pregledanih sudskih predmeta.

2.3. Sudski predmeti

Predmet razmatranja bilo je ukupno 59 sudskih predmeta u kojima su procesuirana krivična dela kvalifikovana kao nasilje u porodici iz čl. 194. KZ RS.

2.3.1. Profil izvršilaca

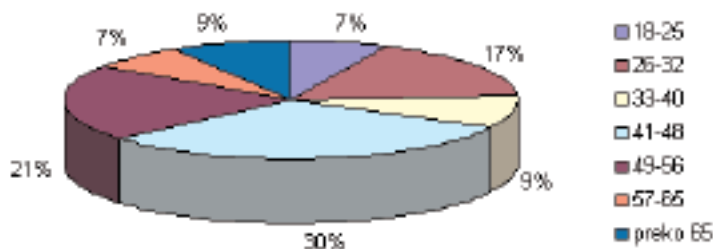
Uvid u sudske predmete potvrdio je nalaz iz ranijeg istraživanja: – krivično delo nasilje u porodici uglavnom vrše muškarci. U ispitivanom uzorku, među izvršiocima je bilo 93,15% muškaraca i 6,85% žena. (grafikon 23). Šta više, u odnosu na period obuhvaćen ranijim istraživanjem, u periodu koji je obuhvaćen novim istraživanjem procenat učešća muškaraca u ukupnom uzorku povećao se za 11% (grafikon 21).

Grafikon 21

Starosna struktura izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici pruža sledeću sliku: 6,95% izvršilaca je starosti do 18–25 godina, 16,95%

starosti od 26–32 godine, 8,88% starosti od 33–40 godina, 30,78% starosti od 41–48 godina, 20,95% izvršilaca starosti od 49–56 godina, 6,84% starosti od 57–65 godina i 8,74% preko 65 godina (grafikon 22).

Grafikon 22

Za razliku od nalaza iz ranijeg istraživanja, prema kojima je najveći broj izvršilaca imao između 33-44 godina, prema podacima iz novog istraživanja najveći broj izvršilaca je starosti između 41 i 48 godina, što pokazuje da se pomera starosna granica izvršilaca prema starijoj uzrasnoj kategoriji.

Među izvršiocima dela nasilja prema članovima porodice, najviše je onih koji su u braku (55,99%), dok je daleko manji broj onih sa statusom razvedenog supružnika (11,85%). U vanbračnoj zajednici je 11,85% izvršilaca, dok je neoženjenih, odnosno neudatih izvršilaca 20,31%.

Komparacija sa podacima prikupljenim u ranijem istraživanju pokazuje da je za 5% povećan broj izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici koji su sa žrtvom nasilja u vanbračnoj zajednici, što upućuje na zaključak da je prevaziđen stav da krivičnopravnu zaštitu od nasilja u porodici uživaju samo bračni supružnici, koji je u ranijem periodu bio dominantan.⁴⁷

U ispitivanom uzorku izvršiocu u većini slučajeva imaju decu. Najveći broj njih ima dvoje dece, devetoro ima troje i više dece, sa jednim detetom su 13 izvršilaca, dok za 20 njih nema podataka o broju dece. Indikativno je da u spisima više od 1/3 predmeta nema podataka o broju dece jer to ukazuje da se nedovoljno sagledava okolnost da li je izvršilac nasilja u porodici roditelj.

U pogledu obrazovanja, među izvršiocima je najviše onih sa završenom srednjom školom (66,11%), a najmanje onih bez ikakvog obrazovanja (1,71%). Završenu višu školu ili fakultet ima 6,82% izvršilaca, dok su sa osnovnom školom 13,60%. Za ostalih 11,76% izvršilaca nema podataka

⁴⁷ Analiza prakse Opštinskog suda u Nišu nastale u prvih 18 meseci primene propisa o nasilju u porodici, koja je izvršena tokom ranijeg istraživanja, pokazala je da, po shvatanju ovog suda, vanbračni supružnik nije imao tretman „člana porodice“. Autorke istraživanja su podvrgle kritici ovakav stav, ukazujući da on nema podlogu u zakonu i da takva praksa predstavlja akt diskriminacije članova vanbračne porodice, koji bi trebalo da uživaju zaštitu od porodičnog nasilja pod istim uslovima pod kojima se ona pruža članovima bračne porodice. (Videti: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa u Republici Srbiji*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002, str. 76-77).

o obrazovanju. I novo istraživanje potvrdilo je da je obrazovni nivo izvršilaca znatno viši u odnosu na obrazovni nivo izvršilaca krivičnih dela sa elementom nasilja prema drugim licima, koji su, kako istraživanja pokazuju,⁴⁸ sa nižim stepenom obrazovanja ili bez obrazovanja.

Samo mali broj izvršilaca (13,55%) nema nikakvo zanimanje, dok je ubedljiva većina njih (86,45%) sa određenim zanimanjem, pri čemu su njihova zanimanja veoma različita: vozač, frizer, kondukter na železnici, metaloglođač, saobraćajni tehničar, mašinski tehničar, šnajder, keramičar, elektrotehničar, knjigovođa, ugostitelj, trgovac i dr.

Među izvršiocima nezaposleni čine više od polovine ukupnog broja 54,21%, zaposlenih je 27,12%, dok je penzionera 11,83%. Za 6,84% izvršilaca nema podataka o zaposlenosti. Ovako visok procenat nezaposlenih izvršilaca potvrđuje da nepovoljan socio-ekonomski položaj muškaraca, odnosno nestabilnost njihovog društvenog statusa, koji je prevashodno vezan za njihov radnopravni status, predstavlja jedan od važnih faktora koji utiču na javljanje nasilja u porodici.⁴⁹

Prema podacima iz novog istraživanja, među izvršiocima je navise Srba, dok samo 10,6% pripada Romskoj etničkoj zajednici. Svi izvršiocima imaju državljanstvo RS.

Mesto rođenja i mesto prebivališta izvršilaca su u većini slučajeva isti, s tim što je veći broj izvršilaca sa mestom rođenja i prebivališta u gradu (67,60%). Tri izvršioca imaju mesto prebivališta u prigradskom naselju, a osam u selu. U odnosu na podatke iz ranijeg istraživanja, neznatno je povećan procenat izvršilaca koji žive u selu, ali među izvršiocima i dalje dominiraju oni koji su rođeni i žive u gradu.

Sudeći po broju izvršilaca iz istraživanog uzorka za koje postoje podaci da su u prošlosti bili osuđeni za ranija krivična dela, izvršiocima krivičnih dela nasilja u porodici imaju sklonost ka kriminalnom ponašanju. Naime, od ukupnog broja izvršilaca, ranije je bilo osuđivano 25 izvršilaca (42,20%), pri čemu su svi oni uglavnom osuđivani više puta, najčešće dva, i to za različita dela, među kojima su: prevara, uvreda, laka telesna povreda, teška telesna povreda, krađa, učestvovanje u tuči, nasilničko ponašanje i dr. Od onih koji su osuđivani, preko 1/3 njih su ranije bili osuđeni za krivično delo sa elementom nasilja izvršeno prema osobi oštećenoj izvršenjem krivičnog dela nasilja u porodici. Takođe, veliki je broj onih koji su bili prekršajno kažnjeni zbog nasilja prema oštećenoj osobi.

Posebno zabrinjava okolnost da je, prema podacima iz predmeta, relativno veliki procenat oštećenih osoba (preko 25%) koje su tokom saslušanja tvrdile da je policija ranije više puta intervenisala, ali da se inter-

⁴⁸ Konstantinović Vilić, S., Nikolić Ristanović V., *Kriminologija*, Centar za publikacije pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2003, str. 119 i dalje.

⁴⁹ O tome, videti: Nikolić Ristanović, V., *Ka objašnjenju i prevenciji nasilja u porodici u Srbiji: multivarijantni pristup*, u: „Pravom protiv nasilja u porodici“, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002, str. 9-15. i tamo navedenu literaturu.

vencija završavala usmenim upozorenjem. U jednom predmetu zasvedočena je izjava oštećene da se čak 13 puta obraćala policiji i da je policija detaljno upoznata sa situacijom u porodici i ponašanjem nasilnika. Prema podacima iz jednog od predmeta obuhvaćenog istraživanjem, protiv optuženog je ranije vođeno čak 12 krivičnih postupaka, od kojih su četiri bila kvalifikovana kao nasilje u porodici (raniji čl. 118a). Sve krivične prijave bile su podnete zbog raznih vidova nasilja prema oštećenom i sve su – *odbačene*. Prema podacima koje je policija iznela u ovom predmetu, isti optuženi je zbog ranijih akata nasilja nad oštećenom 13 puta bio prekršajno kažnjen, i to 12 puta novčanom kaznom i jednom kaznom zatvora u trajanju od 15 dana. Ovi podaci jasno ilustruju da su raniji pravni instrumenti zaštite od nasilja u porodici bili neefektivni i nedelotvorni da spreče dalje ispoljavanje nasilja.

Jedan od važnih podataka u sagledavanju nasilja u porodici tiče se posebnih životnih okolnosti vezanih za izvršioce: njihov izbeglički status odnosno status raseljenog lica, kao i njihovo učešće u ratovima na tlu bivše SFRJ. Prema podacima iz predmeta, u ispitivanom uzorku nijedan izvršilac nema status izbeglice ili raseljenog lica, niti među izvršiocima bilo povratnika sa ratišta. Međutim, prema ovim podacima treba imati rezerve, s obzirom da se u mnogim spisima predmeta uopšte ne nalaze podaci o ovim važnim okolnostima.

U pregledanim spisima sudskih predmeta ima veoma malo podataka na osnovu kojih se može sagledati ličnost izvršilaca i izvesti validni zaključci o načinu njihovog života. Sudeći prema malobrojnim podacima koji se mogu naći u spisima, izgleda da su izvršiocima iz ispitivanog uzorka uglavnom odrasli u kompletnim primarnim porodicama sa relativno dobrim porodičnim odnosima i da njihovi roditelji nisu bili skloni alkoholu. Među učiniocima nema ni jednog za koga postoji podatak da je pokušao samoubistvo ili da se samopovredio. Takođe, prema podacima iz sudskih predmeta, izvršiocima u većini slučajeva nisu ispoljavali devijantno i kriminalno ponašanje u mladosti; samo za jedan slučaj postoji podatak o vršenju krivičnih dela u vreme maloletstva. Međutim, na osnovu ovoga se ne može zaključiti da izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici nisu u maloletstvu vršili krivična dela ili se devijantno ponašali zbog toga što sud uopšte nije ispitivao okolnosti koje su postojale pre izvršenja krivičnog dela, a koje se odnose na ličnost izvršioca. Osim toga, u predmetima nema podataka o porodičnoj anamnezi okrivljenih i odnosima u njihovoj primarnoj porodici. Samo u onim predmetima u kojima je obavljeno psihijatrijsko veštačenje (u pregledanom uzorku samo u jednom predmetu) postoji više podataka o tome iz kakve porodice potiče okrivljeni, da li su roditelji alkoholičari, da li su vršili krivična dela, kakvi su porodični odnosi sa roditeljima i sl.

O postojanju uzročne veze između upotrebe alkohola i ispoljenog kri-

minalnog ponašanja, i novo istraživanje potvrdilo je da najveći broj izvršilaca ne boluje od alkoholizma i da najveći broj njih nije bio u alkoholisanom stanju u vreme izvršenja dela. Prema raspoloživim podacima, u ispitivanom uzorku samo 3 izvršioca bila su pod dejstvom alkohola (5,20%), i to kod dvojice je postojalo lako pijanstvo, kod jednog teško pijanstvo. Iz spisa predmeta ne može se saznati da li je i u kojoj meri upotreba alkohola bila od uticaja na izvršenje krivičnog dela jer nedostaje nalaz veštaka – psihologa o tome u kojoj je meri upotreba alkohola uticala na formiranje odluke za izvršenje krivičnog dela. Međutim, na osnovu opisa događaja i opisa stanja u porodici u onim slučajevima gde je utvrđeno postojanje lakog i srednjeg pijanstva u vreme izvršenja dela, može se konstatovati da je lošim porodičnim odnosima i povećanoj agresivnosti prema članovima porodice znatno doprinela upotreba alkohola.

Među izvršiocima u ispitivanom uzorku samo je dva slučaja konstatovano da su okrivljeni koristili drogu, pri čemu je samo jedan izvršilac bio pod dejstvom droge u vreme izvršenja dela.

2.3.2. Odnos izvršilaca prema izvršenom krivičnom delu

Kad je reč o odnosu izvršilaca prema izvršenom delu, prema podacima iz spisa predmeta, 8,54% izvršilaca, po oceni suda, stvarno žali i kaje se za preduzetu radnju, 5,11% izvršilaca se ne kaje i smatra svoj postupak adekvatnim, 15,21% izvršilaca delo ne priznaje, a 3,44% njih ima neodređen odnos prema delu. U odnosu na ostale izvršioce nepoznato kakav je njihov odnos prema delu. U jednom slučaju izvršilac je samo verbalno izrazio kajanje, primenu nasilja prema supruzi pravdao je svojom ljubomorom i činjenicom da je oštećena kritičnom prilikom „odbila da mu napravi salatu koju je želeo”.

Komparacija ovih podataka sa podacima iz ranijeg istraživanja pokazuje da je smanjen broj izvršilaca koji delo ne priznaju (sa 17,8% na 15,21%) i koji se ne kaju i svoj postupak smatraju adekvatnim (sa 17,8% na 5,11%). Na osnovu ovih podataka ne može se sa sigurnošću izvesti zaključak da je došlo do stvarne promene odnosa izvršilaca prema izvršenom delu. Pre se može zaključiti da su, u uslovima postojanja neoborivih dokaza o izvršenom delu, izvršioци svesni da nema nikakvog smisla negirati delo i da veće pozitivne efekte, s aspekta ublažavanja kazne, može dati izražavanje kajanja. Može se sa velikom verovatnoćom pretpostaviti da na takvo ponašanje izvršioци upućuju i njihovi advokati. U pogledu odnosa izvršioca prema odgovornosti za događaj, sedmoro njih uglavnom prebacuje odgovornost na žrtvu (11,90%), desetero izvršilaca krivi i sebe i žrtvu (16,92%), ne krivi ni sebe ni žrtvu dvoje izvršilaca, već događaj smatra nesrećnim sticajem okolnosti (3,41%), a pet izvršilaca ne priznaju delo (8,50%). Za ostale izvršioци nije bilo moguće utvrditi kakav je njihov odnos prema odgovornosti za događaj jer nije bilo relevantnih podataka u

spisima predmeta.

U odnosu na podatke iz ranijih istraživanja, došlo je do relativno velikog povećanja procenta onih koji za učinjeno delo krive i sebe i žrtvu (sa 10,70% na 16,92%), dok je smanjen procenat onih koji događaj smatraju nesrećnim sticajem okolnosti (sa 10,70% na 3,41%).

2.3.3. Stanje uračunljivosti izvršilaca

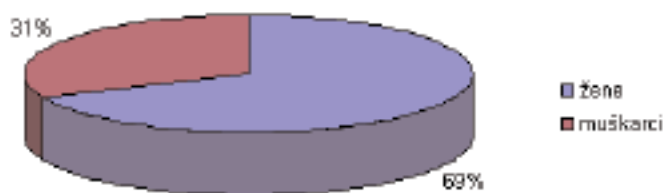
I novo istraživanje je potvrdilo da su izvršioци krivičnog dela nasilja u porodici duševno zdrave osobe, sudeći po tome što je, prema podacima iz spisa predmeta, samo kod jedne osobe veštačenjem utvrđen hronični psihogenetski sindrom alkoholne geneze sa dominantnim izmenama kognitivnih funkcija, kod druge da je patološki strukturisana ličnost (granični poremećaj ličnosti), na koji je inkorporirana simptomatska politoksikomanija. Kod ostalih izvršilaca nije dijagnostikovana bilo koja vrsta duševne bolesti. Takođe, nijedna osoba nije bila neuračunljiva u vreme izvršenja dela, a samo jedna je bila bitno smanjene uračunljivosti.

2.3.4. Profil žrtava

Prema podacima iz pregledanih sudskih predmeta, broj žrtava (66) veći je od broja izvršilaca jer je u 9 slučajeva izvršilac izvršio krivično delo nasilja u porodici prema dva lica, a u 3 slučaja prema 3 lica, tako da je ukupan broj žrtava 74.⁵⁰

Među žrtvama je dvoje maloletne dece, dok je broj punoletnih lica 72.

Podaci iz novog istraživanja potvrdili su da žene čine najveći broj žrtava nasilja u porodici. Među žrtvama je najviše žena (68,75%), dok muškarci čine 31,25% od ukupnog broja žrtava (grafikon 23).

Grafikon 23

Većina žrtava ima prebivalište u gradu (50,15%), manji broj živi u selu (31,55%), dok se prigradsko naselje kao prebivalište navodi u 18,51% predmeta. Grad je mesto rođenja 39,60%, žrtava, a selo 35,65%. Za os-

⁵⁰ Ukupan broj žrtava (66) veći je od broja pregledanih predmeta (59) jer je u nekoliko predmeta delo izvršeno prema većem broju lica. Pojedini izvršioци su, pored krivičnog dela nasilja u porodici, izvršili u sticaju i druga krivična dela. Tako je, npr. u jednom predmetu okrivljeni izvršio tri krivična dela nasilja u porodici i dva krivična dela: ometanje ovlašćenog službenog lica u obavljanju poslova bezbednosti ili održavanja javnog reda i mira (čl. 23. st. 1. Zakona o javnom redu i miru).

tale žrtve nije poznato mesto rođenja. Ovi podaci bitno ne odstupaju od rezultata iz ranijeg istraživanja.

Veći broj žrtava je starosti od 25 do 48 godina; 7 žrtava od 25 do 32 godine, 3 žrtve od 33 do 40, 8 žrtava preko 65, 7 od 18 do 25, 13 žrtava od 41 do 48, a 2 žrtve su deca. Najveći broj žrtava je oženjeno, njih 49,20%, 10,20% žrtava su u vanbračnoj zajednici, 11,90% žrtava su razvedene, dve žrtve su neoženjena lica, dok bračni status ostalih nije poznat.

Najveći broj žrtava ima status bračne supruge izvršioca – 31,55%, 9,57% su u statusu vanbračne supruge, a broj žrtava koje su bivše supruge izvršilaca čini 7,75% od ukupnog broja žrtava. Među žrtvama su i osam roditelja izvršilaca, s tim što je među njima 5 očeva i 3 majke. Dve maloletne žrtve su deca izvršilaca, što iznosi 3,95% od ukupnog broja žrtava. Komparacija sa rezultatima ranijeg istraživanja pokazuje da je smanjen broj dece kao žrtava nasilja u porodici, i to sa 12,50% na 3,95%. Iz ovog podatka ne bi trebalo zaključiti da je došlo do smanjenja nasilja prema deci, već da se ova dela i dalje ne prijavljuju i teško otkrivaju, tako da je tamna brojka ovog oblika kriminaliteta izuzetno velika.

U ispitivanom uzorku, samo 8,20% žrtava nema dece, 6,80% ima troje dece, 37,30% ima dva deteta, dok 27,10% žrtava ima jedno dete. Za ostale žrtve nema podataka o broju dece.

Žrtve su različitog nivoa obrazovanja i zanimanja: samo je 6 žrtava bez ikakvog obrazovanja, a obrazovanje nemaju ni maloletne žrtve, tako da ukupan broj žrtava bez obrazovanja iznosi 13,60%. Nezavršenu osnovnu školu imaju 3 žrtve, srednje obrazovanje ima 16 žrtava, a za 20 žrtava nije poznat stepen obrazovanja. Zanimanje žrtava, kao i zanimanje izvršilaca, veoma je različito: frizerka, studentkinja, radnica, penzioner, blagajnica, bankarska službenica, šalterski radnik i sl. Podaci o obrazovanju i zanimanju izvršilaca i žrtava pokazuju da i izvršioci i žrtve mogu biti obrazovani i neobrazovani i da mogućnost da neko postane žrtva porodičnog nasilja ne zavisi u velikoj meri od stepena obrazovanja ni žrtve ni izvršioca.

Prilikom sagledavanja uslova života žrtve nasilja u porodici, od značaja su njene ekonomske prilike, koje su prevashodno uslovljene njenom (ne)zaposlenošću. Podaci o zaposlenju žrtava u ispitivanom uzorku pružaju sledeću sliku: najviše je domaćica (23,70%), zaposlenih je 13,60%, studentata/kinja 1,7%, penzionera/ki 10,20%, dok je nezaposleno 6,83% žrtava. Za ostale žrtve nema podataka o zaposlenju. Ukupan broj zaposlenih radnosposobnih žrtava i žrtava koje ostvaruju sopstvene prihode po osnovu penzijskog osiguranja je manji od broja domaćica i izdržavanih lica, što upućuje na zaključak da ekonomska nesamostalnost žrtve doprinosi njenoj odluci da ostane sa nasilnikom uprkos nasilju koje trpi. Pri tome, treba imati u vidu da, prema podacima iz sudskih spisa, upravo ova kategorija žrtava trpi dugogodišnje kontinuirano nasilje.

2.3.5. Priroda odnosa između izvršilaca i žrtava

U najvećem broju predmeta između izvršioca i žrtve postojao je bračni odnos – 45,80%. U 10,10% predmeta među njima je postojao vanbračni odnos. U 10,10% predmeta izvršiocu su bili deca, a žrtve njihovi roditelji, u 8,50% predmeta izvršilac i žrtva bili su bivši supružnici, u 11,70% predmeta izvršiocu su bili roditelji, a žrtve njihova deca, u 5,00% predmeta izvršilac je bio brat, a žrtva sestra, u 3,70% predmeta delo je izvršio unuk prema baki, u 1,70% snaha prema svekrvi, a u 3,40% svekrva prema snahi.

2.3.6. Odnos izvršilaca i žrtava pre podnošenja krivične prijave i reagovanje na ranije akte nasilja

U ispitivanom uzorku nasilju je u dužem vremenskom periodu bilo izloženo 47 žrtava. 33 žrtve su tražile pomoć, i to najviše od nevladinih organizacija (37,3%). Za polovinu manji je broj onih žrtava koje su se obraćale centru za socijalni rad ili policiji (18,6%). Tri žrtve su po izvršenom krivičnom delu nasilja u porodici smeštene u Prihvatište za žene i decu žrtve nasilja pri Domu za decu bez roditeljskog staranja „Duško Radović” u Nišu i u vreme sprovođenja krivičnog postupka još uvek su se tamo nalazile. Treba primetiti da su ove žrtve na svakom suđenju imale podršku psihološkinje iz Prihvatišta, koja je prisustvovala svim glavnim pretresima. Iz razgovora sa žrtvama saznale smo da je ova podrška za njih bila veoma značajna jer je doprinela njihovom osnaživanju i lakšem prevazilaženju trauma.

Komparacija ovih podataka sa podacima iz ranijeg istraživanja upućuje na zaključak da su žrtve nasilja bile manje spremne da nasilje čuvaju kao tajnu. Naime, prema podacima iz ranijeg istraživanja, najveći broj žrtava, među kojima su i one izložene dugotrajnom fizičkom i psihičkom maltretiranju, nije tražio bilo kakvu pomoć, niti je prijavljivao nasilje policiji.

Međutim, indikativno je, s druge strane, da su se, prema podacima iz novog istraživanja, žrtve najviše obraćale nevladinim organizacijama. U objašnjenju ove pojave treba imati u vidu da su poslednjih godina nevladine organizacije u javnosti bile mnogo vidljivije jer su njihove aktivnosti bile medijski bolje pokriveno. S druge strane, ova pojava je posledica i činjenice da institucije sistema još uvek ne uživaju odgovarajuće stepen poverenja građana.

Prema podacima iz predmeta, ranije nasilje koje su žrtve trpele sastojalo se u telesnom i duševnom povređivanju žrtve. Fizičke povrede uglavnom su bile lake telesne povrede, jedna je povreda bila teška, dok je u jednom slučaju nasilnik žrtvu držao u kućnom pritvoru. U vreme izvršenja

dela nasilja u porodici, 4 žrtve su kod sebe imale oruđe, ali ga nijedna nije upotrebila, dok sve ostale žrtve nisu imale bilo kakvo oruđe niti oružje. Za razliku od izvršilaca, od kojih su neki bili u alkoholisanom stanju u vreme izvršenja dela, nijedna žrtva nije bila u alkoholisanom stanju.

U predmetima iz istraživanog uzorka ima vrlo malo podataka na osnovu kojih bi se moglo zaključiti kakav je bio lični odnos izvršioca i žrtve pre izvršenog krivičnog dela nasilja u porodici. Takođe, sud je malo pažnje poklonio ispitivanju okolnosti koje su vezane za tzv. cikluse u ispoljavanju nasilja tako da se u spisima predmeta ne nalaze podaci o tome da li je i kroz koje faze ciklusa nasilja žrtva prošla i koliko su one trajale.

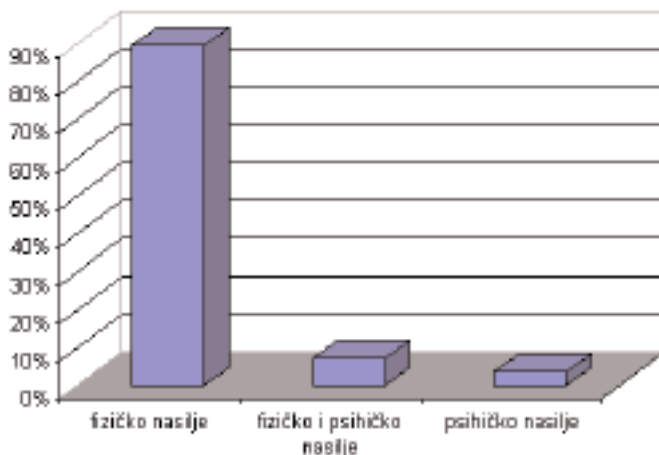
2.3.7. Obeležja krivičnog dela

U većini slučajeva mesto izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici je grad (50,80%), dok je na selu izvršeno 30,50% dela, što se uglavnom poklapa sa mestom stanovanja žrtve i izvršioca. U ostalim predmetima mesto izvršenja dela je prigradsko naselje. Prema raspoloživim podacima, zajednički stan/kuća/dvorište žrtve i izvršioca javlja se kao konkretno mesto (prostor) izvršenja dela u 64,50% slučajeva, u 5,10% mesto izvršenja je stan/kuća/dvorište izvršioca, u 11,97% mesto izvršenja dela je stan/kuća/dvorište žrtve, dok je u ostalim slučajevima konkretno mesto izvršenja javni prostor. U odnosu na podatke prikupljene ranijim istraživanjem nema bitnih promena. Jedino je blago porastao procenat krivičnih dela nasilja u porodici koja su izvršena na javnom mestu (sa 3,67% na 6,90%).

Ni u jednom predmetu nije evidentirano saučesništvo, dok je u jednom slučaju postojao sticaj ukupno 5 krivičnih dela, od kojih su tri kvalifikovana kao krivična dela nasilja u porodici, a dva ometanje službenog lica u vršenju službene dužnosti.

Načini i sredstva izvršenja su i u novom uzorku veoma različiti, što pokazuje da nasilnici i dalje primenjuju veoma širok repertoar nasilja. Prema opisu načina i sredstava izvršenja krivičnih dela u ispitivanom uzorku, najviše je primenjivano fizičko nasilje, koje se kao jedini oblik nasilja pojavljuje u 25 slučajeva 89,3%, a zajedno sa psihičkim nasiljem u 2 slučaja 7,1%, dok je u jednom slučaju u pitanju psihičko nasilje izvršeno vređanjem (3,6%), koje je kvalifikovano kao uvreda (grafikon 24).

Radnje fizičkog nasilja bile su veoma raznovrsne: udaranje rukama po svim delovima tela, gađanje satarom, udaranje tiganjem, šutiranje, mazanje izmetom, udaranje raznim predmetima po glavi, zatvaranje u šupu, udaranje poklopcem od šerpe, udaranje stolicom po glavi i telu i dr. Na osnovu analiza opisa dela, može se zaključiti da je nasilje često veoma brutalno.

Grafikon 24

Navodimo nekoliko karakterističnih opisa izvršenih dela fizičkog nasilja:

„Optuženi je oko ponoći probudio oštećenu i rekao joj da mora da ubije sebe i oštećenu. Oštećena je tražila lek da se smiri, ali joj optuženi nije dao. Oštećena je presedela celu noć, a ujutru joj je optuženi rekao da će je odvesti ‘tamo odakle je došla’ i da će je zatvoriti u šupu i davati joj vode kap po kap. Pretio je da će je ubiti, vezati lancima i konopcima, što je, po tvrđenju oštećene ranije i činio, uzeo je oklagiju i izjavljavao se preteći da će je udariti” – oštećena je osoba stara preko 70 godina, u vreme suđenja nalazila se u Prihvatilištu za žene i decu žrtve nasilja pri Domu „Duško Radović” u Nišu; tokom suđenja je navela da je više od 50 godina trpela fizičko i psihičko nasilje, da je nasilje prijavljivala više puta, a da je optuženi samo jednom kažnjen zbog neovlašćenog posedovanja oružja kojim je pretio oštećenoj. Postupak u ovom predmetu je u vreme okončanja istraživanja (avgust 2007.) još uvek bio u toku iako je krivična prijava podneta juna 2006. godine.

„Unuk je ušao u sobu, legao u krevet oštećene i zaspao, a kada je ona ušla, unuk se probudio, skočio na nju i počeo da je udara. Ona je pala na pod, a snaha je ušla i šutnula je. Ušla je i unuka, pa je počela da je rukama udara po glavi, a unuk joj je zavrnuo desnu ruku” – postupak još uvek traje iako je krivična prijava podneta septembra 2006. godine, a optužnica podignuta novembra 2006. godine.

Optuženi je sačekao suprugu na stepeništu i, u prisustvu deteta, *„udario je šakom u potiljak, uhvatio je za mindušu na levom uhu i pokidao joj je deo uha”* – postupak je još uvek u toku, a krivična prijava za ovo delo podneta je novembra 2006. godine.

Optuženi je u toku marta 2006. *„sačekao oštećenu koja se preselila u drugi stan, naterao je da uđe u auto, pretio joj je da će je negde odvesti,*

da se zajedno bace sa litice, zatim je odveo do stana gde su ranije živeli, uveo je u kuhinju, bacio na pod, vezao ruke i noge, pretio nožem zahtevajući da moli za život, što je ona i učinila, a zatim je oslobodio." Drugom prilikom je „vređao i primorao na seksualni odnos, preteći joj vrelom peglom, nožem i šrafčigerom” – postupak je još uvek u toku, a krivična prijava je podneta juna 2006.

Optuženi je 28. 09. 2006. godine u porodičnoj kući, posle kraće rasprave, „udario oštećenog oca drvenom držaljkom od krampa, više puta u predelu desne ruke, leđa i glave, usled čega je oštećeni pao na zemlju, te ga ja okrivljeni više puta šutnuo u predelu glave i tela i tako mu naneo teške telesne povrede i vidu preloma nosnih kostiju, sa mimoilaženjem polomljenih okrajaka, razderno-nagnječne rane sa probojem tkiva donje usne, nagnječine kože lica u predelu nosa i desne jagodice, krvnog podliva kapaka desnog oka, temenog i slepoočnog dela glave sa desne strane, kao i nagnječine desne podlaktice i tela” – postupak je je još uvek u toku.

Psihičko nasilje je takođe ispoljavano na različite načine: upućivanjem uvreljivih reči „kurvo”, „debilu”, „moronu”, psovanjem, naređivanjem detetu da stoji u čošku, zatvaranjem u šupu, primoravanjem na seksualni odnos, ograničavanjem kretanja, uznemiravanjem telefonom i dr., kao i u pretnjama nasilnika: da će sve pobiti, da će žrtvu povrediti vrelom peglom i šrafčigerom, da će „polomiti” žrtvu, da će „dići kuću u vazduh” i dr. Prilikom primene fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, kombinuju se različiti načini izvršenja.

U pojedinim predmetima procesuirana su dela nasilja u porodici kod kojih je radnja izvršenja bila izrazito brutalna i ponižavajuća, kakva je npr. bila radnja krivičnog dela koje je izvršeno tako što je je optuženi oštećenu mazao izmetom po licu i stavio joj izmet u usta. Nesumnjivo je da je, s obzirom na sredstvo i način izvršenja ovog dela, oštećena pretrpela naročito velike psihičke bolove i traume i da bi, zato, bilo pravično da izvršilac bude kažnjen većom kaznom u odnosu na kaznu koja je predviđena za „obično” krivično delo nasilja u porodici. Saglasno tome, postavlja se pitanje da li se ovo delo može podvesti pod kvalifikovani oblik nasilja u porodici iz čl. 194. st. 2. KZ RS, za koji je predviđeno strože kažnjavanje u odnosu na delo iz st. 1. ovog člana. S obzirom da zakonodavac kvalifikovano delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 2. KZ RS vezuje za korišćenje oružja, opasnog oruđa ili drugog sredstva podobnog da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, čini se da, de lege lata, ne postoji mogućnost da se, uprkos stepenu brutalnosti u izvršenju dela, ono kvalifikuje kao teži oblik krivičnog dela nasilja iz čl. 194. st. 2. KZ RS tako da brutalnost može biti od uticaja samo na odmeravanje kazne, a ne i na kvalifikaciju dela. S obzirom da su radnje izvršenja dela nasilja u porodici često veoma brutalne i da su u pronalaženju načina povređivanja i ponižavanja svojih žrtava nasilnici veoma „inventivni”, čini se da bi, de lege ferenda, trebalo

proširiti domete kvalifikovanog oblika nasilja u porodici iz čl. 194. st. 2. KZ RS, tako što bi se predvidelo da ovaj oblik dela postoji, ne samo kad je korišćeno oružje i opasno oruđe, odnosno drugo sredstvo podobno da telo teško povredi ili zdravlje teško naruši, već i onda kad je ispoljena izrazita brutalnost u izvršenju dela. Takvo zakonsko određenje omogućilo bi da izvršioc i ovakvih dela budu kažnjeni odgovarajućom kaznom.

Analiza sudskih predmeta iz istraživanog uzorka pokazuje da sud ne sagledava u dovoljnoj meri same okolnosti događaja, tzv. situaciju dela, uključujući i ponašanje oštećene osobe, iako ove okolnosti mogu u značajnoj meri uticati na utvrđivanje postojanja krivičnog dela, odgovornosti za delo, kao i na vrstu i visinu kazne. Tako, na primer, u jednom slučaju sud nije cenio ponašanje oštećenog, odnosno činjenicu da je u vreme izvršenja dela bio u vidno pijanom stanju, da je vređao okrivljenu, da je udario nogom u stomak i šakom u predeo lica. Okrivljena je uslovno osuđena (kazna zatvora od 8 meseci, ako u roku od 3 godine ne izvrši novo krivično delo) zbog krivičnog dela nasilja u porodici čl.194. st. 2 u vezi st.1 KZ RS jer je u postupku utvrđeno da je *„posle kraće rasprave ugrozila telesni integritet nevenčanog supruga tako što je kuhinjskim nožem, dužine sečiva oko 12 cm zamahnula u pravcu oštećenog i nanela mu povrede u vidu posekotine na levoj strani vrata dužine oko 2 cm i posekotine na levoj podlaktici dužine 1 cm”*, a sud uopšte nije razmatrao da li je u konkretnom slučaju došlo do prekoračenja nužne odbrane (čl. 19 st.3 KZ RS).

2.3.8. Krivični postupak – sadržina, tok i trajanje

U najvećem broju predmeta iz ispitivanog uzorka primenjivan je skraćeni postupak jer je najveći broj procesuiranih dela kvalifikovan kao krivično delo nasilja iz čl. 194. st. 1. i čl. 194. st. 2. KZ.

U istraživanom uzorku sudskih predmeta, najčešće izvođeni dokazi bili su: saslušanje oštećenog, saslušanje optuženog, saslušanje svedoka, isprave i veštačenje, koje je određeno radi veštačenja duševnog zavlja okrivljenog, odnosno njegove uračunljivosti.

Pritvor prema okrivljenom određen je samo u 2 slučaja (3,4%).

U istraživanom uzorku prvostepeni postupak je samo u jednom slučaju obustavljen zbog smrti optuženog, dok je u svim ostalim predmetima ili okočan donošenjem prvostepene presude (49,2%) ili je još uvek u toku (50,8%). Među predmetima u kojima je doneta prvostepena presuda, samo je 8 predmeta u kojima je postupak pravnosnažno okončan; u ostalim predmetima postupak se nalazi u fazi kontrole zakonitosti prvostepene presude.

Jedan od osnovnih problema sa kojim se javni tužilac suočavao bio je vezan za ponašanje oštećenih osoba, koje u velikom broju izjavljaju da se ne pridružuju krivičnom gonjenju, odbijaju da svedoče ili menjaju svoje ranije date iskaze. Zabrinjavajuće je da su u ispitivanom uzorku samo u

dva predmeta oštećene osobe izjavile da se pridružuje krivičnom gonjenju, dok su u svim ostalim predmetima oštećene osobe izjavile da se ne pridružuju krivičnom gonjenju i da ne ističu odštetni zahtev. Primetna je pojava da oštećene osobe koje se nisu pridružile krivičnom gonjenju izbegavaju da prime poziv i ne dolaze na glavni pretres, što doprinosi odugovlačenju postupka.

U većem broju predmeta oštećene osobe su se pozivale na pravo da ne svedoče pred sudom (čl. 98. st.1. ZKP), pri čemu se odbijanje svedočenja sreće i u predmetima koji se odnose na akte nasilja izvršene na izrazito brutalan način.

Pored toga, oštećene osobe, u nameri da zaštite okrivljenog, često menjaju svoje ranije date iskaze. U jednom slučaju izvršenja krivičnog dela nasilja u porodici čl. 194. st. 2 KZ RS oštećena osoba (supruga) je u krivičnoj prijavi navela da je okrivljeni (suprug) uzeo nož i napao; u istrazi je, međutim, ovo negirala i izjavila je da su oboje bili pripiti, da su se raspravljali i da je okrivljeni „samo” udario. U drugom slučaju oštećena je na glavnom pretresu izjavila da je htela da napusti okrivljenog, pa ga je zbog toga prijavila i preuveličala događaj. Iako joj je sud predočio da je u istrazi, prilikom davanja iskaza, izjavila da su se pomirili, ostala je pri novom tvrđenju. U sledećem slučaju oštećena (supruga) koja je u rukama držala dete i bila trudna u vreme izvršenja dela, izjavila je na glavnom pretresu da je bila malo nervozna, da se raspravljala sa suprugom, da je došlo do međusobnog udaranja, da je okrivljeni nije udario tiganjem, a da je posekotina na ušnoj školjki veoma mala i ne zna odakle je nastala.

Deo razloga zbog kojih žrtve odbijaju da se pridruže krivičnom gonjenju i koriste zakonsko pravo da ne svedoče svakako leži u nepostojanju adekvatnog sistema psiho-socijalne pomoći žrtvama. Žrtve su često prepuštene same sebi i izložene raznim vidovima pritisaka od strane ostalih članova porodice, što kod njih stvara osećaj krivice zbog prijavljivanja dela. U takvim okolnostima razumljivo je što su mnoge žrtve spremne da iznose neistine i što upornije od samih nasilnika nastoje da uvere sud da krivično delo nije ni izvršeno.

Jedan od osnovnih ciljeva istraživanja bio je da se utvrdi da li je u odnosu na raniji period došlo do promena u pogledu efikasnosti rada pravosudnih organa. Naime, rezultati ranijeg istraživanja pokazali su da postupci procesuiranja krivičnog dela nasilja u porodici, po pravilu, veoma dugo traju i da krivičnopravna zaštita od nasilja u porodici nije dovoljno efikasna. U predmetima koji su bili predmet ranijeg istraživanja javnom tužiocu je za podizanje optužnog akta u proseku bilo potrebno 2,8 meseci, a tačno trajanje postupka nije moglo biti utvrđeno jer postupak u najvećem broju predmeta nije bio okončan u vreme završetka istraživanja.⁵¹

⁵¹ Videti: Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa u Republici Srbiji*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002, str. 87-88).

Da bi se utvrdio tačan stepen efikasnosti u postupanju, a posebno da bi se utvrdilo koja je to faza postupka u kojoj su tužilaštvo i sud najmanje efikasni, bilo je neophodno da se postupak sagledava kroz tri nivoa:

1) period od datuma izvršenja dela do datuma podnošenja optužnog akta (datum izvršenja dela se redovno poklapa sa datum podnošenja krivične prijave koja obično sledi neposredno posle izvršenog dela);

2) period od datuma izvršenja dela do zakazivanja prvog glavnog pretresa; i

3) period od datuma izvršenja dela do donošenja prvostepene odluke.

Primenom ovakvog pristupa u sagledavanju postupka došlo se do sledećih rezultata (grafikoni 25, 26 i 27):

Period od datuma izvršenja dela (podnošenja krivične prijave) do podnošenja optužnog akta		
Manje od 1 meseca	1	1,69%
1 -3 meseca	27	45,76%
3 - 5 meseci	15	25,42%
5 -7 meseci	10	16,95%
preko 7 meseci	4	6,78%
preko 1 godine	2	3,39%
UKUPNO	59	100,00%

Grafikon 25

Period od datuma izvršenja dela (podnošenja krivične prijave) do zakazivanja glavnog pretresa		
Manje od 1 meseca	1	1,69%
1 -3 meseca	5	8,47%
3 - 5 meseci	16	27,12%
5 -7 meseci	13	22,03%
preko 7 meseci	16	27,12%
preko 10 meseci	5	8,47%
preko 1 godine	3	5,08%
UKUPNO	59	100,00%

Grafikon 26

Period od datuma izvršenja dela (podnošenja krivične prijave) do donošenja prvostepene odluke		
Manje od 1 meseca		
1 -3 meseca		
3 - 5 meseci	5	8,47%
5 -7 meseci	5	8,47%
7 - 10 meseci	9	15,25%
od 10 - 12 meseci	3	5,08%
preko 1 godine	7	11,86%
nije doneta	30	59,30%
UKUPNO	59	100,00%

Grafikon 27

Prezentovani podaci pokazuju da je postupak pred javnim tužilaštvom najefikasniji jer je za podnošenje optužnog akta u većini slučajeva bilo potrebno 1-3 meseca i da je znatno manji broj predmeta u kojima je optužni akt podnet posle sedam meseci, odnosno godinu dana. Svakako da ovde treba imati u vidu složenost predmeta i vreme potrebno za prikupljanje dokaza u pretkrivičnom postupku. Kada se radi o krivičnim delima nasilja u porodici, istraživanja pokazuju da je najčešće dokazno sredstvo lekarsko uverenje i/ili iskaz oštećenog saslušanog kao svedoka. Za prikupljanje ovih dokaza potrebno je kratko vreme, što znatno skraćuje pretkrivični postupak, obim poslova i broj radnji u postupku koje je potrebno preduzeti.

Međutim, ako se posmatra period do zakazivanja glavnog pretresa, može se uočiti da je u veoma malom broju predmeta glavni pretres zakazan za manje od mesec dana ili od 1-3 meseca, a znatno veći je broj predmeta u kojima je glavni pretres zakazan čak posle 7 meseci od datuma događaja i podnošenja krivične prijave, što je svakako nedopustivo dug period kada se radi o krivičnim delima nasilja u porodici. Takođe, očigledno je da postupanje suda nije bilo efikasno jer, čak u 30 predmeta (50,85%) prvostepena odluka nije doneta, a među onim predmetima u kojima je doneta odluka, preovlađuju predmeti u kojima je postupak trajao od 7-10 meseci i preko godinu dana. Na osnovu toga se može zaključiti da je najneefikasniji deo postupka u procesuiranju krivičnih dela nasilja u porodici upravo postupak pred sudom.

Pregledom sudskih predmeta iz istraživanog uzorka utvrđeno je da je na usporavanje sudskog postupka u najvećoj meri uticalo odlaganje glavnog pretresa, koje je sud obrazlagao različitim razlozima. Najčeši razlog za

odlaganje bio je nedolazak okrivljenog. Do odlaganja glavnog pretresa iz ovog razloga dolazilo je čak i u slučajevima kada je više puta postojala naredba za dovođenje okrivljenog. Prilikom realizacije naredbe za dovođenje okrivljenog, policija je najščešće konstatovala da se naredba ne može realizovati „jer imenovani nije pronađen kod kuće” ili da se okrivljeni „ne nalazi na toj adresi”.

U jednom od analiziranih predmeta od optuženi nije došao ni na jedan od zakazanih glavnih pretresa, iako je sud nekoliko puta izdavao naredbu za privođenje (prvi glavni pretres bio je zakazan za 15. 09. 2006., a poslednji, prema stanju u spisima predmeta vreme okončanja istraživanja, bio je zakazan za 03. 08. 2007. Na glavnom pretresu od 03. 08. 2007, kada je okrivljeni, takođe, trebalo da bude priveden, oštećena, koja je, inače, redovno dolazila, izjavila je da se okrivljeni nalazi u njihovoj porodičnoj kući, da se uopšte ne krije, da ima 74 godine i da je lošeg zdravstvenog stanja. Iako je u ovom slučaju nasilja u porodici oštećena bila u velikoj opasnosti jer je, prema podacima iz predmeta, okrivljeni psihijatrijski bolesnik koji je nekoliko puta bolnički lečen i koji preti da će „zaklati oštećenu i zapaliti kuću”, sud nije našao načina da ubrza postupak i donese prvostepenu presudu.

U drugom slučaju okrivljeni je optužen za dva krivična dela nasilja u porodici iz čl. 194. st. 2 u vezi st.1 KZ RS izvršenih prema ocu i majci. U spisima predmeta navedeno je da je okrivljeni u dužem vremenskom periodu bio veoma agresivan prema roditeljima, da se deset godina drogira, da je bio dva puta na lečenju od bolesti zavisnosti od narkotika. On je pretio „da će kuću da dignu u vazduh” i „da će pobiti roditelje”, a kritičnom prilikom gađao je roditelje ciglom. U ovom predmetu održana su 4 glavna pretresa i svi su bili odloženi zbog nedolaska i neprivođenja okrivljenog i pored toga što je sud uputio dopis SUP-u da proveri adresu okrivljenog, sa napomenom da okrivljeni uživa narkotike.

Navedeni primeri pokazuju da očigledno postoji neusaglašenost u radu policije i suda prilikom primene dovođenja, kao mere za obezbeđenje prisustva okrivljenog i nesmetanog vođenja krivičnog postupka (čl. 135. ZKP). Prema odredbi čl. 135. st. 4 ZKP, lice kome je povereno izvršenje naredbe za dovođenje okrivljenog dužno je da preda naredbu okrivljenom i pozove ga da sa njim pođe, a ako okrivljeni to odbije, dužno je da okrivljenog dovede prinudno. Odredbama ZKR nije predviđeno da naredba za dovođenje okrivljenog treba da sadrži njegovu adresu, imajući u vidu da su organi unutrašnjih poslova, koji izvršavaju naredbu za dovođenje, u sklopu svojih ovlašćenja u mogućnosti da pronađu i dovedu okrivljenog. Imajući u vidu potrebu da se žrtva zaštiti i obezbedi efikasno sprovođenje krivičnog postupka, neophodno je da se uspostavi bolja saradnja između policije i suda prilikom realizacije naredbi o dovođenju okrivljenog.

Drugi najčešći razlog za odlaganje glavnog pretresa je nedolazak okri-

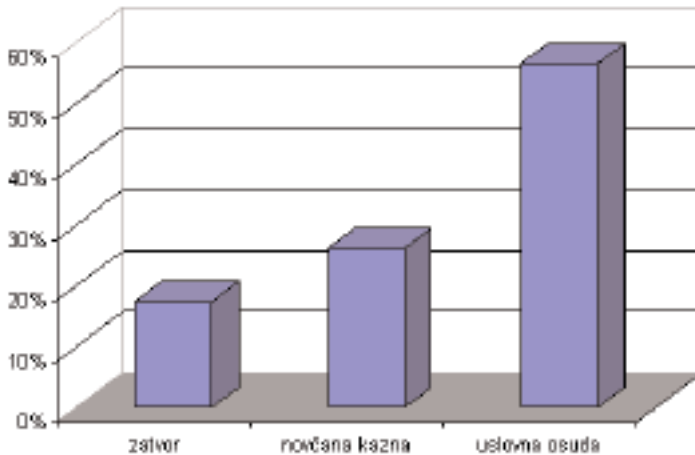
vljenog i oštećene osobe. Zapaženo je da u slučajevima nasilja u porodici, kada je izvršilac suprug a oštećena supruga, oboje izbegavaju dolazak na glavni pretres. Prema izjavi sudija, u tim slučajevima oni obično traže da povuku tužbu, smatrajući da od njihove volje zavisi da li će se postupak voditi. Međutim, s obzirom da se krivično delo nasilja u porodici goni po službenoj dužnosti, sud mora da preuzima sve neophodne radnje u postupku u cilju utvrđivanja krivičnog dela i kažnjavanja izvršioca. Pri tome treba imati u vidu da se nasilje u porodici ciklično ponavlja, tako da posle faze „primirja”, posle dužeg ili kraćeg vremena, otpočinje novi ciklus u ispoljavanju nasilja.

U ispitivanom uzorku jedan od čestih razloga za odlaganje glavnog pretresa jeste i nedolazak oštećene osobe, pri čemu je on naročito čest u predmetima u kojima je žrtva nasilja u porodici bračna, vanbračna ili razvedena supruga. Ako sa glavnog pretresa izostane uredno pozvani javni tužilac (čl. 445. ZKP RS), što je u praksi pravilo, a oštećena ne dođe, sud odlaže glavni pretres. Iako u slučaju nedolaska javnog tužioca u skraćenom postupku oštećena osoba može da zastupa optužbu u granicama optužnog predloga (čl. 445. ZKP RS), u praksi se to najčešće ne dešava i glavni pretres se odlaže. Imajući u vidu potrebu da se postupak okonča u razumnom roku, očigledno je da bi nedolazak javnog tužioca trebalo bi da bude izuzetak, a ne pravilo.

Potrebno je, takođe, napomenuti da se glavni pretres u pojedinim slučajevima odlaže i iz drugih razloga koji nisu predviđeni ZKP. Tako je, npr. u jednom predmetu sud odložio glavni pretres zbog „isteka planiranog vremena za suđenje”, pri čemu je na glavnom pretresu saslušana samo oštećena kao svedok. Ovakvo postupanje suda nije u skladu sa zakonskim propisima jer je odredbama ZKP izričito predviđeno da predsednik veća može *prekinuti* glavni pretres zbog odmora, isteka radnog vremena, pribavljanja određenih dokaza u kratkom vremenu, ili pripremanja optužbe ili odbrane (čl. 310. st.1 ZKP). Pri tome treba imati u vidu da prekidanje pretresa nije isto što i odlaganje pretresa jer prekidanje podrazumeva privremeno obustavljanje postupka za kraći vremenski period, ne duži od osam dana (čl. 310 st. 3 ZKP), dok odlaganje glavnog pretresa podrazumeva mnogo duži vremenski period. Zbog toga je jasno da zbog „isteka planiranog vremena za suđenje” sud nije trebalo da odloži, već da prekine glavni pretres.

2.3.9. Vrsta i visina kazni

Kad je reč o kažnjavanju izvršilaca dela nasilja prema članovima porodice, uvid u spise istraživanih sudskih predmeta pokazuje da su u svim predmetima u kojima je prvostepeni postupak okončan meritornom presudom, izuzev jednog, izvršioци osuđeni, i to: 4 na kaznu zatvora, 6 je kažnjeno novčanom kaznom, dok je 13 izvršilaca uslovno osuđeno kaznom zatvora. (grafikon 28).

Grafikon 28

Prema podacima prikupljenim u ranijem istraživanju, dominantna kazna bila je kazna zatvora. Podaci iz uzorka koji je bio predmet novog istraživanja pokazuju da je sud najčešće izricao uslovnu osudu. Prosečno trajanje efektivne kazne zatvora je četiri meseca do osam meseci, a novčana kazna 30.000 dinara.

Da bi se sagledalo kako je sud sankcionisao izvršioce krivičnog dela nasilja u porodici, neophodno je utvrditi koje je okolnosti smatrao relevantnim i kako je procenjivao njihov uticaj na izbor vrste sankcije. Odredbom čl. 54. KZ RS predviđeno je da će se izvršiocu krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća (olakšavajuće i otežavajuće okolnosti), a naročito: stepen krivice, pobude iz kojih je delo učinjeno, jačinu ugrožavanja ili povrede zaštićenog dobra, okolnosti pod kojima je delo učinjeno, raniji život izvršio- ca, njegove lične prilike, njegovo držanje posle učinjenog krivičnog dela a naročito njegov odnos prema žrtvi krivičnog dela, kao i druge okolnosti koje se odnose na ličnost izvršio- ca. Prilikom odmeravanja novčane kazne, sud treba da uzme u obzir i imovno stanje učinioca. Prema tome, zakonom nije unapred određeno koje se okolnosti smatraju olakšavajućim ili otežavajućim, već je ostavljeno sudu da proceni da li će izvesna činjenica uticati na povećanje ili smanjenje kazne u granicama propisanim zakonom.

U pregledanim sudskim predmetima, prilikom odmeravanja kazne sud je u svim predmetima, izuzev jednog, našao da postoje olakšavajuće okolnosti. Po oceni suda, olakšavajuće su bile sledeće okolnosti:

- porodične prilike,
- poremećeni porodični odnos između okrivljenog i oštećene (okrivljeni

- je već bio osuđivan zbog krivičnog dela nasilja u porodici izvršenog prema vanbračnoj supruzi na kaznu zatvora od dva meseca i prekršajno je kažnjavan za isto delo kaznom zatvora u trajanju od 15 dana),
- teška porodična situacija,
  - oštećena se nije pridružila krivičnom gonjenju,
  - oštećena molila sud da okrivljeni bude blaže kažnjen,
  - okrivljeni i oštećena su se pomirili i žive u skladnoj bračnoj zajednici,
  - odazivanje okrivljenog pozivu suda,
  - okrivljeni je jedini hranilac porodice,
  - okrivljeni je poslušao savet policije da se kritične večeri iseli iz stana,
  - uredan život,
  - okrivljeni je bio pod dejstvom alkohola (okrivljeni vrlo često u odbrani navode da se ne bi nasilno ponašali da nisu bili pod dejstvom alkohola).
  - okrivljeni je „porodični čovek”,
  - okrivljeni je roditelj.

Navedene okolnosti, koje se odnose na porodicu, zaista ne mogu da budu olakšavajuće za okrivljenog. Ako se utvrdi da je okrivljeni izvršio krivično delo nasilja u porodici, on je isključivo odgovoran za tešku porodičnu situaciju i poremećene porodične odnose. U okviru opštih pravila KZ o odmeravanju kazne (čl. 54), predviđeno je da će sud izvršiocu krivičnog dela odmeriti kaznu u granicama koje su zakonom propisane za to delo, imajući u vidu svrhu kažnjavanja i uzimajući u obzir sve okolnosti koje utiču da kazna bude manja ili veća, a naročito odnos prema žrtvi. Kod drugih krivičnih dela moguće je uzeti kao olakšavajuću okolnost to što se okrivljeni izvinio žrtvi, što je prema njoj promenio svoje ponašanje i sl. Međutim, kod porodičnog nasilja situacija je drugačija. Promena ponašanja nasilnika prema žrtvi ne znači da se on promenio i da će nasilje prestati jer je za ovu vrstu nasilja karakterističan ciklus u ispoljavanju i proces njegove eskalacije: posle faze izvinjavanja žrtvi i molbi za oprostaj, nailazi faza još brutalnijeg nasilja. Imajući to u vidu, jasno je da „prikladno” ponašanje okrivljenog prema žrtvi ne bi trebalo smatrati olakšavajućom okolnošću jer to dovodi do ublažavanja kazne, što ohrabruje nasilnika da u sledećoj „fazi” još agresivnije reaguje.

Posebno je pitanje da li se olakšavajućom okolnošću može smatrati činjenica da se oštećena ne pridružuje krivičnom gonjenju i da moli sud da blaže kazni okrivljenog. Poznato je da u ciklusu nasilja nailazi faza smirenosti i prestanka vršenja nasilja, kada žrtva opravdava postupke nasilnika i oprašta sve što je učinio. Po prestanku nasilja, žrtva se nada da se ono neće ponoviti. S druge strane, iako složenost porodičnih odnosa uslovljava defanzivno ponašanje žrtve, takvo njeno ponašanje ne treba ceniti kao olakšavajuću okolnost. Ovo tim pre, ako se ima u vidu okolnost da se prilikom odmeravanja kazne ne uzima u obzir ponašanje oštećenog,

već okrivljenog, kao i okolnost da se krivično delo nasilja u porodici goni po službenoj dužnosti.

Kad je u pitanju odazivanje pozivu suda, koju sud uzima kao olakšavajuću okolnost, treba imati u vidu da je to zakonska obaveza okrivljenog (čl. 134. ZKP). Osnovna dužnost okrivljenog je da se upusti u krivični postupak, tj. da dozvoli da se protiv njega vodi krivični postupak. Zbog toga prilikom odmeravanja kazne ne bi trebalo smatrati olakšavajućom okolnost da se okrivljeni odazvao pozivu suda.

Ni okolnost da je okrivljeni u vreme izvršenja krivičnog dela bio pod uticajem alkohola takođe se bi trebalo smatrati olakšavajućom. Odredbom čl. 24. st. 2. KZ izričito je predviđeno da se izvršiocu krivičnog dela koji se upotrebom alkohola doveo u stanje u kome nije mogao da shvati značaj svog dela ili da upravlja svojim postupcima (tzv. skrivljena neuračunljivost), po tom osnovu ne može ublažiti kazna. S obzirom na ovu odredbu koja isključuje mogućnost ublažavanja kazne, jasno je da se vršenje krivičnog dela nasilja u porodici pod uticajem alkohola ne može ceniti kao olakšavajuća okolnost.

Treba primetiti da je u pojedinim slučajevima sud kao olakšavajuću okolnost uzeo činjenicu da je optuženi roditelj, pri čemu je krivično delo izvršio u prisustvu svog maloletnog deteta. U istraživanom uzorku četiri oštećene držale su dete u naručju u vreme kad su ih optuženi fizički napali, pri čemu je sud u svim ovim slučajevima prilikom odmeravanja kazne uzeo u obzir kao olakšavajuću činjenicu da je optuženi roditelj.

Kao otežavajuće okolnosti navedene su:

- ranija osuđivanost za isto delo,
- izvršenje dela na javnom mestu,
- oštećena nije svojim postupcima doprinela da dođe do izvršenja dela,
- jačina ugrožavanja osnovnih društvenih vrednosti,
- nedostatak poštovanja prema oštećenom (majka, baba, deda),
- težina krivičnog dela,
- oštećena se pridružuje krivičnom gonjenju,
- oštećena nije dala povod izvršenju dela,
- jačina zaštite ugroženog dobra,
- izrečene pretnje žrtvi i svedoku,
- naglašen stepen društvene opasnosti izvršenog dela,
- niske pobude,
- razaranje porodice,
- upornost prilikom izvršenja dela, posledice dela,
- stepen krivične odgovornosti izvršioca i dr.

Na osnovu ovog pregleda, može se zaključiti da je sud sasvim uopšteno navodio različite okolnosti, ne udubljujući se u stvarni efekat njihovog dejstva, često kontradiktorno zaključujući da olakšavajuća okolnost može da bude to što je izvršilac „mlađi čovek”, što je „starija osoba” ili „čovek u

srednjim godinama”. Takođe, uočen je automatizam prilikom utvrđivanja olakšavajućih i otežavajućih okolnosti jer su navođene pojedine okolnosti iz zakonske odredbe, pri čemu se nije uzimala u obzir činjenica da se radi o nasilnim odnosima u porodici koji imaju viši stepen opasnosti u odnosu na druge oblike nasilničkog ponašanja.

Pregled osuđujućih sudskih odluka pokazuje da postoji tendencija blagog kažnjavanja izvršilaca dela nasilja u porodici.

Tako je, npr. u jednom predmetu izvršiocu dela nasilja u porodici izrečena novčana kazna od 100.000 dinara, a radi se o nasilniku koji je izvršio nasilje nad svojom suprugom tako što je u večernjim časovima optuženi sačekao oštećenu, znajući da je otišla na roditeljski sastanak zajedničkog deteta i da će se kretati određenim putem i „na raskrsnici prišao oštećenoj s leđa i povukao je za kosu, a zatim je udario u predelu lica sa desne strane, od kog udarca je oštećena pala, a okrivljeni je nastavio da je udara i šutira nogama po celom telu, sve dok se oštećena nije onesvestila, kojom prilikom joj je naneo lake telesne povrede u obliku rascepa desne bubne opne, nagnječena desne polovine lica i oba kolena, krvnih podliva kože leđa, desnog lakta i desne butine, kao i oguljotine kože oba dlana, nakon čega je rekao ‘sada si dobro prošla, sledeći put si mrtva’ i pobegao”. Iz spisa predmeta proizlazi da su optuženi i oštećena rastavljeni, da je prvostepeni parnični sud doneo presudu o razvodu braka, koja još uvek nije pravnosnažna, da je optuženi u toku braka oštećenu fizički zlostavljao i psihički maltretirao na raznovrsne načine i da je jednom prilikom ošišao do glave jer ga je, navodno, prevarila. Zanimljivo je da je protiv presude sud zastupnik optuženog izjavio žalbu, napadajući, pored ostalog, odluku i zbog previsoke kazne. Odluka po žalbi još uvek nije doneta. Budući da protiv odluke javni tužilac nije uložio žalbu, ne postoji mogućnost da se izrečena kazna poveća, s obzirom na ograničenje iz čl. 382. Zakonika o krivičnom postupku, kojim je predviđeno da se presuda ne sme izmeniti na štetu optuženog u pogledu pravne kvalifikacije krivičnog dela i krivične sankcije, ako je izjavljena žalba samo u korist optuženog.

U drugom slučaju, sud je izvršioca dela nasilja u porodici uslovno osudio kaznom zatvora u trajanju od šest meseci iako je u toku postupka utvđeno da je „optuženi u porodičnoj kući, nakon što mu je oštećena prigovorila da skita, pije i malo vremena provodi sa porodicom, uzeo poklopac od šerpe i naneo joj više udaraca, lake telesne povrede u predelu glave i ruke, posekotina na ušnoj školjci, hematoma iza desnog uveta, krvni podliv i hematoma na podlaktici i nadlaktici, a posle toga otišao je da spava”. Na vrstu u visinu kazne nije uticala ni okolnost da je prilikom izvršenja dela oštećena u rukama držala dete staro 18 meseci, da je u vreme izvršenja dela bila u drugom stanju, da je optuženi ranije bio osuđivan, da je optuženi oštećenu više puta verbalno i fizički maltretirao.

Uslovnu osudu sud je izrekao i okrivljenom za koga je u sudskom pos-

tupku utvrđeno da je „došao u porodičnu kuću svoje tazbine... uputio reči pretnje ‘Pobiću vas sve što me lažete da dete nije kod vas’, a zatim je oštećenoj supruzi M.M. uputio više udaraca pesnicom u predelu ruku i leđa, a zatim je odgurnuo od sebe tako da je oštećena M.M. udarila glavom i leđima o zid, nakon čega su u sobu ušli najpre oštećena B.B., tašta okrivljenog, a zatim oštećeni P.P., brat oštećene M.M., u nameri da pomognu oštećenoj M.M., kada je isti rukama uhvatio oštećenu BB i udario je kolenom po licu i pesnicom po glavi, dok je oštećenom PP uputio nekoliko udaraca pesnicom u glavu. Oštećena M.M. je zadobila lake telesne povrede u vidu krvnih podliva kože leve nadlaktice, levog ramena i desnog lopatičnog predela, kao i oguljotine kože u nivou mladeža na leđima. Nakon toga je uzeo svoje maloletno dete, izašao iz spavaće sobe, ušao u kuhinju odakle je uzeo kuhinjski nož, sredstvo podobno da telo teško povredi i zdravlje teško naruši i, pokazujući svim oštećenim, obratio se rečima ‘Sve ću da vas pokoljem što ste zvali policiju’, zbog čega su oštećeni bili uplašeni za svoj život”. Sud je utvrdio da je okrivljeni, nakon izvršenog dela nasilja, prilikom intervencije policije na poziv građana (komšije) ometao ovlašćena službena lica u obavljanju poslova bezbednosti i održavanja javnog reda i mira tako što je „oštećenog R.R. odgurnuo u predelu grudí, zatim ga je šutnuo u predelu stomaka, od kojih udaraca se oštećeni R.R. zateturao, unazad niz stepenice, a kada mu je prišao oštećeni O.O., telom ga je odgurnuo i pribio uz zid terase, te je na ovaj način ovlašćeno službeno lice ometao prilikom dovodenja istog u položaj ‘zavezivanje’”. Za svako od tri krivična dela nasilja u porodici sud je optuženom izrekao kaznu od po tri meseca zatvora, a za krivično delo ometanje službenog lica u obavljanju poslova bezbednosti ili održavanja javnog reda i mira (čl.č 23. st. 1. Zakona o javnom redu i miru) kaznu zatvora od po šest meseci. Za sva dela sud je izrekao jedinstvenu kaznu zatvora u trajanju od jedne godine i dva meseca, koja se neće izvršiti ukoliko okrivljeni u roku od tri godine po pravnosnažnosti presude ne učini novo krivično delo. Po oceni suda, „i upozorenjem uz pretnju kaznom prema okrivljenom, i to utvrđenom jedinstvenom kaznom zatvora (...) i rok provere od tri godine, prema okrivljenom će se postići svrha kažnjavanja da ubuduće ne vrši ovakva i slična dela”.

Čini se da je ovako blaga kazna neprimerena, imajući u vidu broj izvršenih dela, način izvršenja dela i njihovu društveni opasnost. Pri tome treba imati u vidu da je okrivljeni aktivni policajac, da je prilikom izvršenja dela držao nož u rukama. Sud je, prilikom odmeravanja kazne zane-mario činjenicu da svrha kažnjavanja nije samo u tome da se izvršilac spreči da ubuduće čini krivična dela i da se na njega utiče da ubuduće ne čini krivična dela, već i u tome da se postigne generalna prevencija, tj. da se utiče i na druge da ne čine krivična dela i izrazi društvena osuda za krivično delo, jača moral i učvršćuju obaveze poštovanja zakona (čl. 42.

KZ RS). Uzimajući u obzir sve okolnosti ovog slučaja, poruka koja je javnosti upućena izricanjem uslovne kazne ima sasvim suprotan efekat od onog koji se od kažnjavanja očekuje.

U jednom predmetu okrivljeni je fizički maltretirao svoju majku na taj način što je „stezao za vrat, udarao pesnicom u čeonu predeo, oborio na pod i, dok je bila na podu, šutirao po nogama i telu, a zatim i bacio saksiju na nju”. Prvostepenom presudom okrivljeni je bio osuđen na kaznu zatvora u trajanju od tri meseca. Međutim, presuda je bila ukinuta i vraćena prvostepenom sudu na ponovno odlučivanje, pa je u toku postupka javni tužilac promenio optužbu i okrivljenog optužio za krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194 st. 2 KZ jer nije bilo dokazano da je okrivljeni bacio saksiju na oštećenu. U ponovnom postupku okrivljeni je osuđen na mesec dana zatvora. Inače, okrivljeni je alkoholičar, stalno se sukobljava sa majkom, bio je 4 puta osuđivan, bio je u zatvoru 5 godina i prema njemu je primenjivana mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara. Kazna koja mu je izrečena još nepravosnažnom presudom – mesec dana zatvora, zaista je minimalna i bez mere bezbednosti sigurno da neće postići svoju svrhu.

Na novčanu kaznu u iznosu od 40.000 dinara osuđen je sin koji je prema ocu izvršio produženo krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194 st. 1 KZ RS (pet radnji izvršenja). O neprimerenosti ove kazne govori i činjenica da je isti okrivljeni ranije već bio osuđivan na novčanu kaznu zbog krivičnog dela lake telesne povrede izvršene prema ocu.

3. NALAZI I ZAPAŽANJA SA SUĐENJA

Istraživačice su pratile suđenja u devet predmeta: četiri predmeta pred opštinskim sudovima u Beogradu i pet predmeta pred Opštinskim sudom u Nišu. U periodu obuhvaćenom istraživanjem (mart avgust 2007. godine) u ovim predmetima održano je ukupno 13 glavnih pretresa, sedam glavnih pretresa pred opštinskim sudovima u Beogradu i šest glavnih pretresa pred Opštinskim sudom u Nišu.

Od četiri predmeta u kojima je praćeno suđenje pred opštinskim sudovima u Beogradu, prvostepeni postupak je okončan u tri predmeta, dok je jedan u toku. Od pet predmeta u kojima je praćeno suđenje pred Opštinskim sudom u Nišu, prvostepeni postupak je okončan samo u jednom predmetu. U ostalim predmetima glavni pretresi su više puta odlagani i predmeti su još u toku. Sudski predmeti pred Opštinskim sudom u Nišu odnosili su se na krivično delo nasilja u porodici čl. 194. st. 1. i 2. KZ, a sudski predmeti pred opštinskim sudovima u Beogradu na krivično delo nasilja u porodici iz čl. 194. st. 2. i 3. KZ: - dva pred Petim opštinskim sudom u Beogradu i dva pred Trećim opštinskim sudom u Beogradu.

U daljem tekstu prezentovani su nalazi i zapažanja autorki u pogledu procesne delatnosti i ponašanja procesnih subjekata na glavnim pretresima. Nalazi i zapažanja autorki bazirani su na saznanjima koje su autorke stekle neposrednim praćenjem suđenja i analizom pisanih izveštaja sa suđenja koje su pratile istraživačice mr Slađana Jovanović i mr Biljana Simeunović Patić:

1. Prilikom ispitivanja izvršilaca nasilja i žrtava sud je nastojao da sazna sve relevantne činjenice, pri čemu je, kad su u pitanju slučajevi nasilja u porodici izvršeni prema punoletnim članovima porodice, pažnja suda uglavnom bila usmerena na konkretan

dogadjaj; sud se nije posebno bavio utvrđivanjem činjenica koje su vezane za istorijat nastanka nasilja, okolnosti koje su mu prethodile i ukupan odnos izvršioca nasilja i žrtve. Takav pristup suda one-mogućio je da se u potpunosti sagleda ciklus u ispoljavanju nasilja, utvrdi obrazac ponašanja nasilnika i na taj način utvrde okolnosti koje su od značaja za određivanje vrste i visine sankcije.

2. Prilikom ispitivanja žrtava krivičnog dela nasilja, sud je često postavljao neprimerena pitanja, poput: „Zašto se niste razveli?“, „Zašto niste napustili supruga?“ i sl. Sadržina postavljenih pitanja pokazuje, pre svega, da pojedinim sudijama nije poznat sam fenomen nasilja u porodici i njegova suštinska obeležja, niti je sud svestan činjenice da se žrtve, po pravilu, plaše nasilnika i da su na različite načine zavisne od njih. Pored toga, ovakvim pitanjima sud, zapravo, implicitno prebacuje deo odgovornosti za izvršeno nasilje na samu žrtvu, jer se žrtvi prećutno imputira da je sama kriva za ono što joj se dogodilo.
3. Sud je prilikom ispitivanja okrivljenih nastojao da izrazi svoj negati-van stav prema nasilju u porodici, ali je to često činio na neprimeren način, upućujući okrivljenom otvorene prekore ili neprimerene i sarkastične komentare, poput „Muškarčina, bije ženu i decu“. Ovakav način ophođenja suda nije u skladu sa principom striktno nepristrasnosti suda i kod okrivljenog može izazvati sumnju u objek-tivnost suda.
4. Među žrtvama koje su se pridružile krivičnom gonjenju manji je broj onih koje su izričito tražile da sud osudi okrivljenog na što veću kaznu. Sticao se utisak da im je više stalo da izvršilac nasilja shvati šta su sve pretrpele i postane svestan posledica svog ponašanja. Na pojedinim glavnim pretresima činilo se da je žrtva prvi put bila u prilici da u prisustvu izvršioca nasilja otvoreno govori o svemu onome što je preživela, o svojim strahovima i osećanjima.
5. U predmetima u kojima se žrtve nasilja, najčešće supruge, nisu pridružile krivičnom gonjenju istraživačice su bile u prilici da čuju sa koliko odlučnosti, žara i uverljivosti one u svojoj završnoj reči brane okrivljenog. Najčešći argumenti koje su iznosile u odbranu okriv-ljenih bili su: da su svojim ponašanjem izazvale okrivljenog i/ili prouzrokovale nasilje, da je okrivljeni potreban porodici i deci, da je porodični sukob prevaziđen, da sada žive u složnoj zajednici, da se okrivljeni potpuno promenio i sl. U sudnici su se često čule molbe žrtava upućene sudu da oslobodi okrivljenog, odnosno da ga što blaže kazni. Sticao se, na momente, utisak da je žrtva branilac okrivljenog, ili da se žrtva i izvršilac nasilja nalaze na istoj strani i zajedno se „brane“ od optužbe.
6. Ponašanje žrtava partnerskog nasilja tokom postupka bilo je veoma

različito: neke su bile potpuno zbunjene onim što se događa, kod nekih se primećivao strah, pojedine žrtve su delovale nazainteresovano, dok neke nisu bile u stanju da kontrolišu svoje emocije, tako da su sve vreme plakale. Bez obzira na manifestovano ponašanja žrtava, bilo je očigledno da je za svaku žrtvu nasilja u porodici prisustvovanje glavnom pretresu bilo veoma traumatično iskustvo i da je doprinelo njihovoj sekundarnoj viktimizaciji. Istraživačice su stekle utisak da bi prisustvo osobe u koju žrtva ima poverenje (volonterka neke ženske grupe, rođaka, prijateljica i sl.) znatno ublažilo uznemirenost i stres kome su izložene.

7. Na glavnim pretresima izvršioi nasilja su primenjivali različite strategije odbrane: prebacivali su odgovornost na žrtvu, pravdali su svoje ponašanje gubitkom kontrole ili alkoholisanošću, pojedini su minimizirali posledice i/ili pogrešno interpretirali događaj, dok su neki uveravali sud da su se u međuvremenu potpuno promenili, obećavajući da više nikada neće primeniti nasilje. Pojedini izvršioi partnerskog nasilja su predočavali sudu da je kažnjavanje za izvršeno delo nasilja potpuno „nepotrebno” jer su u međuvremenu sa žrtvom uspostavili idealan partnerski odnos, koji bi kazna samo narušila. Po oceni istraživačica, izvršioi nasilja koji su izrazili kajanje za izvršeno delo, prihvatajući delimično sopstvenu odgovornost, nisu bili iskreni i njihovo ponašanje je bilo sračunato da ostave što bolji utisak na sud i izbegnu kažnjavanje.
8. Prilikom ispitivanja svedoka, sud je postavljanjem odgovarajućih pitanja nastojao da sazna sve relevantne činjenice i stekne potpuni uvid u izvršeno nasilje, usredsređujući se na opis radnji izvršenja krivičnog dela. Mnogo manja pažnja posvećena je utvrđivanju činjenica vezanih za situaciju koja je nasilju prethodila i međusobnom odnosu žrtve i izvršioica nasilja.
9. U praćenim predmetima u kojima je primenjivan skraćeni postupak, javni tužilac nije prisustvovao nijednom glavnom pretresu. Iako nedolazak javnog tužioca nije prepreka za održavanje glavnog pretresa, što je zakonom izričito predviđeno, istraživačice su uverene da bi u mnogim predmetima konačni ishod postupka bio drugačiji da je predstavnik javnog tužilaštva prisustvovao glavnom pretresu. Naime, nerealno je očekivati da će, u slučaju nedolaska predstavnika javnog tužilaštva na glavni pretres, žrtva moći da zastupa optužbu, što je, inače, njeno zakonsko pravo. Pri tome treba imati u vidu da žrtve, po pravilu, nisu imale advokata, a veliki broj njih se već u postupku pred javnim tužilaštvom izjasnio da se ne pridružuje krivičnom gonjenju. S druge strane, istraživačice su uverene da bi emocionalno stanje žrtava bilo neuporedivo bolje da je predstavnik javnog tužilaštva prisustvovao i bio aktivan na glavnom pretresu,

što bi se nesumnjivo, odrazilo i na sadržinu izjava žrtava i njihovo celokupno ponašanje u sudskom postupku. U svakom slučaju, odsustvom predstavnika javnog tužilaštva žrtve su bile lišene neophodne moralne podrške, koja je za njih od neprocenljivog značaja.

10. U skoro svim praćenim predmetima glavni pretresi su više puta odlagani, s tim što je najviše odlaganja glavnih pretresa bilo pred Opštinskim sudom u Nišu. Do odlaganja je najčešće dolazilo zbog nedolaska okrivljenog na glavni pretres, pri čemu je u nekim slučajevima postojala i naredba za privođenje. Tako su, npr. autorke pratile suđenje u predmetu u kome je okrivljeni izostao sa svih glavnih pretresa na koje je oštećena uredno dolazila. Sudija je strpljivo objašnjavao žrtvi da je preduzeo sve što je u njegovoj moći: da je nekoliko puta pisao naredbu za dovođenje, ali da policija nije postupala po naredbi, sa obrazloženjem da se okrivljeni ne nalazi na datoj adresi. Paradoks je, i svojevrсна ironija, da se, po tvrđenju žrtve, okrivljeni zbog svoje bolesti, sve vreme nalazio u porodičnoj kući, u kojoj decenijama zajedno žive. Razumljivo je, stoga, da je objašnjenje sudije još više iritiralo žrtvu i izazvalo njeno otvoreno negodovanje.
11. Među praćenim suđenjima, dva su vođena zbog krivičnog dela nasilja u porodici izvršenog prema maloletnom licu. Maloletne oštećene zastupali su advokati koji su stekli posebna znanja iz oblasti prava deteta i krivičnopravne zaštite maloletnih lica. Utisak istraživačica je da su se ovi advokati nedovoljno angažovali u zaštiti interesa maloletnika. U jednom predmetu jedine reči koje je na glavnom pretresu izgovorila punomoćnica maloletnog oštećenog bile su: *„Pridružujemo se završnoj reči predstavnika državnog tužilaštva, eventualni odštetni zahtev kasnije ćemo opredeliti, a krivično gonjenje prepuštamo javnom tužiocu.“*
12. Na glavnim pretresima sud je uspevao da spreči svaki vid procesne nediscipline i narušavanja reda u sudnici, posebno kad su u pitanju neprimerena reago vanja okrivljenih tokom saslušanja žrtava i ostalih svedoka optužbe.

U cilju sticanja uvida u tok i sadržinu sudskih postupaka vođenih radi procesuiranja krivičnog dela nasilja u porodici, u daljem tekstu prezentovan je transkript delatnosti procesnih subjekata na izabranim glavnim pretresima koje su neposredno pratile istraživačice mr Slađana Jovanović i mr Biljana Simeunović Patić.

**GLAVNI PRETRES PRED VEĆEM
TREĆEG OPŠTINSKOG SUDA U BEOGRADU**

Član 194. st. 3. KZ, K. br. 1599/05

3. april 2007. godine, u 13:30h
13,30 – 15,45 h

Predsednik sudskog veća: sudija V.R.

Zastupnica optužbe (optužni akt III OJT KT -1508/04):

tužilačka pripravnica T. V.

Optuženi: S.M. (oko 60 godina)

Oštećeni: N.B. (oko 50 godina), supruga optuženog i mal. I. S. (10 godina), sin optuženog.

Pretrahu prisustvuje oštećena N.B. i punomoćnik oštećenih. Optuženi nema branioca.

Pretrahu su pristupili pozvani svedok (komšija optuženog) i tri sudska veštaka (jedan veštak medicinske struke i dva veštaka neuropsihijatra).

Tok glavnog pretresa

Predsednik veća konstatuje da su pretrahu pristupila sva pozvana lica. Nastavlja se glavni pretres započet 16. januara 2007. godine - dokazni postupak se nastavlja saslušanjem svedoka P.B. (komšije optuženog).

Pozvan da iznese svoja saznanja o događajima od 27. januara 2003. godine (u vezi sa kojim je optuženom stavljeno na teret da je izvršio nasilje nad suprugom i naneo joj telesne povrede) i 31. oktobra 2004. godine (u vezi sa kojim je optuženom stavljeno na teret da je izvršio nasilje nad sinom i naneo mu laku telesnu povredu), svedok P.B. (muškarac, oko 60 godina) iznosi da je sa optuženim S.M. i oštećenom N.B. imao površne susedske odnose, da nisu bili bliski niti su se često posećivali, te da nema saznanja ni o navedenim događajima: "Nisam čuo ništa. Znam da je policija dolazila 2-3 puta. Koliko je meni poznato, S.M. voli decu i nikada nisam primetio da je mal. I.S. učinio nešto nažao".

Punomoćnik oštećenih traži od svedoka da precizira koliko daleko stanuje od optuženog, a svedok odgovara da je praktično reč o istom dvorištu. Drugih pitanja za svedoka nije bilo.

Pozvan da usmeno iznese svoj nalaz i mišljenje o mehanizmu nastanka, vrsti i težini povreda kod mal. I.S., sudski veštak medicinske struke iznosi da u potpunosti ostaje pri pisanom nalazu i mišljenju od 24. oktobra 2005. godine. Na pitanje predsednika veća da se još jednom izjasni o mehanizmu nastanka konstatovane povrede – nagnječenja zgloba, veštak objašnjava da su povrede u konkretnom slučaju nastale stezanjem

muškim šakama, odnosno statičkim delovanjem mehaničke sile, te da je on navedenu povredu okvalifikovao kao "laku telesnu povredu", mada se, kako je dodao, radi o lakoj telesnoj povredi "na donjoj granici".

Punomoćnik oštećenih pita veštaka: „da li su takve povrede mogle nastati stezanjem ženskim šakama”, na šta veštak odgovara da su opisane povrede mogle nastati stezanjem kako muškim, tako i ženskim, pa i dečjim šakama (deteta istog uzrasta ili starijeg).

Oštećena se konsultuje sa punomoćnikom, odnosno postavlja pitanje preko svog punomoćnika, a pitanje se odnosi na pojašnjavanje lokaliteta i težine povrede, odnosno da li su povređene tetive ruku deteta, na šta veštak odgovara da se u medicinskoj dokumentaciji koju je on pregledao to ne pominje. Drugih pitanja za ovog veštaka nije bilo.

Pozvan da usmeno iznese svoj nalaz i mišljenje u vezi sa postojanjem zavisnosti od alkohola kod optuženog, veštak (neuro)psihijatar kaže da u potpunosti ostaje pri pisanom nalazu i mišljenju od 15. jula 2005. godine. Pojašnjava da se sama zavisnost od alkohola „može utvrditi samo kroz vreme”, odnosno „longitudinalnim pristupom”, a da je on svoj nalaz o tome da optuženi jeste zavisn od alkohola doneo na osnovu podataka dobijenih od samog optuženog, kao i „hetero-podataka”. On dalje kaže da je tokom pregleda „stekao utisak” da se radi o „osobi koju karakteriše subdepresivno i depresivno raspoloženje”, te bi se „zavisnost od alkoholnih pića” mogla posmatrati kao tzv. „sekundarni alkoholizam”. Drugih pitanja za ovog veštaka nije bilo.

Sudski veštak – psihijatarka koja je dala svoj nalaz i mišljenje procenjujući duševno zdravlje oštećene (odnosno „sklonost konfabulacijama” – poremećaj pamćenja psihopatološke osnove) kaže da u potpunosti ostaje pri pisanom nalazu i mišljenju od 11. septembra 2006. godine: „Oštećena je duševno zdrava osoba i kod nje ne postoji sklonost konfabulacijama”.

Punomoćnik oštećenih je nakon iskaza veštaka negodovao rečima: „Dakle, prema onome što je izneto, oštećena je duševno zdrava, što bi valjda trebalo da znači da je ona izlečena, da ne trpi više nikakve posledice...”. Veštak je pojasnila da njen nalaz govori da je oštećena u medicinskom, psihijatrijskom smislu duševno zdrava osoba, da kod nje ne postoje znaci duševne bolesti, privremene ili trajne duševne poremećenosti, ali da joj je iz medicinske dokumentacije, kao i iz razgovora sa oštećenom poznato da se oštećena lečila na Institutu za mentalno zdravlje u Beogradu zbog problema usled poremećaja partnerskih odnosa, odnosno dugogodišnjeg poremećaja partnerskog funkcionisanja (oštećena u tom trenutku počinje da plače...). Daljih pitanja za ovog veštaka nije bilo.

Sud donosi rešenje da se u dopuni dokaznog postupka pročitaju: izveštaji lekara specijaliste od 21. 09. 2004. i 1. 11. 2004. godine, izveštaj o privremenoj sprečenosti za rad oštećene, otpusna lista sa epikrizom za

oštećenu N.B., nalaz i mišljenje veštaka J. i Š. od 24. 10. 2005. godine, izveštaj OUP-a Zvezdara iz novembra 2005. godine, izveštaj iz KE i PE za orkivljenog, nalaz i mišljenje veštaka K.B. od 11. 09. 2006. godine i I. S. od 21. 09. 2006. godine, spisi Gradskog Centra za socijalni rad – Odeljenje Zvezdara za maloletnog I.S., iskazi svedoka i veštaka sa zapisnika o glavnom pretresu od 11. 12. 2006. godine, spisi gradskog sudije za prekršaje (UP. br...), kao i nalaz i mišljenje veštaka J. D. od 01. 03. 2007. godine.

Predsednik veća pita stranke i oštećenog da li imaju kakve predloge za dopunu dokaznog postupka. Budući da predloga nije bilo, predsednik veća objavljuje da je dokazni postupak završen. Predsednik veća zatim daje reč strankama i oštećenju.

Zastupnica javne tužbe u završnoj reči iznosi da je izvedenim dokazima utvrđeno činjenično stanje iz optužnice i predlaže da sud optuženog ogłasi krivim i kazni po zakonu, kao i da izrekne meru bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.

Predsednik veća poziva oštećenu da sama, ili preko svog punomoćnika iznese svoju završnu reč. Oštećena N.B.: „Hoću samo da se sve ovo jednom završi i da on shvati kako nam je bilo tokom sedam godina koje smo živeli sa njim... Kako smo morali da gradimo novi život, kako je jedno dete od devet godina moralo da počinje u novoj školi... Dok smo živeli zajedno, prošla sam sva savetovališta, bila kod raznih stručnjaka Centra za socijalni rad... Hoću samo da on shvati... ali, mislim da njega sve ovo ne dotiče niti mu dolazi do mozga... Želim da shvati šta nam je učinio...”.

Okrivljeni u završnoj reči kaže: „Počeo bih od dana kad sam je upoznao, pa do dana gde smo danas... Pravo je pitanje šta je ona meni učinila... Da nije deteta, ja ne bih bio sa njom duže od jednog dana... Dete sam negovao i pružao mu koliko sam znao i umeo, i tu se ne osećam krivim uopšte. Što se tiče nje, ona me uopšte ne zanima, možete da mi sudite koliko hoćete”.

Predsednik veća objavljuje da je glavni pretres završen. Veće se povlači na većanje i glasanje. Istog dana, sud izriče i objavljuje (osuđujuću) presudu.

Optuženi S.M. se oglašava krivim za krivično delo nasilje u porodici iz čl. 194. st. 3. KZ RS i izriče mu se USLOVNA OSUDA (godinu dana zatvora na rok proveravanja od 3 godine) i mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.

Optuženi je dužan da naknadi troškove krivičnog postupka (u iznosu od oko 75.000,00 dinara), kao i da plati paušalni iznos.

U delu koji se odnosi na događaj od januara 2003. godine, OPTUŽBA SE ODBIJA, budući da je protekom 4 godine došlo do apsolutne zastarelosti.

Predsednik veća upozorava optuženog na značaj uslovne osude i

uslove kojih se mora pridržavati, odnosno da će se uslovna osuda opozvati ukoliko se ne podvrgne obaveznom lečenju alkoholičara. Predsednik veća zatim daje pouku o pravu na žalbu i upozorava stranke da do pravnosnažnosti presude obaveštavaju sud o svakoj promeni adrese.

**GLAVNI PRETRES PRED VEĆEM
PETOG OPŠTINSKOG SUDA U BEOGRADU**

Član 194. st.3. KZ, K 1282/06

18. april 2007. godine, u 9:00h.

Predsednik sudskog veća: sudija D.K.

Optuženi: P.D., rođen u Bogatiću, sa stanom u Beogradu, star 47 godina, oženjen, otac jednog deteta starog 16 godina, automehaničar, sa mesečnim prihodima oko 10.000,00 dinara, vlasnik kuće od 48m²., osuđivan za 184. 2 na novčanu kaznu od 3.000,00 dinara. Otac vozač u penziji, majka domaćica.

Oštećeni: P.D. (45 godina), supruga optuženog, po zanimanju tekstilna tehničarka, dva sina iz prethodnog braka starosti 30 i 28 godina i mal. P.S. rođen 1991. (16 godina), sin optuženog.

Predsednik veća konstatuje da su pretresu pristupili tužilačka pripravnica – zastupnica optužbe, punomoćnica maloletnog oštećenog i oštećena P.D., a da pretresu nije pristupio okrivljeni. Povratnice se vraćaju sa naznakom da je obavešten, nije podigao poziv.

Predsednik veća donosi rešenje da se glavni pretres ne održi i naređuje dovođenje okrivljenog na sledeći pretres, koji se zakazuje za 22. maj 2007. godine u 11 sati.

22. maj 2007. godine, u 11:00h

Pre započinjanja pretresa, prilikom ulaska u sudnicu, sudija se obraća okrivljenom, koji je, kako se čini, „malo popio“: „Jeste li popili šta od jutros, gospodine P.?“. Na ovo pitanje okrivljeni odgovara: „Samo dva piva.“ Okrivljeni mahinalno kreće da sedne u publiku, a sudija mu se obraća: „Kuda ste to krenuli? Ovde je Vaše mesto (pokazuje), tu, tu na optuženičkoj klupi....Heroj!... Muškarčina!... Bije ženu i dete!“ Okrivljeni odgovara: „Izvinite sudija, ja sam automehaničar.“ Sudija izjavljuje: „Takvi nam

i trebaju u Požarevcu, da popravljaju traktore.”

Predsednik veća konstatuje da su pretresu pristupila sva pozvana lica (okrivljeni, tužilačka pripravnica – zastupnica optužbe, punomoćnica maloletnog oštećenog, oštećena, svedokinja J.S.) i donosi rešenje da se glavni pretres održi i da pretres bude javan.

Pretres započinje čitanjem optužnice (KT. 1346/06) od 30. 11. 2006. godine. Iz zasedanja se udaljuju prisutni svedoci kako bi se pristupilo saslušanju okrivljenog.

Predsednik veća pita okrivljenog da li je razumeo optužnicu, na šta optuženi odgovara da je optužnicu primio i razumeo i pošto je poučen o pravu na odbranu, dodaje da želi da angažuje advokata.

Sud donosi rešenje da se glavni pretres odloži i naredni zakazuje za 14. jun 2007. godine, u 11 sati. Predsednik veća upozorava optuženog da će mu, ukoliko se ne odazove na sledeći glavni pretres, biti određen pritvor. Na to okrivljeni odgovara: „To ne bi bilo ni tako loše da se odmorim malo”. Sudija odgovara: „Ništa se ne brinite, ja vam obećavam da ćete se odmoriti. Obećavam vam.”

14. jun 2007. godine, u 11:00h

Prisutna su sva gore navedena lica, osim svedokinje komšinice J.S., kao i oštećeni mal. S.P. Okrivljeni nije obezbedio stručnu odbranu, te se pretres održava bez branioca.

Okrivljeni u svemu ostaje pri iskazu od 25. 10. 2006. i kaže: „Istina je da sam ga odgurnuo, jer je on odgurnuo mene u kanal gde sam iščašio nogu, pa sam od tog bola potrčao za njim, udario ga i on je pao. Žao mi je! Tog dana sam pio, ali od 22. 5. više ne pijem... ni kap. Zarekao sam se da više neću piti niti maltretirati ni sina ni suprugu.”

Svedokinja - supruga D.P. izjavljuje kao i na zapisniku od 24. 10. 2006. godine, s tim što dodaje da je istina da u poslednje vreme ne maltretira sina, a nije joj poznato da li je prestao da pije, pošto više ne ide kod njega u kuću.

Maloletni S.P. izjavljuje isto kao na zapisniku od 24. 10. 2006. i kaže: „U poslednje vreme sam u dobrim odnosima sa ocem i ove zadnje dve nedelje stvarno nisam video da pije. Ja imam dobru komunikaciju sa njim. Odem kod njega, a i on dođe da me vidi i da mi da koju paru. Ne bih da ga teretim.”

Zastupnica optužbe predlaže da se pročita zapisnik o saslušanju svedokinje J.S., komšinice, od 27. 10. 2006. godine, kao i izveštaj lekara specijaliste, nalaz i mišljenje psihologa za mal. S.P., nalaz i mišljenje veštaka o duševnom zdravlju i uračunljivosti tempore criminis okrivljenog, kao i nalaz i mišljenje veštaka – ortopeda, o povredama kod maloletnog S.P., izveštaj iz KE i PE za okrivljenog.

Izvode se predloženi dokazi.

U završnoj reči zastupnica optužbe predlaže da okrivljenog sud oglasi krivim i osudi po zakonu, kao i da mu izrekne meru bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.

Punomoćnica mal. S.P. oštećenog, Dž.D. izjavljuje: „Pridružujemo se završnoj reči predstavnika državnog tužilaštva, eventualni odštetni zahtev kasnije ćemo opredeliti, a krivično gonjenje prepuštamo javnom tužiocu.”

Okrivljeni izjavljuje: „Poštovani sude, žao mi je što je došlo do toga da ja svog sina jurim po dvorištu i udaram, ali to sam učinio pod alkoholom. Svestan sam da mi je alkohol napravio razdor u porodici... Ja sam tek sad svestan da sam grešio i umesto onoga što moram da platim vezano za ove troškove, bolje bi bilo da sam dao sinu. Molim sud da me što blaže kazni i dajem reč da to više nikada neću uraditi”.

Sud je objavio presudu: 1 godina uslovno, sa 4 godine roka proveravanja, uz meru obaveznog lečenja alkoholičara na slobodi.

*
*   *

Opis događaja iz optužnog akta:

Od marta 2002. do 14. 08. 2006. godine primenom nasilja, drskim i bezobzirnim postupanjem ugrožavao je telesni integritet i duševno zdravlje svoje bivše supruge i maloletnog sina tako što je suprugu tukao pesnicama po glavi i telu, udarajući joj šamare, psihički je maltretirao svađom i upućivanjem pogrdnih reči, dok je svog sina više puta udarao pesnicama i nogama, šamarao, hvatao za glavu, udarao o zid ili o pod, da bi mu 14. 8. 2006., nakon kraćeg verbalnog sukoba, udario više šamara kad je oštećeni izašao ispred kuće, ali mu okrivljeni ponovo prilazi uz reči da ga neće tući, pozivajući ga da mu objasni šta je to bilo sa mušterijom, pa ga iznenada udara pesnicom u glavu, obarajući ga na zemlju i nastavljajući da ga šutira, usled čega su oštećenom nanete lake telesne povrede.

Okrivljeni je izjavio da su problemi počeli kada se ona zaposlila u preduzeću „Šarac” i počela nedolično da se ponaša. On je čuo da ga vara sa šoferima iz te firme, pa se, kako je naveo, dešavalo da je išamara, ali je nikada nije tukao. Znao je i da je izbaci iz kuće kad se uveče vrati kasno, zbog čega je ona 2003. napustila zajednicu. Ni sina, kaže, nikad nije tukao: „Dešavalo se samo da ga išamaram, jer je bio mnogo nestašan”.

Sin: „Moja majka je od oca dobijala takve batine da po nekoliko dana nije mogla da izađe iz kuće. Jednom prilikom je od zadobijenih udaraca izgubila vid, pa sam ja brinuo o njoj. Mene je više puta kad sam bio mali izudarao iz čista mira, naročito kada bi plakao zbog toga što on tuče mamu ili kasnije, kada sam porastao, kada bih pokušavao da ga sprečim

da udara mamu. Mene je znao da šamara i steže za vrat i udara o zid. Od jednog takvog udarca sam 2001. ili 2002. zadobio potres mozga i bio sam u bolnici. Mama nije išla u policiju, niti kod lekara, sve zato da se ne bi brukala pred komšijama i familijom.”

Majka maloletnog S.P.: „Nikad nisam zvala policiju, jer sam smatrala da će ga to još više iritirati. Sina je 2003. tukao bez razloga, pa smo tada otišli kod mog sina iz prvog braka, a onda preuredili jednu vešernicu gde i sada živimo. D.P. mi je dozvolio letos (2006.) da preuredim jednu prostoriju u dvorištu da bih je izdavala, jer nam on nije davao nikakve pare. Tog dana, 14. 08. 2006. sam baš sređivala tu prostoriju, a sin je popravljao kočnice na golfu jedne mušterije. Kad je završio, dao je mušteriji kola i naplatio 800 dinara. D. nije bio tu, a kad se vratio pobesneo je što je sin bez njegovog znanja završio taj posao. Inače, sin ima bolesne bubrege, a povremeno i epi- napade.” Dalje: „U novembru 2003. smo se dogovorili da prestane da pije, pa da se vratimo i nastavimo da živimo zajedno. To je bilo do dva poslednja meseca, pa je on ponovo počeo da pije i maltretira dete.”

Komšinica, svedokinja J.S. inače drži kafanu u koju D. često navraća i opija se, a tog dana je prisustvovala događaju i uspela da odvoji D. od sina.

GLAVNI PRETRES PRED VEĆEM PETOG OPŠTINSKOG SUDA U BEOGRADU

Član 194. st. 2. KZS, K 397/07.

22. maj 2007. godine u 13:00h

Predsednik sudskog veća: sudija D.K.

Optuženi: P.P., star 61 godinu, oženjen, 11 meseci rastavljen od supruge, oštećene, otac jednog deteta starog 32 godine, penzioner, živi od otpremnine iz socijalnog programa, ima 39 godina radnog staža, završio osnovnu školu i školu učenika u privredi (autolimar), ima jednu polusestru, dve sestre i brata. Otac „seljak”, majka domaćica.

Oštećena: T.P., supruga optuženog, stara 60 godina, krojačica u penziji. Jedno dete/sin iz prethodnog braka živi kod ujaka - njenog brata. Sa okrivljenim ima sina.

Sudija konstatuje da su pretresu pristupila sva pozvana lica (tužilačka pripravnica – zastupnica optužbe, oštećena P.T. i svedok A.P., sin oštećene i optuženog.

Sud donosi rešenje da se glavni pretres održi i da pretres bude javan. Glavni pretres počinje čitanjem optužnog predloga (KT 229/07) od 4.

aprila 2007. godine: okrivljeni je od 2005-2007. godine suprugu zlostavljao fizički i psihički, vređao je govoreći joj da je „kurva“, da je spavala sa bratom i sinom, a 26. 01. 2007. godine je u zajedničkom stanu udario pesnicom u glavu nanevši joj telesnu povredu u vidu kontuzije glave i zamahivao nožem u njenom pravcu, preteći da će je iseći. Tada je bila u ambulanti KBC Dragiša Mišović, konstatovane su nagnječine mekih tkiva glave i grudnog koša. Sa zasedanja se udaljuju svedoci kako bi se pristupilo saslušanju okrivljenog.

Okrivljeni, poučen o pravima u smislu čl. 13, 68, 89 st. 2, 318 i 320 ZKP-a, izjavljuje da je primio i razumeo optužni predlog, kao i da će se sam braniti u postupku.

Okrivljeni, zatim, izjavljuje da je u braku od 1979. godine, da je njegova supruga stalno imala ljubavnike. Kaže: „U braku sam, ali nemam ništa sa dotičnom gospođom, od kad sam je uhvatio sa komšijom.”

Sudija ga prekida: „Nisam vas pitao o tome. Davljenik se hvata za slamčicu.”

Okrivljeni kaže da je kritičnog dana popio tri rakije, ali da inače ne pije mnogo. Okrivljeni negira navode iz optužnog predloga i predsednik veća konstatuje da se on u svemu brani kao i na zapisniku kod istražnog sudi-je od 20. marta 2007. godine.

Okrivljeni kaže da je istina da je oštećenu ranije tukao, 70-ih godina, na primer kada ju je uhvatio sa komšijom B. u preljubi. A B. je naš gazda, ima 83 godine. To je bilo 1972. godine. U poslednje vreme je nisam tukao. Kaže i: „Ona nije uzorna supruga, neće da mi kuva, sprema... Ranije kad sam je tukao to je bilo samo 2-3 šamara da joj udarim, onda udari ona mene i to je to... Te povrede su laž. Ona je tamo (u KBC Dragiša Mišović) radila 35 godina, to je tamo sredila.”

Sudija: „Što se niste razveli”? Okrivljeni ćuti.

Sudija: „Što ste se venčali? Da biste imali nekog da maltretirate i tučete, je li zato”?!“

Okrivljeni: „Ne znam... Kad sam bio budala... Ni sin me ne sluša.”

Sudija: „Ni mene ne bi slušali da pijem. Samo pijanac sluša pijanca.”

Sudija: „Odakle vam pravo da nekoga maltretirate?”

Okrivljeni: „Oni biju mene, a ne ja njih... Imam i svedoke. Ona stalno dete huška na mene...”

Na pitanje sudije da li pije, odgovara da ne pije i čudi se što je veštak predložio meru bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.

Na poziv sudije da iznese svoje svedočenje, oštećena izjavljuje da je kritičnog dana (26. 01. 2007. godine) mnogo radila na placu, da je okrivljeni došao pijan.

Oštećena: „Bilo je žalosno. Toliko sam radila, istovarala cement, sekla.... išla u bolnicu zbog bubrega, a on dolazi pijan...”

Na pitanje suda koliko često i koliko mnogo okrivljeni pije, oštećena

izjavljuje: „On ne pije, nego... kako bih rekla....”.

Sudija: „Loče!”

Okrivljena: „Da, dobro ste rekli – loče. Ja sam htela da kažem da stalno doliva, ali jeste... loče. To je neizdrživo zadnjih pet godina”.

Sudija: „Što se ne razvedoste?”

Okrivljena: „Volela sam ga... mnogo. To valjda, tako bude...”

Okrivljeni se u tom trenutku ubacuje rečima: „Da, volela si me do poslednjeg dinara...”, nakon čega je oštro opomenut od strane sudije.

Oštećena nastavlja opis kritičnog događaja: okrivljeni je došao oko 14 sati, uleteo je, „iskolačio oči, pena na ustima”, vređao je „kurvo, uličarko”, uzeo nož da je „kolje” i „pošalje mom ludom bratu u Stepojevac”. Uhvatio se, zatim, za krevet i rekao: „Tu... tu sam te zatekao sa sinom. Ja ti kupujem donji veš, a ti tako... Tako je jednom, u junu urlao u Stepojevcu, svi su slušali, da A. nije njegov sin, da će sve dokazati...”

Na pitanje sudije da li je ranije prijavljivala policiji nasilje, oštećena odgovara da je ranije 20-tak puta policija dolazila, „sin je zvao”, ali da je ona tog dana prvi put otišla sama u policiju, jer joj je „sve prekipelo”.

Na pitanje sudije da opiše događaj od 21. 07. 2006., oštećena kaže da ju je okrivljeni i tog dana tukao, da je došao sa dva pijanca pravo u sobu kod nje, te da je morala da beži kroz prozor. Tom prilikom se javila i lekaru kada su joj konstatovane telesne povrede (laka telesna povreda). Rekla je i da od 19 godine ima povredu lobanje i da je on često govorio da bi mogao i da je ubije ako hoće, a da se ništa ne dokaže zbog toga.

Sudija se obraća prisutnima rečima: „Je l' vidite vi šta je ovo? Dođe vam da skočite kroz prozor sa 2. sprata. Nasilje u porodici je nešto novo, novo krivično delo, ali niko ne čita, nikog nije briga... Sve se radi ofrlje. Mrzi nas da čitamo. Ja ne mogu u ovome da se snađem.”

Sudija je prekinuo pretres, zamolio sve da izađu iz sudnice i obratio se zastupnici optužbe, rekavši joj da odmah ispravi te nelogičnosti u optužnom aktu, jer piše da je oštećena zadobila povrede 26. 1, a postoji nalaz za događaj od 21. 07. 07. Zastupnica ne sme to da uradi sama, pa moli da joj sudija dopusti da ode da se konsultuje za zamenicom JT. Sudija to dozvoljava i optužni akt biva preciziran, odnosno ispravljen na pretresu (tako da kao datum zadobijanja lake telesne povrede oštećene treba da stoji „21. 07. 2006.”, umesto „26. 01. 2006.”).

Upitan šta ima da primeti na iskaz oštećene, okrivljeni kaže da ona „sve laže” i da je nije maltretirao. Za događaj od 26. 01. 2007. godine iznosi da je došao i zatekao je „sa komšijama, gde vodi glavnu reč”. „Sedi između dvojice komšija, a ispred njih pečeno pile. A ja ništa ceo dan nisam stavio u usta.” Na sudijino pitanje: „Pa šta s tim? Šta ako sedi sa komšijama. Sedi žena, pa šta?”, okrivljeni odgovara: „Zna se gde pristojna žena treba da sedi i kako da se ponaša. Tako se ne ponaša uzorna žena”.

Svedok – sin oštećene i okrivljenog, rođen 1979. godine, izjavljuje da

ostaje pri iskazu datom istražnom sudiji, od 19. 3. 2007. On, između ostalog, napominje da je okrivljeni promenio svoje ponašanje prema majci otkako je saznao za ovaj postupak pred sudom, da je više ne maltretira. Svedok kaže da je ranije majku tukao, vređao, da je on sam bio u stalnom strahu da će „doći do krvoprolića”, te da je toliko puta izlazio s posla na poziv majke i dolazio kući kako bi sprečio najgore. Na kraju, svedok kaže: „Meni nije želja da ja budem taj koji će svojim iskazom poslati oca u zatvor, ja samo želim da se on leči. Da prestane sa tim, da nađemo zajednički jezik.”

Upitan od strane suda da li ima nešto da primeti na iskaz svedoka, okrivljeni kaže da to što on govori njega uopšte ne zanima, da se sin stavio na majčinu stranu i da ga majka instruiše šta da govori.

Sudija donosi rešenje da se pročitaju nalaz i mišljenje veštaka - neuropsihijatra (u kojem stoji da je okrivljeni zavisnik od alkohola, te da veštak B.M. predlaže izricanje mere bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara), izveštaj lekara specijaliste o pruženoj lekarskoj pomoći oštećenoj, kao i izveštaj iz KE i PE.

Sudija: „Ohoho, koliko prekršaja!” Sudija zatim konstatuje da novih predloga nema i da je dokazni postupak završen.

Pristupa se davanju završnih reči.

Zastupnica javne tužbe kaže da ostaje pri danas preciziranom optužnom predlogu i predlaže da se optuženi kazni po zakonu i da mu se izrekne mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.

Oštećena se pridružuje završnoj reči JT, a okrivljeni dobacuje: „Neka se gospođa zakune u oba sina...”

Sudija ga oštro prekida.

Okrivljeni u svojoj završnoj reči ostaje pri navodima da nije kriv, te da nije nikog zlostavljao. „Prišao joj nisam. Ona nije moja žena pravno, ja sa njom 11 meseci nemam ništa...”

Sudija: „Da Vas podsetim da imate - pravno, u zakonskom ste braku.”

Okrivljeni: „I to ću da odradim. Niti mi kuva, niti mi sprema, ništa... niti ima para niti je šta kupila u kuću. Ja ne znam zašto plaćam komunalije. Tuđu ženu držim u kući!”

Predsednik veća konstatuje da je glavni pretres završen, a nakon većanja i glasanja sud objavljuje presudu kojom se optuženi P. P. oglašava krivim za krivično delo nasilje u porodici iz čl. 194. st. 2. KZ RS i izriče mu se USLOVNA OSUDA (5 meseci zatvora na rok proveravanja od 3 godine) i mera bezbednosti obaveznog lečenja alkoholičara.

Okrivljeni: „Ali ja ne pijem niti imam novac!” (troškovi - 29.190,84 i paušal 5.000 dinara)

Sudija: „Veštaci su utvrdili. I vodite računa: za svakih neplaćenih 200 dinara jedan dan zatvora. Želim vam sve najlepše! Od danas ne smete da psujete, vređate, udarate...”

Treći deo

1. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA I PREPORUKE

Istraživanje prakse javnih tužilaštava i sudova u Beogradu i Nišu u procesuiranju krivičnih dela nasilja u porodici omogućilo je da se steknu sledeća saznanja:

1. Među izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici u istraživanom uzorku najviše je muškaraca (oko 92%), dok je udeo žena znatno manji (8%). Učešće žena u izvršenju ovog oblika kriminaliteta znatno je manje od učešća žena u opštem kriminalitetu i u krvnim deliktima.
2. Većina izvršilaca dela nasilja prema članovima porodice starosti je od 33 - 40 godina.
3. Najveći broj izvršilaca bio je u braku sa žrtvom nasilja, ili je od nje razveden i ima dvoje dece.
4. Među izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici prevlađuju lica sa srednjim obrazovanjem, što se razlikuje od nivoa obrazovanja izvršilaca krivičnih dela imovinskog kriminaliteta, među kojima prevlađuju lica sa nižim stepenom obrazovanja.
5. Većina izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici je zaposlena.
6. Najveći broj izvršilaca dela nasilja u porodici (preko 45%) rođen je i živi u gradu.
7. Među izvršiocima nešto je veći broj onih koji ranije nisu osuđivani u odnosu na one koji su osuđivani.
8. Najveći broj izvršilaca krivičnog dela nasilja u porodici ne priznaje učinjeno delo, odnosno osporava vezu sa događajem. Od onih izvršilaca koji ne negiraju izvršenje dela, najveći broj prebacuje odgovornost na žrtvu, manji broj krivi i sebe i žrtvu, a najmanji broj prihvata sopstvenu odgovornost.

9. Najveći broj izvršilaca bio je uračunljiv u vreme izvršenja dela.
10. Oko 40% izvršilaca nije bilo pod uticajem alkohola u vreme izvršenja dela nasilja u porodici, dok su ostali bili, i to najčešće u stanju lakog pijanstva.
11. Najveći broj žrtava nasilja u porodici su žene (preko 80%).
12. Prebivalište i mesto rođenja većine žrtava je grad.
13. Među žrtvama krivičnog dela nasilja u porodici dominiraju osobe starosti od 41-56 godina, koje su venčane ili razvedene, pri čemu najveći broj žrtava ima jedno ili dvoje dece i srednjeg je obrazovanja.
14. Dominantan oblik nasilja u porodici je nasilje prema bračnom, odnosno vanbračnom supružniku. Izvršilac i žrtva su najčešće u bračnom odnosu, ili su razvedeni. Dete je izvršilac, a roditelj žrtva nasilja u oko 15% slučajeva, dok je nešto manji broj roditelja izvršilaca nasilja prema svojoj deci (oko 10% slučajeva).
15. Nasilje prema članovima porodice po pravilu je kontinuirano vršeno u dužem vremenskom periodu. Najveći broj žrtava ovog oblika nasilja bio je zlostavljan pre podnošenja krivične prijave, i to: stalno oko 40% žrtava, a povremeno oko 15 % žrtava. Ostale žrtve ranije nisu zlostavljane, ili o tome nema podataka u spisima predmeta.
16. Samo nešto više od 1/5 žrtava koje su bile zlostavljane u dužem vremenskom periodu tražilo je pomoć, i to najviše od lekara i nevladinih organizacija. Više od polovine ovih žrtava nije prijavljivalo nasilje policiji.
17. Mesto izvršenja krivičnog dela u preko 80% slučajeva je grad, a mesto izvršenja akata nasilja je zajednički stan učinioca i žrtve ili stan žrtve. Na otvorenom prostoru izvršeno je samo oko 5% krivičnih dela nasilja u porodici.
18. Sredstva izvršenja dela nasilja u porodici veoma su različita. Pored pesnice, šake, noge, za izvršenje dela korišćeni su sledeći predmeti i oruđa: satara, drvena motka, čekić ("macola,,"), kaiš, drvena palica, poklopac od šerpe, tiganj, kabl, čelična četka, izmet, stolica, nož, saksija, i dr.
19. U preko 50 % slučajeva nasilja prema članovima porodice, vršeno je samo fizičko nasilje, fizičko i psihičko nasilje u oko 40% slučajeva, a samo psihičko nasilje u ostalim slučajevima.
20. Izuzetno je širok spektar radnji fizičkog nasilja: udaranje pesnicama po glavi i telu, šutiranje, šamaranje, izvrtanje ruke, davljenje, ujedanje delova tela, udaranje drvenom palicom po leđima, udaranje žrtve kaišem, udaranje glave žrtve o zid, grebanje po licu, ubadanje nožem u ruku, gađanje stolicom, mazanje izmetom po licu, stavljanje izmeta u usta, itd. Psihičko nasilje se najčešće sa-

stoji u vređanju, psovanju, naređivanju detetu da stoji u ćošku, zatvaranju u šupu, ograničavanju slobode kretanja, primoravanju na seksualni odnos, uznemiravanju telefonom i dr., kao i u pretnjama nasilnika da će zapaliti kuću, baciti bombu na kuću, da će sve pobiti, da će žrtvu povrediti vrelom peglom i šrafciđerom, da će polomiti žrtvu, da će „dići kuću u vazduh” i dr. Prilikom primene fizičkog, psihičkog i seksualnog nasilja, kombinuju se različiti načini izvršenja.

21. Najveći broj krivičnih dela nasilja prema članovima porodice nije izvršen u sticaju, a saučesništvo je postojalo u neznatnom broju slučajeva.
22. Najveći broj krivičnih prijava podnela je policija (preko 60%).
23. U praksi još uvek nije u potpunosti prevaziđen stav da je bitno obeležje krivičnog dela nasilja u porodici kontinuitet u njegovom ispoljavanju, mada se u odnosu na raniji period beleži pozitivan pomak kad je u pitanju kvalifikacija ovog krivičnog dela. U ispitivanom uzorku nekoliko prijava odbačeno je sa obrazloženjem da je ispoljeno nasilje bio samo jedan „incident”, budući da osumnjičeni ranije nije bio prekršajno kažnjavan. Nesumnjivo je da ovakav pristup nema oslonca u zakonu, da je izraz nepoznavanja eskalatorne dinamike nasilja u porodici, kao i potrebe da se nasilje u porodici sankcioniše u „ranj fazi”, kad još uvek nije poprimilo drastične oblike u ispoljavanju i intenzitetu.
24. U ispitivanom uzorku javni tužilac je odbacio oko 30% krivičnih prijava, pri čemu u mnogim slučajevima za takvu odluku nisu postojali ni stvarni ni pravni razlozi. Donošenju odluka o odbacivanju krivične prijave često nije prethodilo preduzimanje zakonom predviđenih radnji u cilju prikupljanja relevantnih podataka. U odlukama o odbacivanju krivičnih prijava često se, kao razlog, navodi nedostatak dokaza, u situaciji kad žrtva izjavljuje da se ne pridružuje krivičnom gonjenju i koristi svoju zakonsku mogućnost da ne svedoči, iako iz opisa dela u krivičnoj prijavi proizilazi da, osim iskaza žrtve, postoje i drugi dokazi koji se u postupku mogu koristiti za dokazivanje relevantnih činjenica. S obzirom na specifičan odnos žrtve i izvršioca dela, nesumnjivo je da pre odlučivanja povodom krivične prijave javni tužilac treba pažljivo i svestrano da razmotri sve okolnosti izvršenja dela, situaciju u porodici pre i u vreme izvršenja dela i da, sam ili posredstvom drugih organa, prikupi dodatne informacije o svim relevantnim činjenicama. U praksi su, međutim, ove radnje najčešće izostajale.
25. Javni tužilac po dobijanju krivične prijave najčešće ne razgovora sa žrtvom, već to prepušta policiji. Takvo postupanje je višestruko štetno. Pre svega, javni tužilac propušta priliku da sa žrtvom

uspostavi adekvatan kontakt, razume njenu životnu situaciju i izgradi odnos poverenja, što bi mu omogućilo da ohrabri i podrži žrtvu, da na nju utiče kada ispolji prve znake nesigurnosti i dvoumljenja u pogledu pridruživanja krivičnom gonjenju i sve-dočenja pred sudom. Pored toga, zbog propuštanja javnog tužioca da razgovara sa žrtvom, žrtva je lišena dragocenih saznanja o obeležjima nasilja u porodici, o društvenoj opasnosti krivičnog dela nasilja u porodici, o razlozima zbog kojih se ono goni po službenoj dužnosti. Takođe, žrtva nije u prilici da sazna šta je čeka u krivičnom sudskom postupku, kako će se on odvijati, kakva sankcija može biti izrečena izvršiocu, koji se drugi pravni mehanizmi zaštite mogu primeniti, da li ima pravo na naknadu materijalne i nematerijalne štete prema izvršiocu nasilja i sl.

26. Prilikom odlučivanja o optuženju, javni tužilac se često oslanja na iskaz žrtve kao jedino dokazno sredstvo i propušta da istražnom sudiji predloži izvođenje drugih dokaza, što onemogućava dokazivanje izvršenog dela u slučajevima kasnijeg odbijanja žrtve da svedoči.
27. U pravosudnoj praksi različito se tumači pojam „član porodice” koji je korišćen prilikom inkriminisanja dela nasilja u porodici, jer ne postoji precizna definicija ovog zakonskog pojma. U praksi pojedinih pravosudnih organa pojam „član porodice” tumači se veoma restriktivno, što dovodi do nedopustivog sužavanja dometa krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici. S druge strane, ovakav pristup dovodi do pogrešnih pravnih kvalifikacija, što je višestruko štetno jer se „umanjuje” društvena opasnost izvršenih krivičnih dela i stvaraju uslovi da izvršiocima nasilja budu izrečene neadekvatne sankcije, tj. sankcije koje su predviđene za druga dela u kojima se žrtva i nasilnik ne nalaze u specifičnom ličnom odnosu. Time se onemogućava ostvarivanje onih postuliranih ciljeva koje primena odredbi o krivičnom delu nasilja u porodici u praksi treba da ostvari. Pored toga, zbog razlika u tumačenju sadržine pojma „član porodice” ugroženo je ostvarivanje načela jednakosti i ravnopravnosti građana pred zakonom, kao osnovnog principa vladavine prava i pravne države.
28. Ne postoje mehanizmi za ujednačavanje stavova tužilaštava i sudova u pogledu pojedinih elemenata krivičnog dela nasilja u porodici, niti je jednoobraznost postignuta unutar ovih pravosudnih institucija. Da bi se postigao potreban stepen ujednačenosti, neophodno je koristiti odgovarajuće pravne instrumente za ujednačavanje pravne prakse, kao što su obavezna uputstva, načelna mišljenja i dr.
29. Stepenn efikasnosti u radu tužilaštva i suda nije na zadovoljavajućem nivou. U procesuiranju krivičnog dela nasilja u porodici

javno tužilaštvo je znatno efikasnije u odnosu na sud: u ispitivanom uzorku za podnošenje optužnog akta u većini slučajeva bilo je potrebno 3-5 meseca; sud je doneo prvostepenu odluku za manje od godinu dana samo u oko 40% predmeta.

30. Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, sud, po pravilu, ne sagledava sve relevantne okolnosti. U sudskim presudama redovno se sasvim uopšteno navode različite okolnosti kao otežavajuće, odnosno olakšavajuće, pri čemu se ne vrši analiza stvarnog efekta njihovog dejstva. Takođe, uočava se automatizam prilikom utvrđivanja olakšavajućih okolnosti, jer se navode pojedine okolnosti iz zakonske odredbe, pri čemu se uopšte ne vodi računa o tome da se radi o aktima nasilja u porodici koji su većeg stepena društvene opasnosti u odnosu na nasilje koje se vrši prema licima van porodičnog kruga. Prilikom odmeravanja vrste i visine kazne, sud pravilno ne sagledava sve otežavajuće okolnosti, posebno trajanje i intenzitet ranije izvršenog nasilja, stepen ugroženosti žrtve, niti analizira porodičnu situaciju u kojoj učinilac i žrtva žive.
31. Kazne koje su izrečene izvršiocima krivičnog dela nasilja u porodici ukazuju na postojanje tendencije blagog kažnjavanja: najviše je izrečeno novčanih kazni i uslovnih osuda, dok su efektivne kazne zatvora uglavnom određene u trajanju koji predstavlja zakonski minimum. U komparaciji sa podacima iz ranijeg istraživanja, kažnjavanje je još blaže, s ozirom da je u međuvremenu došlo do smanjenja visine kazni za krivično delo nasilja u porodici.
32. Na bazi stečenog uvida u funkcionisanje sistema krivičnopravne zaštite od nasilja u porodici, potrebno je unaprediti sistem zaštite od nasilja u porodici preduzimanjem niza raznovrsnih aktivnosti i mera, od kojih su prioritete sledeće:
  - formirati specijalizovane timove u policiji i tužilaštvu, sastavljene od posebno edukovanih i stručno osposobljenih profesionalaca;
  - standardizovati postupanje profesionalaca u državnim organima, službama i socijalnim, zdravstvenim i obrazovnim ustanovama usvajanjem opšteg protokola o postupanju u slučajevima nasilja u porodici, kao i posebnih protokola kojima bi se regulisalo postupanje pojedinih organa, službi i ustanova, kao i njihova saradnja sa specijalizovanim nevladinim organizacijama;
  - ustanoviti standarde u pružanju socijalnih usluga u ovoj oblasti socijalne zaštite, povećati nivo znanja i kompetencija pružaoca psiho-socijalnih usluga, kao i broj profesionalaca zaduženih za rad na slučajevima nasilja u porodici, kako bi se obezbedila adekvatna psiho-socijalna pomoć i podrška žrtva-

- ma nasilja u porodici;
- inicirati osnivanje lokalnih mreža za borbu protiv nasilja u porodici, u okviru kojih bi, na bazi protokola o saradnji državnih organa i institucija i nevladinih organizacija, bio izrađen program preventivnog i represivnog delovanja protiv nasilja u porodici, uz definisanje konkretnih zadataka i oblika saradnje, kako bi se prevladalo postojeće nekoordinisano i nesinhronizovano delovanje državnih institucija, koje ne obezbeđuje adekvatnu i pravovremenu reakciju društva u slučajevima nasilja u porodici;
  - obezbediti vođenje jedinstvene evidenciju o procesuiranim krivičnim delima nasilja u porodici i merama porodičnogpravne zaštite koje su određene prema izvršiocima nasilja;
  - povećati nivo svesti profesionalaca prema nasilju u porodici i sistematski raditi na prevazilaženju predrasuda, zabluda i stereotipnih shvatanja;
  - obezbediti kontinuirano praćenje primene zakonskih propisa o nasilju u porodici i ustanoviti zakonsku obavezu vođenja statistike o nasilju u porodici i redovnog obaveštavanja javnosti o obimu nasilja u porodici i rezultatima delovanja institucija pravnog sistema;
  - obezbediti pružanje adekvatne socijalne pomoći i podrške žrtvama nasilja u porodici, uključujući osnivanje „sigurnih kuća” za žene i decu žrtve porodičnog nasilja, formiranje posebnog državnog fonda za naknadu štete žrtvama nasilja u porodici i dr.;
  - predvideti mogućnost da žrtve nasilja u porodici pod olakšanim uslovima dobiju besplatnu pravnu pomoć;
  - usvojiti Nacionalnu strategiju za suzbijanje i zaštitu od nasilja u porodici, kojom bi se predvideo sistem dugoročnih i kratkoročnih mera i koordinisano delovanje državnih organa i ustanova uključenih u prevenciju i represiju porodičnog nasilja; Nacionalnu strategiju treba pripremiti imajući u vidu zahteve i predloge sadržane u Pekinškoj platformi za akciju i u Preporuci Rec(2002)5 Komiteta ministara Saveta Evrope državama članicama o zaštiti žena od nasilja, uz punu saradnju svih nadležnih državnih organa i ustanova, kao i specijalizovanih strukovnih udruženja i ženskih nevladinih organizacija, pri čemu treba koristiti rezultate dosadašnjih naučnih istraživanja i stečenih iskustava.

2. DODACI

Istraživanje:

„Krivično delo nasilja u porodici – aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu”

Istraživačica: _____

Datum: _____

Grad _____

Upitnik za prikupljanje podataka iz predmeta javnog tužilaštva

Datum podnošenja krivične _____

Podnosilac krivične prijave _____

Datum događaja _____

Krivično delo navedeno u prijavi _____

Ime i prezime prijavljenog lica _____

Da li je tužilac obavio razgovore sa žrtvom i izvršiocem?

_____

Da li je tužilac zahtevao sprovođenje istrage?

Da li je tužilac koristio mogućnost odlaganja krivičnog gonjenja (čl. 236. ZKP)? _____

Koju je odluku tužilac doneo po krivičnoj prijavi?

Ako je podnet optužni akt, ukratko navedite njegovu sadržinu.

Istraživanje:

„Krivično delo nasilja u porodici – aktuelna pravosudna praksa u Beogradu i Nišu”

Istraživačica: _____

Datum: _____

Grad: _____

Upitnik za prikupljanje podataka iz sudskih predmeta:

Sud: 1. opštinski 2. okružni

Broj krivičnog predmeta: _____

Krivično delo (naziv, član, stav, zakon) _____

Podaci o izvršiocu: (iz presude)

Napomena: ako ima više izvršilaca, onda se za svakog popunjava poseban upitnik!

1) Ime i prezime izvršioca _____

2) Pol: 1. muški 2. ženski

3) Starost: 1. 18-25 2. 25-32 3. 33-40 4. 41-48
5. 49-56 6. 57-65 7. preko 65

4) Bračno stanje:

1. oženjen/udata
2. živi u vanbračnoj zajednici
3. razveden-a
4. rastavljen-a
5. udovac/udovica
6. neoženjen/neudata
7. u toku je brakorazvodna parnica
8. nepoznato

5) Broj dece: _____

6) Zanimanje: _____

7) Obrazovanje:

1. bez obrazovanja
2. nezavršena osnovna škola
3. osnovna škola
4. srednja škola ili gimnazija
5. viša škola ili fakultet
6. magistratura ili doktorat

8) Zaposlenost

1. zaposlen
2. nezaposlen, traži posao
3. na prinudnom odmoru, tehnološki višak
4. domaćica (ako je izvršilac žena)
5. penzioner
6. student
7. drugo (specifikovati)_____

9) Ako je nezaposlen, da li je nekada radio i, ako jeste, zbog čega je i kada prestao da radi?_____

---

10) Nacionalna pripadnost:

1. Srbin/Srпкиnja
2. Rom/Romkinja
3. Mađar/Mađarica
4. Hrvat/Hrvatica
5. Musliman/Muslimanka
6. drugo (specifikovati)_____

11) Državljanstvo:_____

12) Mesto rođenja:

1. selo
2. grad

13) Prebivalište:

1. selo
2. grad
3. prigradsko naselje

14) Ranija osuđivanost:

1. da
2. ne
3. nepoznato

15) Ako je osuđivan, koliko puta i za koja krivična dela (naziv krivičnog dela, član, stav)_____

16) Izbeglica:

1. da
2. ne
3. nepoznato

17) Povratnik sa ratišta:

1. da
2. ne
3. nepoznato

Porodična anamneza za izvršioca:

18) Kompletnost primarne porodice:

1. kompletna
2. bez oca
3. bez majke
4. nepoznato

19) Porodični odnosi u primarnoj porodici

1. dobri
2. loši
3. izuzetno loši
4. nepoznato

20) Zanimanje oca:_____

- 21) Zanimanje majke: _____
22) Alkoholizam oca: _____
23) Alkoholizam majke: _____
24) Osuđivanost oca (navesti za koja krivična dela, ukoliko se vidi iz predmeta): _____
25) Osuđivanost majke (navesti za koja krivična dela, ukoliko se vidi iz predmeta): _____

Lična anamneza izvršioca:

- 26) Pokušaj samoubistva:
1. da 2. ne 3. samo suicidalne ideje 4. nepoznato
27) Samopovređivanje:
1. da 2. ne 3. nepoznato
28) Rano zlostavljanje:
1. da 2. ne 3. nepoznato

Napomena: ako je bilo ranog zlostavljanja učinioca, navesti na koji način, kada, ko ga je zlostavljao i slično, ukoliko se vidi iz predmeta.

-
- 29) Bežanje od kuće:
1. da 2. ne 3. nepoznato
30) Bežanje iz škole:
1. da 2. ne 3. nepoznato
31) Vršenje krivičnih dela u maloletstvu:
1. da, ali nisu izricane vaspitne mere niti maloletnički zatvor
2. da, izricane su vaspitne mere ili maloletnički zatvor
3. ne
4. nepoznato
32) Da li izvršilac izražava kajanje za preduzetu radnju (po oceni suda)?
1. da, stvarno žaljenje i kajanje
2. neodređeno
3. samo verbalno izražava kajanje
4. ne kaje se/smatra svoj postupak adekvatnim
5. ne priznaje delo
6. nepoznato
33) Odnos izvršioca prema odgovornosti za događaj:
1. uglavnom prebacuje odgovornost na žrtvu
2. krivi i sebe i žrtvu
3. ne krivi ni sebe ni žrtvu/događaj smatra nesrećnim sticajem okolnosti
4. racionalizuje svoju odgovornost „bezizlaznošću situacije” („nije bilo izbora”)
5. ne daje objašnjenje ili ga nema
6. uglavnom prihvata sopstvenu odgovornost

7. ne priznaje krivično delo, tj. osporava vezu sa događajem
8. nepoznato

Psihijatrijsko-psihološko veštačenje:

- 34) Psihopatska struktura ličnosti:
1. da   2. ne   3. nepoznato
- 35) Alkoholizam:
1. da   2. ne   3. nepoznato
- 36) Zavisnost od droga:
1. da   2. uzimao droge, ali nije zavisan
3. ne   4. nepoznato
- 37) Postojanje psihoza:
1. boluje od _____ 2. ne boluje   3. nepoznato
- 38) Uračunljivost u vreme izvršenja krivičnog dela:
1. postoji uračunljivost
2. smanjena ali ne i bitno
3. bitno smanjena uračunljivost
4. neuračunljivost
5. nepoznato
- 39) Alkoholisanost izvršioca u vreme izvršenja krivičnog dela:
1. lako pijanstvo
2. srednje pijanstvo
3. teško pijanstvo
4. komplikovano ili teško pijanstvo
5. ne
6. nepoznato
- 40) U vreme izvršenja krivičnog dela izvršilac je bio pod dejstvom droga?
1. da   2. ne   3. nepoznato

Podaci o žrtvi: iz zapisnika o saslušanju i presude)

Napomena: ako ima više žrtava, onda se za svaku popunjava poseban list sa ovom grupom pitanja!

- 41) Ime i prezime žrtve _____
- 42) Broj žrtava: _____
- 43) Pol:
1. muški   2. ženski
- 44) Prebivalište:
1. selo   2. grad   3. prigradsko naselje
- 45) Mesto rođenja :
1. selo   2. grad   3. prigradsko naselje
- 46) Državljanstvo: _____

47) Starost :

1. 18-25   2. 26-32   3. 33-40   4. 41-48   5. 49-56
6. 57-65   7. preko 65

48) Bračno stanje:

1. oženjen/udata
2. živi u vanbračnoj zajednici
3. razveden/a
4. rastavljen/a
5. udovac/udovica
6. neoženjen/neudata
7. u toku je brakorazvodna parnica
8. nepoznato

49) Broj dece: _____

50) Zanimanje: _____

51) Obrazovanje:

1. bez obrazovanja
2. nezavršena osnovna škola
3. osnovna škola
4. srednja škola
5. viša škola ili fakultet
6. magistratura ili doktorat

52) Zaposlenost:

1. zaposlen
2. nezaposlen, traži posao
3. na prinudnom odmoru, tehnološki višak
4. domaćica
5. penzioner
6. student
7. drugo (specifikovati) _____

53) Nacionalna pripadnost:

1. Srbin/Srpkinja
2. Rom/Romkinja
3. Mađar/Mađarica
4. Hrvat/Hrvatica
5. Musliman/Muslimanka
6. drugo (specifikovati) _____

54) Da li je izbeglica?

1. da   2. ne   3. nepoznato

55) U kakvom je odnosu žrtva sa izvršiocem?

1. suprug/supruga (brak)
2. vanbračna zajednica
2. bivši supruzi (bračni ili vanbračni)
3. mladić/devojka

4. bivši mladić/devojka
5. otac/majka
6. sin/ćerka
7. brat/sestra
8. drugo (navesti šta) _____

56) Da li je žrtvu izvršilac i ranije fizički, ili na drugi način maltretirao i, ako jeste, kako?

---

57) Ako je izvršilac ranije maltretirao žrtvu, da li se žrtva obraćala za pomoć nekoj instituciji (na primer centru za socijalni rad), nevladinoj organizaciji (SOS telefon i sl.) ili pojedincu (psiholog, psihijatar, lekar)?

---

58) Ako je izvršilac ranije maltretirao žrtvu, da li je žrtva to prijavljivala i, ako jeste, da li je vođen krivični postupak, za koje krivično delo (naziv krivičnog dela, član, stav, zakon) i kako je okončan?

---

59) Postojanje oružja kod žrtve:

1. da
2. ne
3. nepoznato

60) Ako je žrtva imala oružje, da li ga je upotrebila?

1. da
2. ne
3. imala ga je, ali ga nije upotrebila
4. nepoznato

61) Alkoholisanost žrtve u vreme izvršenja krivičnog dela:

1. da
2. ne
3. nepoznato

Podaci o krivičnom delu:

62) Pravna kvalifikacija u presudi _____

63) Mesto izvršenja:

1. selo   2. grad   3. nepoznato

64) Mesto izvršenja:

1. isto kao i mesto stanovanja
2. van mesta stanovanja, a u istoj zemlji
3. van mesta i zemlje stanovanja
4. nepoznato

65) Konkretno mesto (prostor) izvršenja:

1. stan/kuća/dvorište izvršioca
2. stan/kuća/dvorište žrtve
3. zajednički stan/kuća/dvorište žrtve i izvršioca
4. kafana/restoran/diskoteka
5. park/ulica/otvoren prostor
6. radno mesto žrtve (apoteka, pošta, prodavnica, benzinska pumpa i slično)
7. drugo (specifikuj) _____
8. nepoznato

66) Vreme izvršenja (tačan datum i čas iz dispozitiva presude): _____

67) Sredstvo izvršenja: _____

68) Da li je bilo posmatrača (neposrednih svedoka, očevidaca)?

1. da   2. ne   3. nepoznato

69) Da li postoji sticaj krivičnih dela?

1. da   2. ne   3. nepoznato

70) Ako postoji sticaj, vrsta krivičnog dela u sticaju: _____

71) Saučesništvo:

1. postoji saizvršilaštvo
2. saučesnici odgovaraju kao podstrekači
3. saučesnici odgovaraju kao pomagači
4. nema saučesništva
5. nepoznato

72) Motiv izvršenja krivičnog dela (ukoliko se vidi iz predmeta)

---

73) Detaljan opis načina i sredstava izvršenja krivičnog dela (prema izreci i obrazloženju presude, ako presuda nije doneta, dati kratak opis imajući u vidu postojeće spise predmeta)

---

74) Odnosi između izvršioca i žrtve pre izvršenja krivičnog dela i druge okolnosti koje su prethodile delu (obrazloženje presude: iskaz žrtve i šta je sud utvrdio.)

Napomena: posebno voditi računa o svemu što ukazuje na uticaj rata, nacionalizma, ekonomske krize i tranzicije – posebno uticaj na njihove međusobne odnose - pogoršanje ili drugu promenu odnosa, odnosno ponašanje svakog od njih i slično.

---

75) Olakšavajuće i otežavajuće okolnosti koje je sud uzeo u obzir prilikom odmeravanja kazne:

---

76) Krivična sankcija koju je sud izrekao u prvom stepenu (vrsta, iznos novčane kazne, odnosno dužina kazne zatvora):

---

77) Okolnosti koje je sud uzeo u obzir prilikom odmeravanja kazne: olakšavajuće okolnosti: _____

---

otežavajuće okolnosti: _____

Postupak:

78) Trajanje krivičnog postupka (navoditi mesec i godinu):

1. datum izvršenja krivičnog dela (iz krivične prijave): _____
2. datum podnošenja krivične prijave: _____
3. datum podnošenja zahteva za pokretanje istrage: _____
4. datum pokretanja istrage: _____
5. datum podizanja optužnice: _____
5. donošenje prvostepene presude: _____
6. donošenje drugostepene odluke: _____
7. nastupanje pravnosnažnosti: _____

79) Broj održanih glavnih pretresa _____

80) Koji su dokazi izvedeni u toku istražnog postupka?

_____
_____

81) Koji su dokazi izvedeni na glavnom pretresu?

_____
_____

82) Da li je primenjen postupak za kažnjavanje pre glavnog pretresa?

_____
_____

83) Da li optuženom određen pritvor? Ako jeste, koliko je trajao?

_____
_____

84) Da li je prema okrivljenom bila određena mera dovođenja?

_____
_____

85) Uporediti kvalifikaciju krivičnog dela

1. u krivičnoj prijavi _____
2. u optužnici _____
3. u presudi _____

86) Kako je okončan prvostepeni postupak?

1. doneto rešenje o odbacivanju krivične prijave - navesti razlog

_____
2. doneto rešenje o obustavi postupka - navesti razlog

3. doneta presuda kojom se optužba odbija - navesti razlog

_____
4. doneta oslobađajuća presuda

5. doneta osuđujuća presuda

87) Da li je oštećeni/oštećena, u slučaju odustanka državnog tužioca, nastavio/la krivično gonjenje?

---

88) Da li su izjavljeni pravni lekovi i koji?

---

89) Koji su razlozi navedeni u pravnom leku?

---

90) Kakva je odluka doneta po pravnom leku?

LITERATURA:

- Ajduković, M., *Mitovi i činjenice o nasilju nad ženom*, Nasilje nad ženom u obitelji, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000.
- Ajduković, M., *Određenje i oblici nasilja u obitelji*, Nasilje nad ženom u obitelji, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000.
- Armatta, J., *Osvrt na pravnu strategiju koja se bavi nasiljem u porodici*, Temida, 1/1998.
- Banjanin, P., Stakić, Đ., *Udarac po duši*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Jugoslovenski centar za prava deteta, Beograd 1998.
- Mike Brigner, J.D., *The Ohio domestic violence, Benchbook, A Practical Guide to Competence for Judges & Magistrates*, Family Violence Prevention Center, Ohio Office of Criminal Justice Services, Columbus (bez godine izdanja).
- Casey, M., *Domestic violence against women*, Social and Organisational Psychology Research Unit UCD, Dublin, 1987.
- Gillespie K., C., *Justifiable Homicide: Battered Women, Self-Defense, and the Law*, Women & Criminal Justice, Vol.2, No.1, 1990., s.116.
- Changing the Landscape: *Ending Violence - Achieving Equality, Final report of Canadian Panel on Violence Against Women*, Minister of Supply and Services Canada, Ottawa, 1993.
- Hoyle, C., *Negotiating Domestic Violence*, Police, Criminal Justice and Victims, Oxford U <http://niversity Press>, 2000.
- Ewing P.Charles: *Battered Women Who Kill: Psychological Self-defense as Legal Justification*, Women & Criminal Justice, Vol.2, No.1, 1990.
- Ćopić, S., *Institucije i nevladine organizacije u odgovoru na porodično nasilje u Srbiji*, Zbornik radova „Pravom protiv nasilja u porodici”, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 1999.
- Čečeva. V., Čoneva, Lj., *Semejno nasilstvo*, Skopje, ESE, 2000.
- Draškić, M., *Porodično pravo i prava deteta*, Čigoja štampa, autorka, Beograd, 2005.
- Deutch, H., *La psychologie des femmes*, Presses Universitaire de France, Paris, 1959.
- Dobash, R. E., Dobash, R. P., *Women, Violence and Social Change*, Routledge: London-New York, 1992.
- Domestic violence: A Guide to your Right*, The Pro Bono Committee of the Multnomah Bar Association, 2000.
- Frieze IH, Browne A., *Violence in Marriage*, inc. Ohlin I., Tonzy M., eds.: Family Violence: Crime and Justice – A Review of Research, Chicago, University of Chicago Press, 1989, cit. prema članku „Nasilje nad ženama - Violence Against Women”, Odbor za naučnu delatnost, Američko lekarsko društvo, JAMA, The Journal of the American Medical Association, 1992, godište 8, br. 6.

- Gouldolf, E., Fisher, E., *Battered Women as Survivors*, Lexington Books, Toronto, 1988.
- Galles, R.J., *Intimate Violence in Families*, Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage Publication. 1993.
- Haralambos, M. i Heald, R., *Uvod u sociologiju*, Zagreb, 1989.
- Grubač, M., *Krivično procesno pravo*, knj. 1., Uvod i procesni subjekti, Beograd, 1995.
- Grubač, *Krivično procesno pravo*, knj. 2, Procesne radnje, Beograd, 1996.
- Inter - Balkan Conference on Legal Strategies to Combat Domestic Violence*, Sofia, Bulgaria, 4-7, 1997.
- Izveštaj Kedž metode za procenu – Srbija*, Američko udruženje pravnik – Pravna inicijativa za Centralnu Evropu i Evroaziju (ABA-CEELI), 2003.
- Lent, B., *Obstetrical Issues in Wife Abuse*, The Canadian Journal of Obstetrics/Gynaecology and Women's Health Care, 4-5, 1992.
- Logar, R., *Austrijski model intervencije u slučajevima nasilja u porodici*, Evropska mreža protiv nasilja nad ženama, prevod Autonomni ženski centar, Beograd, 2005.
- Lukić, M., Jovanović S., *Drugo je porodica*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 2001.
- Lukić, M., Jovanović S., *Nasilje u porodici: nova inkriminacija*, (ur. Ignjatović, T.), Autonomni ženski centar, Beograd, 2003.
- Lukić M., *Kriminološka analiza nasilja u porodici*, magistarska teza, Niš, 2003.
- Lukić, M., *Pružanje pravne pomoći zlostavljanim ženama u porodici*, Zbornik radova, „Pravom protiv nasilja u porodici”, Ženski istraživački centar, Niš, 2002.
- Kelly, L., *Recognition, Restitution and Revolution: Creating Justice for Women and Children Who Have Been Abused*, saopštenje prezentovano na Democracy and Justice: Re-viewing Crime in Theory and Practice – An International Conference, London, 1995.
- Kelly, L., *VIP vodič, Vizija, inovacija i profesionalizam u radu policije u vezi sa nasiljem u porodici*, Savet Evrope, (bez godine izdanja).
- Konstantinović Vilić, S. , Nikolić Ristanović, V., *Kriminologija*, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2004.
- Konstantinović Vilić S., *Pravna zaštita od nasilja*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 1999.
- Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N., *Evropski standardi o eliminaciji nasilja nad ženama*, Zbornik radova „Usklađivanje prava SR Jugoslavije sa pravom Evropske unije”, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1999.
- Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., Žunić, N.: *Evropski standardi o eliminaciji nasilja nad ženama*, Zbornik radova „Usklađivanje prava SR Jugoslavije sa pravom Evropske unije”, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1999.

- Konstantinović Vilić, S., *Predrasude i stereotipi o nasilju u porodici*, Zbornik radova „Pravom protiv nasilja u porodici”, Ženski istraživački centar, Niš, 2002.
- Konstantinović, Vilić, S., Petrušić, N.: *Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa na teritoriji Niša*, Temida, časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu, 2/2003.
- Konstantinović, Vilić, S., *Pravo žena na zaštitu od nasilja u porodici*, u knjizi „Ljudska prava za žene”, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2004.
- Konstantinović, Vilić, S., Petrušić, N., *Krivično delo nasilja u porodici – pravna praksa u Republici Srbiji*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2004.
- Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Reagovanje policije na nasilje u porodici - teorijski okvir i strana iskustva*, Temida, časopis o viktimizaciji, ljudskim pravima i rodu, br. 1/05, str. 3-11.
- Konstantinović Vilić, S., Petrušić, N., *Stavovi o nasilju u porodici*, u: „Društvena svest, ljudska prava i aktivizam građana u Južnoj i Istočnoj Srbiji”, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2005.
- Mapiranje mizoginije u Srbiji - diskursi i prakse, (pr. Blagojević, M.), Ažin, 2000.
- Mapiranje mizoginije u Srbiji - diskursi i prakse, II tom, (pr. Blagojević, M.), Ažin, 2004.
- Markus, I., *Tamne brojke, istraživanje o kućnom nasilju u centralnoj i Istočnoj Evropi*, u: „Ženska prava i društvena tranzicija”, Centar za ženske studije, istraživanja i komunikaciju, Beograd, 1997.
- Mertus, J., Mršević, Z., Dutt, M., Flowers, N., *Ženska ljudska prava, praktična primena*, Devedesetčetvrta, 1995.
- Milić, A., *Sociologija porodice, kritika i izazovi*, Beograd, 2001;
- Mladenović, L., *Feministički principi SOS-a, feministički principi rada sa ženama iz marginalizovanih grupa*, Žene za život bez nasilja, S.O.S. telefon za žene i decu žrtve nasilja u Beogradu, II dopunjeno izdanje, Beograd, 1999.
- Mladenović, L., *Uvod o predrasudama*, Žene za život bez nasilja, Priručnik za volonterke S.O.S. telefona, Beograd, 1999.
- Mršević, Z., *Ženska prava u međunarodnom pravu*, III izmenjeno i dopunjeno izdanje, Helsinški parlament građana, Udružene žene, Banja Luka, 2000.
- Mršević, Z., Wagner, M.: *Ženska prava: pravna vodičica za zlostavljanu ženu*, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja, Beograd, 1996.
- Mršević, Z., *Pravni aspekti strukturalnih uzroka nasilja*, Pravom protiv nasilja u porodici, Ženski istraživački centar, Niš, 2002.
- Mrvić Petrović, N.: *Ostvarivanje prava na naknadu štete prouzrokovane porodičnim nasiljem*, Zbornik radova „Pravom protiv nasilja u porodici”, Ženski istraživački centar, Niš, 2002.
- (Ne)živjeti s nasiljem, *Drugi pogled 2*, Medica Zenica, Infoteka, april 1999.
- Nasilje prema ženama - čija je odgovornost* (ur. Ivana Slavković i Tanja Ignjatović), Autonomni ženski centar, Beograd, 2006.

- Nasilje nad ženom u obitelji*: (pr. Marina Ajduković i Gordana Pavleković, Društvo za psihološku pomoć, Zagreb, 2000.
- Nasilje nad ženama - Violence Against Women*, Odbor za naučnu delatnost, Američko lekarsko društvo, JAMA, The Journal of the American Medical Association, 1992, godište 8, br. 6.
- Nasilje nad decom*, redaktor Milosav Milosavljević, Biblioteka priručnici, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1998.
- Nikolić-Ristanović, V., *Nasilje u braku: teorijski okvir i rezultati dosadašnjih istraživanja*, Sociološki pregled, 1-4/1993.
- Nikolić-Ristanović, V., *Od žrtve do zatvorenice*, Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2000.
- Nikolić-Ristanović, V., *Nasilje nad ženama u uslovima rata i ekonomske krize*, Sociološki pregled, 3/2000.
- Nikolić-Ristanović V., *Ka objašnjenju i prevenciji nasilja u porodici u Srbiji: multivarijantni pristup*, Zbornik radova „Pravom protiv nasilja u porodici”, Ženski istraživački centar, Niš, 2002.
- Nikolić-Ristanović, V., *Zašto žene ne napuštaju nasilnike*, Porodično nasilje u Srbiji (ur. Nikolić Ristanović V.), Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2002.
- Nikolić-Ristanović, V., Milivojević, S.: *Viktimizacija žena nasiljem u porodici: uticaj socijalnih faktora vezanih za društvene promene i životnu dob*, Temida, 1/2000.
- Nikolić-Ristanović, V., Dokmanović, M., *Međunarodni standardi o nasilju u porodici i njihova primena na Zapadnom Balkanu*, Beograd, 2006.
- Ocnjivanje položaja žene, Uputstvo za pisanje izveštaja prema Konvenciji o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena*, Ujedinjene nacije, Visoki komesar za ljudska prava, Misija u Srbiji i Crnoj Gori, Beograd, 2003.
- Petrušić, N., *Model preventivne porodično-pravne zaštite od nasilja u porodici*, Zbornik saopštenja i diskusije „Nacrt Krivičnog zakonika SR Jugoslavije i zaštita od kriminaliteta nasilja”, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1999.
- Petrušić, N., *Procesni položaj deteta u postupku porodičnopravne zaštite od nasilja u porodici*, Zbornik radova „Pravom protiv nasilja u porodici, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002.
- Petrušić, N., *Zaštita od nasilja u porodici, porodičnopravni i procesnopravni aspekt*, Zbornik radova, „Dvadeset godina Zakona o vanparničnom postupku”, Centar za publikacije Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 2003.
- Petrušić, N., *Prava žena u porodici*, u knjizi „Ljudska prava za žene”, Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2004.
- Petrušić, N., Konstantinović Vilić, S., *Vodič kroz sistem porodično-pravne zaštite od nasilja u porodici*, Autonomni ženski centar, Beograd, 2005.
- Petrušić, N., *Pravna zaštita od nasilja u porodici po Porodičnom zakonu*, u: Zbornik radova, „Zaštita od nasilja u porodici u izbegličkoj i raseljeničkoj populaciji u Republici Srbiji”, MHPK, UNHCR, Beograd, 2005.

- Porodično nasilje u Srbiji* (ur. Nikolić Ristanović V.), Viktimološko društvo Srbije, Beograd, 2002.
- Priručnik za volonterke S.O.S. telefona: Žene za život bez nasilja*, S.O.S. telefon za žene i decu žrtve nasilja, Beograd, 1999).
- Razumevanje nasilja prema ženama, istraživanja, programi delovanja i uloga institucija*, (ur. Ignjatović, T.), Autonomni ženski centar, Beograd, 2002.
- Rot, N., *Osnovi socijalne psihologije*, osmo izdanje, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd, 1989.
- Sagatun, J. I., *Gender Discrimination in Criminal Justice: Relevant Law and Future Trends*, Women & Criminal Justice, Vol.2, No.1, 1990.
- Szikla C., *Blaming the Victims of Domestic Violence*, Patriachal contributions to the construction of male violence, Corpyright Christine Szela, 1994.
- Smith, L., *Domestic Violence: An Overview of the Literature*, Home office research and planning unit report, London, 1989.
- Stevanović, I.: *Deca kao žrtve porodičnog nasilja*, Pravom protiv nasilja u porodici, zbornik radova, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002.
- Straus, M., *Wife Beating: How Common and Why*, Victimology, 3-4, 1978-79.
- Za život bez straha: Razumevanje nasilja prema ženama, istraživanja, programi delovanja i uloga institucija*, Zbirka tekstova, (ur. Ignjatović, T), Autonomni ženski centar, Beograd, 2002.
- Za život bez straha, Izveštaj 2002/2003*, (priredila Ignjatović, T, Autonomni ženski centar, Beograd, 2003).
- Zaštita od nasilja u porodici u izbegličkoj i raseljeničkoj populaciji*, MHPK, Beograd, 2005.
- Žegarac, N., Brkić, M., *Nasilje u porodici - mogućnosti zaštite i prevencija*, Nasilje nad decom, Fakultet političkih nauka, Beograd, 1998.
- Žegarac, M., Mijanović, Lj. Obretković, M., Pejaković, Lj., Simović, I., Stevanović, I., *Zaštita deteta od zlostavljanja*, Jugoslovenski centar za prava deteta, Save the Children, Beograd, 2004.
- Žene za život bez nasilja*, Priručnik za volonterke S.O.S. telefona, II dopunjeno izdanje, Beograd, 1999.
- Žunić, N., *Ideologija polnih uloga*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Nišu, Niš, 1995.
- Žunić, N., *Savremeni ženski pokret i teorije o oslobođenju žene*, magistarski rad, Filozofski fakultet u Nišu, Niš, 1993.
- Žunić, N., *Priča o feminizmu*, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 1999.
- Žunić, N., *Zašto patrijarhat*, Zbornik radova „Pravom protiv nasilja u porodici“, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002.
- Žunić, N., *Žene, politika i ženska prava – činjenice i mogućnosti*, u knjizi „Ljudska

- prava za žene", Odbor za građansku inicijativu, Niš, 2004.
- Vujović, R., *Uloga centra za socijalni rad u sprečavanju porodičnog nasilja*, Zbornik radova „Pravom protiv nasilja u porodici“, Ženski istraživački centar za edukaciju i komunikaciju, Niš, 2002.
- Walker, L., *Battered Women and Learned Helplessness*, *Victimology*, 3-4, 1977-78.
- Walker, L., *The Battered Women Syndrom*, Galles R.J. and Losake D.R. eds., *Current Controversies on Family Violence*, London, Sage, 1993).
- Women and Domestic Violence: An Interdisciplinary Approach*, *Women & Criminal Justice*, Vol. 10, No. 2, 1999.

Korisne internet adrese:

http://aja.ncsc.dni.us/domviol/publications_domviobooklet.htm.

<http://www.domesticviolence.org>

<http://www.infoxchange.net.au/wise/dvim>

<http://jec.unm.edu/resources/benchbooks>

http://www.stopvaw.org/Domestic_Violence2.html

<http://www.mobar.org/pamphlet/domviol.htm#What%20Is>

<http://www.lsnjlaw.org/>

